

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI
ANABİLİM DALI

ANTİK YUNAN'DA KADIN

Yüksek Lisans Tezi

Fulya KARABACAK

Ankara-2023

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI
ANABİLİM DALI

ANTİK YUNAN'DA KADIN

Yüksek Lisans Tezi

Fulya KARABACAK

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nahide BOZKURT

Ankara-2023

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI
ANABİLİM DALI

ANTİK YUNAN'DA KADIN

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nahide BOZKURT

Tez Jüri Üyeleri

Adı ve Soyadı:

İmza

Prof. Dr. Güzin YAMANER

.....

Prof. Dr. Nahide BOZKURT

.....

Dr. Öğr. Üyesi Gül Varlı KARAARSLAN

.....

Tez Sınav Tarihi: 08/06/2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (04/07/2023)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Fulya KARABACAK

İmzası

.....

TEŞEKKÜR

Eğitim hayatımda bir fikir olarak başlayan sonrasında ise teze dÖnüşen bu çalışmanın her aşamasında bana olan inanç ve güveni ile her zaman desteğini hissettiren kıymetli hocalarım Sayın Prof. Dr. Nahide BOZKURT, Prof. Dr. Güzin YAMANER ve Dr. Öğr. Üyesi Gül Varlı KARAARSLAN'a özel teşekkürlerimle birlikte, tezimin her evresinde yanımda olup bana sabırla destek olan annem Ayşe Yasemin YILMAZ ve babam Hidayet KARABACAK'a teşekkürlerimi borç bilir ve saygılarımı sunarım.

Fulya KARABACAK

İÇİNDEKİLER

Teşekkür.....	i
Giriş.....	1
1. Konunun Önemi ve Çalışmanın Amacı.....	1
2. Çalışmanın Kapsamı ve Metodu.....	1
3. Ana Hatlarıyla Antik Yunan Tarihi ile Sosyal ve Siyasi Hayatta Kadınlar.....	2
3.1. Ana Hatlarıyla Antik Yunan Tarihi.....	3
3.2. Antik Yunan'da Sosyal Hayatta Kadınlar.....	5
3.3. Antik Yunan'da Siyasi Hayatta Kadınlar.....	18
Birinci Bölüm: Antik Yunan Destanları ve Mitolojisinde Kadın.....	25
1.1. Antik Yunan Destanlarında Kadın.....	25
1.1.1.Homeros (M.Ö. 8. yy)'un Destanlarında Kadın.....	25
1.1.1.1.İlyada'daki Kadın Karakterler.....	27
1.1.1.1.1.Helena: Güzelliği ile Ön Plana Çıkan Kadın....	27
1.1.1.1.2.Kassandra: Homeros'un Afrodit'e Benzettiği Kadın.....	28
1.1.1.1.3.Hekabe: Sadakati ile Ön Plana Çıkan Kadın....	28
1.1.1.1.4.Andromakhe: Sadakati ile Ön Plana Çıkan Kadın.....	29
1.1.1.1.5.Amazonlar: Savaşçı Kadınlar.....	29
1.1.1.2.Odesseia'daki Kadın Karakterler.....	30
1.1.1.2.1.Penelopeia: Akıllı ve Güzelliği ile Ön Plana Çıkan Kadın.....	30
1.1.1.2.2.Nausikaa: Tanrıçalara Akıl Yönünden Benzerliği ile Ön Plana Çıkan Kadın.....	31
1.1.1.2.3.Kalypso: Saklayan Tanrıça.....	32
1.1.1.2.4.Kirke: Yaman Tanrıça.....	33
1.1.1.2.5.Sirenler: Büyücü Genç Kadınlar.....	34
1.1.1.2.6.Eurykleia: Hizmetçi Kadın.....	35
1.2.Antik Yunan Mitolojisinde Kadın.....	35
1.2.1.Hesiodos (M.Ö. 7. yy)'un Mitolojik Anlatımlarında Kadın... 35	
1.2.1.1. Gaia: İlk Anne.....	36
1.2.1.2. Rheia: Düzen Kuran Tanrıça.....	37
1.2.1.3. Tethys: Irmak Tanrıçası.....	37
1.2.1.4. Vesta Bakireleri: Ailenin Sonsuzluğunu Simgeleyen Tanrıçalar.....	38
1.2.1.5. Hestia: Evi Simgeleyen Kadın.....	39
1.2.1.6. Hera: Evliliği Simgeleyen Kadın.....	40
1.2.1.7. Demeter ve Penelope: Buğdayı ve Doğumu Simgeleyen Kadınlar.....	41
1.2.1.8. Eileitlyia: Ebe Kadın.....	44
1.2.1.8. Afrodit: Güzellik Tanrıçası.....	44
1.2.1.9. Metis: Akıl Tanrıçası.....	45
1.2.1.11. Athena: Savaş Stratejileri Tanrıçası.....	47
1.2.1.12. Leto: Tanrı Apollon ve Tanrıça Artemis'in Annesi....	49

1.2.1.13. Semele: Şarap Tanrısı Dionysos'un Annesi.....	49
1.2.1.14. Artemis: Avcı Tanrıça.....	50
1.2.1.15. Pandora: Zeus'un Yarattığı İlk Kadın.....	52
İkinci Bölüm: Antik Yunan Şiirinde ve Tiyatrosunda Kadın	54
2.1. Antik Yunan Şiirinde Kadın.....	61
2.1.1. Sappho (M.Ö. 630- M.Ö. 570)'nun Şiirlerinde Kadın: Antik Yunan'daki İlk Kadın Şair.....	61
2.2. Antik Yunan Tiyatrosunda Kadın.....	65
2.2.1. Sophokles (M.Ö. 596 – M.Ö. 406)'in Tragedyalarında Kadın.....	65
2.2.1.1. Antigone (M.Ö. 440): Güçlü Bir Kadın.....	67
2.2.1.2. Elektra (M.Ö. 420): Güçlü ve İnançlı Kadın.....	69
2.2.2. Euripides (M.Ö. 480 – M.Ö. 406) 'in Tragedyalarında Kadın.....	72
2.2.2.1. Medea (M.Ö. 431): Bilge Kadın.....	74
2.2.2.2. Troyalı Kadınlar (M.Ö. 415): Troya'daki Birçok Kadının Çilesi.....	77
2.2.2.3. Elektra (M.Ö. 413): Çilekeş Kadın.....	80
2.2.2.4. İphigenia Tauris'te (M.Ö. 414 – 412): Cesur Kadın.....	82
2.2.2.5. İphigenia Aulis'te (M.Ö. 405): Cesur Kadın.....	84
2.2.3. Aristophanes (M.Ö. 446 – M.Ö. 386)'in Komedyalarında Kadın.....	89
2.2.3.1. Lysistrata: Cesur ve Güçlü Kadın.....	90
Üçüncü Bölüm: Antik Yunan Dönemi Felsefesinde Kadın ve Kadın Filozoflar.....	94
3.1. Antik Yunan Dönemi Felsefesinde Kadın.....	94
3.1.1. Sokrates Öncesi Filozoflarda Kadın.....	95
3.1.1.1. Parmenides (M.Ö. 460)'te Kadın.....	95
3.1.1.2. Empedokles (M.Ö. 434)'te Kadın.....	96
3.1.2. Platon (M.Ö. 428 – M.Ö. 348)'da Kadın.....	97
3.1.3. Aristoteles (M.Ö. 384 – M.Ö. 322)'te Kadın.....	100
3.2. Kadın Filozoflar.....	105
3.2.1. Theona, Doma, Mya, Timyeta, Phintys, Periktyone (5.yy): Filozof Pythagoras'ın Takipçisi Olan Kadınlar.....	106
3.2.2. Aspasia (M.Ö. 460 – M.Ö. 401): Diyalektik ve Retorik Hocası.....	108
3.2.3. Mantienalı Diotina (M.Ö. 430): Bilge Bir Kadın Filozof.....	111
3.2.4. Axiothea, Lasthenia (M.Ö. 4. yy): Pozitif Bilimler Alanındaki Kadın Filozoflar.....	113
3.2.5. Areta, Lais (M.Ö. 4.yy): Erdem Üzerine Çalışan Kadın Filozoflar.....	114
3.2.6. Hipparchia (M.Ö. 360 – M.Ö. 280): Geleneksel Kadın Rollerini Yıkan.....	115
3.2.7. Themista, Leontion (M.Ö. 3.yy): Epikür'ün Öğrencileri.....	116

Sonuç.....	118
Kaynakça.....	125
Türkçe Tez Özeti.....	132
Abstract.....	133

Giriş

1. Konunun Önemi ve Çalışmanın Amacı

Antik Yunan çerçevesinde ve özellikle Atina şehir hayatında kadın tezin konusudur. Kadın karakteri mitolojilerde, şiirlerde, tragedyalarda, komedyada ve Antik Yunan'daki yaşamda filozof olarak ele alınacaktır. Bu yüzden konunun önemi, Antik Yunan'da yaşayan ya da tinsel olarak var olduğu düşünülen kadınların siyasi ve sosyal hayatını nasıl sürdürdüğünden yola çıkılarak, onların karakterlerinin ve yaşamlarının incelenmesidir. Bu çalışmanın amacı, bahse konu kadınların hayatlarını bu yerleşim biriminde nasıl sürdürdükleridir. Konunun incelemesi tanrıça, köle, hizmetçi veya hetaira gibi kadın tanımlamaları üzerinden yapılmıştır. Bu çalışmanın amaçlarından bir başkası ise olabildiğince geniş bir kaynakçayla literatüre katkı sağlamaktır.

2. Çalışmanın Kapsamı ve Metodu

Antik Yunan çalışmalarında kadınların toplumsal belirlenmişliğin içinde hayatlarını sürdürdükleri söylenegelmiştir. Bu tezin kapsamının başlangıcı Antik Yunan destanlarındaki kadınlar ve mitolojisindeki tanrıçalardır. Bununla birlikte tezde Antik Yunan'daki tragedya ve komedy alanında kadın ile filozofların kadınlar hakkındaki görüşleri ve filozof kadınların sosyal ve siyasi yaşamları ile konuları ele alınmıştır. Araştırma yaptığım dönem M.Ö. 8. yüzyıldan başladığı için temel eser açısından kaynak sıkıntısı yaşanmakta olup, M.Ö. 4. ve 5. yüzyıla yaklaştıkça bu sıkıntı azalmaktadır. Çünkü o dönemde Antik Yunan toplumunda yazılı eserler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu nedenle bu eserler sayesinde Antik Yunan toplumunda kadının yeri incelenebilmektedir. Böylece temel metinsel sınırlılıklar azalmıştır.

Bu çalışmada yazılı metinler üzerinden araştırma ve yorumlama yapılacaktır. Böylece Antik Yunan Atina'sında yaşayan kadınların özel olarak sosyal ve siyasal konuları incelenecektir. O dönemde yaşayan kadınlar olarak Hekabe, Kassandra, Penelopeia; tanrıçalar bölümünde mitolojik karakterler olarak Athena, Gaia, Metis; şiir,

tragedyalar ve komediya kısmında da kadın karakterler incelenerek Antik Yunan'daki kadın algısı incelenmiştir.

3. Ana Hatlarıyla Antik Yunan Tarihi ile Sosyal ve Siyasi Hayatta Kadınlar

Kültür, toplumda yaşayan insanların öğrendikleri şeylerin toplamı anlamına gelir.¹ Bu bağlamda Antik Yunan bir kültürdür. Özellikle en parlak dönemlerinde geniş bir coğrafyaya yayılmış bir kültürdür. Bu kültürün içinde yaşayan bireyler belirli bir toplum oluşturmuşlardır. Antik Yunan'ın şehir devletlerinden oluştuğu düşünüldüğünde birçok farklı toplumu içinde barındırdığı söylenebilmektedir. Şehir devletlerinde yaşayan kişiler toplumsal birer varlıktır. Bireyler varoluşları nedeniyle başkaları ile iletişim kurmak istemektedirler. Böylece birey toplumdan etkilenmektedir.² Atina bir şehir devleti olarak bütün toplumlar gibi bireylerin kurduğu ve bireylerin hem birbirlerinden hem de toplumun kültüründen etkilendikleri bir yerdir. Bu durum Atina'da yaşayan hem kadınlar hem de erkekler için geçerlidir. Ancak bu metin Atina'da yaşayan kadınların yaşamının ve kişiliklerinin incelendiği bir tezdır.

Atina şehir devleti, Antik Yunan'ın birçok şehir devletinden biridir ve ekonomi, yönetim, sanat gibi alanlarda en çok parlayanıdır. Bu metinde demokrasinin keşfedildiği Atina'da kadınların günlük hayatta ve kamusal alanda nasıl izler bıraktığı incelenecektir. Atina'da özel alan oikos'da (evde), kamusal alan ise polis'te (şehirde) varlığını sürdürmüştür.³ Bu nedenle sosyal ve siyasi alanların incelendiği alt başlıklar da bu doğrultuda seçilmiştir. Kadınların günlük hayatı oikos, evlilik, üretim, giyim ve festivaller alt başlıkları ile, siyasi hayatı ise eğitim, seçme seçilme hakkı, toplumsal sınıflandırma gibi kategoriler ile incelenecektir. Kadınların toplumsal sınıflandırması anne, eş, fahişe, hetaira ve köle gibi toplumda yer alışları bakımından yapılacaktır. Bu kavramların

¹ Mahmut Tezcan, *Sosyolojiye Giriş* (Ankara: Anı Yay., 2012), 195.

² Tezcan, *Sosyolojiye Giriş*, 51.

³ Zafer Yılmaz, "Özel Alan – Kamusal Alan Ayrımının Tarihsel Temelleri "Antik Yunan"', *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy.14 (2006): 362- 363.

ilişkiseliliği iki temel eserin ışığında ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu iki eser ise Ksenophon'un *Oikonomikos* kitabı ile Hesiodos'un *İşler ve Günler* kitabıdır. Diğer araştırma yapanlar da bu kaynaklardan yararlanmışlardır. Bu eserlerin yanında araştırma metinleri de değerlendirilecektir.

3.1. Ana Hatlarıyla Antik Yunan Tarihi

Yunanlılar M.Ö. 750 yılından itibaren koloniler kurmaya başlamışlardır. Bu devletler birleşerek tek bir devlet oluşturamamış ve birçok şehir devletinin birlikte hareket etmesi şeklinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Antik Yunan kurulduğu günden dağıldığı güne kadar birçok şehir devleti ve sömürge devletine hükmetmiştir. Atina, en başarılı olduğu dönemlerde Yunanistan'ın en başarılı şehir devletidir.⁴ Bunun yanında, en başarılı olunan dönemlerden biri olan 5. yüzyılda diğer bir şehir devleti olan Sparta ile daha iyi şehir devleti olma yarışını sürdürmüştür.⁵ Bu yarışta sosyal, siyasi ve askeri başarıları açısından Atina'nın daha önde olduğu söylenebilmektedir.

Bu şekilde çeşitli yönlerden diğer şehir devletlerinden önde olan Atina devletinde edebiyat ve tiyatroya da oldukça fazla önem verilmektedir. Tarihlerini okullarda epik şiir olarak çocuklarına ezberleterek gelecek nesillere aktarmışlardır. Hayat ve felsefe üzerine konuların işlendiği metinleri oluşturarak, bu diyaloglar üzerine kitaplar yazmışlardır. Bu bölümde temel kaynak olarak kullanılacak Hesiodos ve Ksenophon'un metinleri de orada hayatın nasıl yaşandığı ve yaşanması gerektiği üzerine öğütler vermektedir.

Hesiodos, *İşler ve Günler* adlı kitabında Atina halkına çeşitli tavsiyelerde bulunmuştur ve dünyanın nasıl yaratıldığından bahsetmiştir. Bir kişinin tanrıları Zeus istediğinde şanslı, istemediğinde şanssız olduğunu ve güçlü ile güçsüzü de onun seçtiğini anlatmıştır. Kavganın iki çeşit olduğu, ilkinde insanların çalışma hayatında yarış halinde

⁴ William Stearns Davis, *Eski Atina'da Bir Gün*, trc. Ezgi Karaca (İstanbul: Liberus Yay., 2022), 9.

⁵ Hilary J. Deighton, *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün*, trc. Hande Kökten Ersoy (İstanbul: Homer Kitabevi, 2005), 10.

olmalarından kaynaklandığı, ikincisinde ise Atina'daki pazar yerinde yapılan kavgalar örnek olarak verilmiştir.

Hesiodos kitabında tarımla ilgili, Zeus'un Prometheus'a kızmadan önce insanların yıllık rızıklarını bir günlük çalışmayla sağladıklarını anlatmıştır. Antik Yunan mitolojisinde Prometheus ateşi çalmış ve insanlara vermiştir, böylece Zeus'un hiddetini üzerine çekmiştir. Aynı zamanda insanların yaşamı da değişmiştir. Bu değişim Zeus'un Pandora'yı insanlara hediye etmesi ile de olmuştur. Hesiodos'a göre Pandora'nın kutusundan insanlığın daha önceden bilmediği bütün kötülükler evrene yayılmıştır. Dünyada yaşayan insanlar, Zeus'un babası Kronos'un göklerde yaşadığı zamanlardaki soylardan itibaren beşinci soydur. Hesiodos kendisinin de dahil olduğu beşinci soy için "demir soyu"⁶ demiştir.

Olympos'ta ise otuz bine yakın tanrı yaşamakta ve ölümlüleri gözetlemektedir. Ona göre tanrılar, insanlar için üstünlükle aralarına alın teri koymuştur çünkü yolu zor olsa da bir defa o yolu geçenler için "üstünlük"te her şey kolaylaşmaktadır. Bunu yapabilen kişi ise olgun adamdır. O insan, düşüncesiyle bu yolu bulmakta ve geçmektedir. Bununla birlikte, Hesiodos oldukça fazla şekilde insanların çalışmasını anlatmaya önem göstermiştir. İnsanın aç kalmamak için çaba göstermesi gerektiğini anlatmıştır. Çalışmak hayattaki en önemli şeydir. Öyle ki insan çalışarak kendini tanrılara bile sevdirebilmektedir. Şafak vaktine kadar tarladaki işin üçte birini bitirmesini uygun görmektedir. Ama bu kazanma duygusunda insan ahlaklı olmalıdır. Yoksa tanrılar ona ceza vermektedirler. Hesiodos, bu noktada tanrıça Demeter'e çok önem vermiştir; Demeter, tarım, tarımla ilgili işlerle ilgili, ürünlerle ilgili bir tanrıcadır.

⁶ Hesiodos, *Theogonia, İşler ve Günler*, trc. Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 2021), 55.

Kadınlar hakkında ise erkekleri uyarmıştır, onların erkeklerin akıllarını çelebileceklerinden bahsetmiştir. Hatta kadını hırsıza benzetmiştir.⁷ Erkeğe eşini parayla satın almasını öğütlemiştir.⁸ Çünkü gerektiğinde kadın öküzlerin arkasından yürüyecektir. Bunların yanında kadın, ergenliğinden itibaren dört yıl genç kadın kalıp beşinci yıl evlenmeli, evlenirken bakire olmalıdır. Böylece erkek kadını doğru olarak bildiği yola sokabilmekte ve bu kadın yakınlarından birisi olursa en iyi seçeneği seçmiş olmaktadır. Erkek hiçbir zaman kadının yıkandığı suda yıkanmamalıdır. Çünkü erkeğe bundan kötülük gelebilmektedir.⁹ Bu bağlamda, Hesiodos'un kadın ve erkek arasında ayrımcılık yaptığı görülmektedir. Hesiodos'un Antik Yunan hayatında önem verdiği noktalar bunlardır. İnsanların çalışması bu noktaların merkezini oluşturmaktadır. Ona göre yaşanan her şey inançları olan mitolojiye dayanmaktadır.

3.2. Antik Yunan'da Sosyal Hayatta Kadınlar

Sosyal hayat, Antik Yunan'daki ev yaşantısı yani okios, evlilik ve üretim hayatı, giyim tarzı ile festivalleri içermektedir. Bu alt başlıkların hepsi kadın özelinde ele alınmıştır. Ev yaşantısında kadın, evdeki üretimin ve eğer köyde yaşıyorsa tarım gibi iş yaşamının başında duran kişidir. Evlilik hayatında ise kadın on beş yaşında evlenir ve bundan önce hayata dair bilgisi çok azdır. Üretim hayatında kadın evde yün eğirir, kumaş dokur ve dokuduğu kumaştan evde yaşayanlara kıyafet diker. Kadınların giyim tarzıysa khiton, himation ve peplostur.*

Oikos'da yaşam için gerekli bütün eylemler gerçekleştirilebilmiştir. Orada yaşayan insanlar, sosyo-ekonomik açıdan kendi ihtiyaçlarını kendi karşılamış ve okios dışı bağı olmayan devletin en küçük kurumu olmuştur.¹⁰ Oikos Antik Yunan'ın temel

⁷ Hesiodos, *Theogonia*, 62.

⁸ Hesiodos, *Theogonia*, 63.

⁹ Hesiodos, *Theogonia*, 77.

*Kostümler hakkındaki bilgi ileride 13. sayfada verilecektir.

¹⁰ Defne Yılmazcan, "Antik Yunan'da Oikos ve Kadın", *ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi* 8, sy. 2 (Ekim 2020): 272.

yapı taşıdır. Aynı zamanda iktisadının da temelidir. Bunun yanında, evin sahip olduğu alan özel alandır, gündelik alandır ve hane, siyaset öncesi bir örgütlenme biçimidir. Bu nedenle siyasi olmayan etkinliklerin alanı olmaktadır.¹¹ Okios'da sadece kadın ve erkek vardır. Erkek iktidarın kendi hakimiyeti altında olduğunu göstermek için, kadın ise erkeğin iktidarı altında olmasından dolayı tek eşlidir.¹² Tek eşliliğin nedeninin bu şekilde açıklanmasının yanı sıra oikos miras olarak kız çocuklarının değil erkek çocuklarınınındır.¹³

Ev idaresini hem kadının evi idare etmesi hem de hane halkı servetinin artırıldığı bir üretim birimi olarak görebiliriz.¹⁴ Hane halkının serveti dokunan kumaşlarla üretilen kıyafet ve kostümler ve aynı zamanda köyde tarım ile artırılmaktadır.

Ksenophon, *Oikonomikos* isimli eserini ev ekonomisi üzerine yazmıştır. Bu eser Sokrates ve İskhomakhos arasında sohbet olarak ilerlemektedir. Sohbetin içeriği, İskhomakhos'un evliliği, karısını nasıl eğittiği ve evin ekonomisinin eşinin mi kendisinin mi kontrolünde olduğu gibi başlıklarda yapılan tartışmalardır.¹⁵

Ksenophon'un, *Oikonomikos (İktisat Üzerine)* isimli eserinde okios'un tanımını şöyle yapılmıştır: Antik Yunan'ın yapı taşı ve sözlük anlamı "ev" olan oikos ailenin fertlerini, çalışanlarını, kölelerini, bunların yaşadığı mekanları ve ailenin sahip olduğu menkul ve gayrimenkul bütün mülklerini kapsamaktadır. Üretim ve tüketim merkezi olan oikos'ta, yaşam için gerekli olan her şey bulunur ve ortak şekilde üretilip tüketilmektedir. Oikos'un en uygun Türkçe karşılığı "aile mülkü" olmaktadır.¹⁶

Erkeklerin avlusu, andronitis, büyük bir yerdir hatta erkeklerin egzersiz yapmalarını sağlayacak kadar büyük bir yerdir. Aynı zamanda evin oturma odasıdır. Bu

¹¹ Yılmaz, ""Antik Yunan"", 359.

¹² Michael Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, trc. Hülya Uğur Tanrıöver (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2007), 230.

¹³ Umberto Eco, *Antik Yunan*, trc. Leyla Tonguç Basmacı (İstanbul: Alfa Yay., 2017), 285.

¹⁴ Berkay Yalçınkaya, Fatih Çağatay Cengiz "Yeni Bir Oikos Olarak Modern Sivil Toplum", *Akademik İncelemeler Dergisi* 16, sy. 1 (Nisan 2021): 110.

¹⁵ Ksenophon, *İktisat Üzerine, Oikonomikos*, trc. Ari Çokona (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 2020).

¹⁶ Ksenophon, *İktisat Üzerine*, 3.

odada erkek ziyaretçilerini kabul etmektedir ve köleler çalışmaktadır. Kadınlar ise başka bir erkeğin olmadığı zamanlarda burada kendileriyle ilgilenebilmektedir. Evin ön kısmı burasıdır. Hemen arkasında andron adında yemekhane bulunmaktadır. Andron aynı zamanda iç eve bir geçittir. Burası evin en gösterişli odasıdır. Çünkü burada misafirler akşam yemeği daveti için toplanmaktadırlar. Andron'a sadece ayrıcalıklı misafirler ile aileden baba, oğullar ve yakın erkek akrabalar geçebilmektedirler. Bunun nedeni andronun kadınlar salonu gynaikonitis'e açılan oda olmasıdır. Gynaikonitis ise Atinalılar için kutsaldır. Zenginlerin yaşadığı bir evde erkeklerin ve kadınların avlusu neredeyse aynı büyüklüktedir.¹⁷ Evli kadınlar yabancı misafirlere yemek verildiği zaman andron'da görülmemektedirler. Andron'da verilen içkili davetlerde sadece fahişeler, köleler ve yabancı kadınlar görülmektedir. Böyle zamanlarda evli kadınlar ve kız çocukları gynaikonitis'tedirler. Hane halkı zenginse eğer andron ikinci katta olabilmektedir. Böylece andron sokaktan ve oradan gelebilecek seslerden uzakta kalmış olmaktadır.¹⁸

Oikos, dışa bağımlı olmayan ve sahip olduğu ürünleri artıran yapıya sahip bir üretim alanıdır. Evin içinde üç farklı yaşam yeri olsa da genel olarak evin efendisi kadındır ve işlerin tamamının yönetiminden sorumlu olan odur. Neredeyse hayat hakkında hiçbir bilgisi yokken evlenen kadın erdemli ve bilgili kocasının eğitiminden geçerek kendisini evin hanımı olacak şekilde geliştirmiştir. Oikos'dan bahsettikten sonra bahsedilecek olan diğer kavram, oikos gibi temel bir kurumun kuruluşunu sağlayan evliliktir. Evlilik öncesi ve sonrası kadının hayatının oldukça fazla değiştiği görülmüştür.

Ksenophon, *Oikonomikos* eserinde yaşadığı dönemdeki toplumun evliliğe bakış açısı üzerinde durmuştur. Kadın evlendiğinde kocasından eğitim alır ve buna rağmen evini kötü yönetiyorsa suçlanır. Çünkü kadın evlenmeden önce genç bir kadinken ona

¹⁷ Davis, *Eski Atina'da Bir Gün*, 37- 39.

¹⁸ Richard Sennett, *Ten ve Taş, Batı Uygarlığından Beden ve Şehir*, trc. Tuncay Birkan (İstanbul: Metis Yay., 2008), 63.

olabildiğince az şey gösterilmiş ya da duyurulmuştur. Kadınların evlenmeden önce ev harici sosyal hayatları yoktur ve aldıkları eğitim ev işlerinde beceri kazanmalarına yöneliktir.¹⁹ Kadına evde nasıl davranması ve yaşaması gerektiği ile nasıl görünmesi gerektiğini kocası öğretir.²⁰

Bu kitaptaki karakterlerden biri olan İskhomakhos'a göre, kadının ev işleriyle ilgilenmesi yeterlidir ve İskhomakhos'un annesinin dediğine göre o sağduyulu olmalıdır. Çünkü tanrı kadın bedenini erkeğe göre zayıf yarattığı için kadına ev içi uğraşlarının sorumluluğunu vermiştir. Ve kadını erkeğe göre daha fazla şefkatle donatmıştır. Böylece kadın çocuklara bakabilme yeteneğine sahip olmuş ve onları yetiştirme sorumluluğunu yüklenmiştir. Aynı zamanda tanrı kadına eve getirilen nimetleri saklama sorumluluğunu vermiştir. Bunun yanında kadına bir şeyleri koruyabilmesi için korkuyu vermiştir. İskhomakhos'a göre kadın bir kraliçe arı gibi olmalıdır. Karısına şöyle der, "Senin görevin evin içinde kalmak, ev dışında çalışması gereken hizmetçileri işlerine göndermek ve evin içinde çalışan hizmetçileri denetlemektir. Eve getirilen nimetleri teslim almalı ve bunlardan tüketilecek olanlarını dağıtmalısın. İhtiyaç fazlası nimetlerin korunaklı bir yerde saklanmasına özen göstermeli, bir yılda tüketilmesi düşünülen şeylerin bir ayda harcanmamasına dikkat etmelisin. Sana yün getirildiğinde ihtiyacı olanlar için giysiler üretilmesiyle ve buğday tanelerinin yiyeceğe dönüştürülmesiyle ilgilenmelisin. Ancak görevlerinden biri sana tatsız gelebilir! Hizmetçilerden biri hastalanırsa iyileşmesi için gereken tedaviyi sen sağlamalısın."²¹ Karısının evdeki işleri bunların yanında hizmetçi seçimini yapması ve onu eğitmesiyle tamamlanmaktadır. Hizmetçiler istedikleri zaman çocuk yapamamaları için kadın hizmetçiler onlara ayrılan bölüm olan gynaikonitis'de, erkekler ise süngülü bir kapıyla ayrılan andronitis'de kalmaktadırlar. Hizmetçiler çocuk yapmak için efendilerinden izin almak zorundadırlar. Bunların yanında sağduyulu bir

¹⁹ Ksenophon, *İktisat Üzerine*, 17.

²⁰ Ksenophon, *İktisat Üzerine*, 47.

²¹ Ksenophon, *İktisat Üzerine*, 34-35.

kadın çocuklarını sevip yetiştirdiği gibi sahip olduğu ve ona keyif veren mal varlığına da sahip çıkmalıdır. Ve böylece erkek karısına evde nasıl davranacağını ve yaşayacağını öğretmiştir.²²

Evlilik hususunda Atinalı bir genç kadın, evliliğe yönelik yetiştirilir ve ona uygun bir koca bulmak annesiyle babasının işidir. Evliliğin yapılmasının nedeni ilk önce devleti ayakta tutmak sonra ise çocuk yaparak soyun devamlılığını sağlamaktır. Genç kadın ise bu konuda hiçbir şekilde söz hakkına sahip değildir. Genç kadın erkekle dini bir törende dışarda yapacakları yürüyüş öncesinde erkeği hiç görmemiştir. Erkek ise genç kadın hakkında biraz uğraşırsa onu çok yararlı ve itaatkâr birine dönüştürebileceğini düşünmektedir.²³ Şairlerin erkeklere kadınlar hakkında dikkatli olmaları söylemelerine rağmen, Atinalı bir kadın aşağılanmış veya sefil değildir. Kadın eğer soyluysa ve klasik bir tarzda yetiştirilmişse evlendikten sonra bunlardan başka bir koşul beklememiştir. Ailesinin bir gün göçüp gideceğini ve böyle bir durumda ona bakacak, koruyacak ve teselli edecek bir eş adayı aradıklarını bilmektedir.²⁴ Ebeveynler veya eğer onlar başarısız olursa vasiler, gelinin çeyizini ayarlamaktadırlar. Çeyiz ise gelinin evine giderken götüreceği toplu maddi miktardır. O dönemde yazılmış pek çok özdeyiş serveti çok olan eşle evlenmeyi uygun görmektedir. Böylece büyük çeyizi kaybetme korkusu erkeğin daima kadının kaptislerine katlanmasını gerektirmiştir.²⁵ Genç kadınların her zaman büyük, iyi bir çeyizleri olmalıdır yoksa konumlarına uygun bir evlilik yapamamaktadırlar.²⁶

Evlilik, genç kadının babası veya kyrios* tarafından genellikle damada çeyizin belirli olduğu bir temeldeki anlaşmayla verilmesiyle başlamaktadır. Bu bir tür resmi nişan

²² Ksenophon, *İktisat Üzerine*, 47.

²³ Davis, *Eski Atina'da Bir Gün*, 44-45.

²⁴ Davis, *Eski Atina'da Bir Gün*, 47.

²⁵ Davis, *Eski Atina'da Bir Gün*, 45.

²⁶ Davis, *Eski Atina'da Bir Gün*, 68.

*Kyrios: Atina Uygarlığında evin reisi anlamına gelmektedir. Evdeki eşinin, çocuklarının ve evdeki diğer yaşayanların geçiminden sorumlu kişi; bey, beyefendi anlamlarına gelmektedir.

anlaşmasıdır. Bu anlaşmaya garanti anlamına gelen engye denilmektedir. Evliliğin sona ermesi durumunda ise çeyiz geri verilmektedir. Kadınlar oldukça genç, on iki – on beş yaşları arasında evlenmektedirler. Ancak bu anlaşma yıllar öncesinden, gelin henüz daha küçük bir çocukken yapılabilmektedir. Evlilik zamanı geldiğinde ise gece yapılan bir geçitle babasının evinden yeni kyriosu olan eşinin evine gelinin geçiş töreni yapılmaktadır. Bu geçiş hem fiziksel hem de hukuksal bir anlam taşımaktadır. Böylece yasal evlilik yaşanmaya başlamakta ve aynı zamanda yeni çift topluma tanıtılmış olmaktadır. Evdeki mal varlığı toplumun söz dağarcığında bile ikiye ayrılmıştır, patroa ve matroa olarak. Matroa kadının sahip olduğu çeyiz anlamına gelmektedir ve üzerinde kadın söz sahibidir.²⁷ Bunun yanında Atina hukukuna göre, eğer bir ailenin erkek çocukları varsa kız çocukları mirastan pay alamamakta yalnızca çeyizle yetinmek zorunda kalmaktadırlar. Erkek çocuğu yoksa veya baba vefat ederse, bu durumda kız çocuğu en yakın akrabayla örneğin amca ile evlenmek zorunda kalmaktadır. Bu zorunluluğun amacı mirasın ve çeyizin aile dışına çıkıp dağılmamasıdır.²⁸ Aslında bu çeyizi koca, karısı ve gelecekteki çocukları için idare eder ve çeyiz tam olarak kocaya ait olmaz.²⁹

Demokratik Atina kadınlardan oluşan topluluğunu kontrol altında tuttuğu için kendini övmekte, bununla birlikte sıcak bir kent olarak görülmekte ve bu nedenle gelin toprağa değil nakit çeyize bağlı olmakta ve kocasının vesayeti altında çocuk muamelesine maruz kalmaktaydı. Bu dönemde ayrı aileli toplumlar vardır. Çünkü bir aile en önce arazi ve mülkiyettir. Bunun yanında karmaşık bir yapıya sahip insan topluluğudur. Aile eş, çocuklar ve arazi parçası gibi maddi ve maddi olmayan mallardan oluşan mülklere sahip olandır. O dönem yaşayanlara göre iyi kurulmuş bir aile, iyi olan ev, ev eşyaları, arazi parçası ve çiftlik insanlarından oluşan dört öğeden oluşmaktaydı. Bireyin daha geniş bir

²⁷ Eco, *Antik Yunan*, 287.

²⁸ Eco, *Antik Yunan*, 279.

²⁹ Eco, *Antik Yunan*, 673- 674.

şekilde toplumda olmasının sırrı budur. Böyle bir durumda varisler mülkiyet ve statüyü birlikte miras almaktadırlar. Ve sadece meşru çocukların miras hakkı vardır. O dönemde iyi bir ailenin genç kadınıyla evlenmek isteyen damatlar hedna (sayısız armağanlar), dora'larla (hediyelerle) kadınları evlenmeye ikna etmeye çalışırlardı. Bunlara genç kadının dorası da eklenir. Muhteşem hediyeler üremeyi meşru hale getirirken bekar kadını evli bir kadına dönüştürmektedirler. Bu gizli servet gelinle ilişkilidir. Aynı zamanda evliliğin somut göstergesidir. Gelin ise iki aile arasındaki ittifakı simgelemektedir. Çeyiz ile annesinin ailesinden gelen mülk, çocuklarla annesi arasındaki ilişkinin göstergesidir. Evli kadın, ailesi tarafından sağlanan mülk üzerinde yasal hakka, evli erkek ise sadece yararlanma hakkına sahiptir. Bu pay erkeğe verilmemekte, çiftin çocuklarına verilmek üzere sadece işletimi erkeğe verilmektedir.³⁰ Böylece hem evli kadının hem de çocukların hakkı gelecekte oluşabilecek olumsuz koşullara karşı korunmaktadır.

Ksenophon'a göre kadınlar evin dışında efendi olsalar ve kamusal alandaki iş hayatına aktif olarak katılsalar, toplumsal yapıya ve ailelerine zarar vermektedirler. Çünkü kadının efendiliği tutku duygusu ile ilgilidir.³¹ Kadının evin dışında çalışması durumunda, efendilik yapması durumunda, tutkularıyla iş yapacağından bahsedilmektedir. Ksenophon'a göre, erkekler ve kadınlar sağduyulu oldukları zaman onları birbirlerinden ayırt eden, ellerindeki şeyleri mümkün oldukça iyi durumda muhafaza edebilmeleri ve onları adaletli ve namuslu yollarla artırabilmeleridir. Bunun yanında tanrı erkeklerin doğasını evin dışındaki işlere, kadınların doğasını ise evin içindeki işlere uygun yaratmıştır.³² Bu nedenle, kadın doğasına uygun olarak evin içindeki işlere yönelmeli ve evin içindeki işlerini sağduyulu bir şekilde artırmaya çalışmalıdır; böylece ölçülü bir şekilde daha çok çalışabilmektedir. Evdeki yiyeceklerin çoğunluğunun

³⁰ Georges Duby ve Michelle Perrot, *Kadınların Tarihi I, Antik Tanrıçalardan Hristiyan Azizlere* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay., 2005), 250- 267.

³¹ Ksenophon, *İktisat Üzerine*, 9.

³² Ksenophon, *İktisat Üzerine*, 33.

tüketimi de kadının denetimi altındadır. Eğer ev ile ilgili konularda eşiyle iş birliği yaparsa evdeki refahın artışına katkıda bulunabilmektedir.³³ Kadın evin yasa koruyucusu gibidir. Sağduyulu bir kadın kendisine keyif verdiği için mal varlığına da özen göstermektedir.³⁴ Sağduyulu bir kadın eşiyle birlikte evin refahının artması için çalışmalıdır ve eşi evin dışındaki işleri yönetirken kendisi evin içindeki işleri yönetmelidir. Çünkü Ksenophon'a göre kadının yapısı evin içindeki işleri yapmaya uygundur.

Kadının dokuma tezgahında çalışması ise onun temel faaliyetlerinden biridir. Atina'da kadınlar, genç kadınlar ve evdeki hizmetçiler, ev halkına kıyafet ve kumaş dokumak için yün eğirmektedir.³⁵ Çocukların eğitimi de kadınların sorumluluğu altındadır. Evin içindeki iş ve kültür, dışardaki yaşamdan tamamen farklıdır.³⁶ Kadın evde para işlerinden de sorumludur.

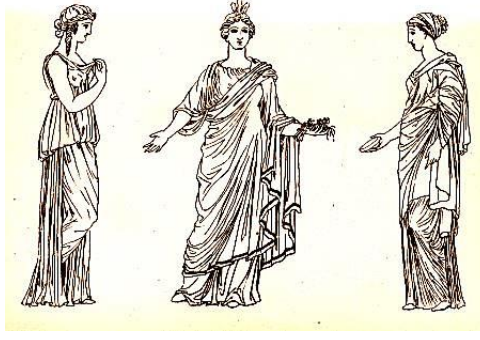
Antik Yunan'da yaşayanlar günlük hayatlarında tiyatro sahnesine bezer kostümler giymişlerdir. Ancak günlük hayattaki ve sahnedeki kostüm arasında kimi farklılıklar bulunmaktadır. Kadınlar hayatlarının önemli bir bölümünü kumaş üretmek ve bu kumaşlarla kostüm dikmekle geçirmektedirler. Bu durum kadınların iş hayatı olarak görülebilmektedir. Kadınlar evdeki herkes için kumaş üretimi yaparak üretim hayatına katılmıştır. Aynı zamanda yaptıkları bu iş karşılığında maddi bir kazançları da yoktur. Bu iş onların hayatlarının çoğunluğunu dolduran bir etkinliktir. Bu bağlamda Atina'dan daha geniş olarak Antik Yunan coğrafyasına baktığımızda sonsuz çeşitlilikte kostüm kültürü görülebilmektedir. Çünkü farklı bölgeler birbirlerinin kostüm anlayışlarını etkilemişlerdir. Antik Yunan Uygarlığında kullanılan kumaşların özellikleri ve çeşitliliği MÖ 7. yy ile MÖ 4. yy arasında yapılmış olan eserlerdeki figürlerden anlaşılmaktadır.

³³ Ksenophon, *İktisat Üzerine*, 18.

³⁴ Ksenophon, *İktisat Üzerine*, 44.

³⁵ Bonnie MacLachlan, *Women in Ancient Greece a Sourcebook* (London: Bloomsbury, 2012), 106.

³⁶ Eco, *Antik Yunan*, 289.

Resim 1. Khiton³⁷

Kadınlar ilk başta Dor denilen yakasında iğne bulunan bir kıyafet giymişlerdir. Ancak o dönemde Argos ve Aigina ile Atina şehir devletleri arasında çıkan bir savaş sonucunda savaşı Atina kaybetmiştir. Geriye ise sadece bir asker kalmıştır. Bu asker Atina'ya geri dönüp savaşın kaybedildiğinin haberini vermiştir. Buna çok sinirlenen kadınlar yakalarındaki iğneyi çıkarıp askere saplamışlardır. Bundan sonra kadınlar üzerlerine Dor yerine keten tunikler giymek zorunda kalmışlardır.³⁸ Bu elbisenin dışında khiton da kullandıkları elbiselerden biridir. Khiton, kadınlarda ayaklara kadar uzanırken erkeklerde ise dizlere kadardır. Khiton'un altına başka eşya giyilmemektedir. Bu durumda ona monokhiton denirken içine bir manto veya himation giyiliyorsa ona akhiton denilmektedir. Khiton kolları açıkta bırakan, vücuda sarılan bir kumaştır. Bu iki açık yan omuzların üzerinden iğne veya düğme ile tutturulmaktadır. Eğer kalçadan aşağıya açıklık varsa o kısım da düğme ile tutturulmaktadır. Kimi khitonlar'ın kolları kısa kol veya uzun kol olarak yapılmıştır. Hatta belden bir kemer ile bağlanıp boyu kısaltılmıştır.³⁹ Khiton, erken dönemlerde yünden veya ketenden geç dönemlerde ise keten-ipek karışımı veya tamamen ipek kumaştan dokunmuştur.⁴⁰ Yarım kollu khitonlar kadınlar için kuraldır. Bunun yanında Antik Yunan'da evli bir kadın kocası gibi giyinmemekte, halkın içine sadece khiton'u ile çıkamamaktadır. Evin dışına çıktığında üzerinde himation'u olmalıdır.

³⁷ "Chiton", erişim 21 Ocak 2023, <http://www.historyofclothing.com/clothing-history/chiton/>

³⁸ J. Moyr Smith, *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri*, trc. İpek Dağlı (Ankara: Töz Yay., 2020), 20.

³⁹ Smith, *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri*, 22- 23.

⁴⁰ Smith, *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri*, 29.

Onurlu ve mütevazı bir hanımefendi, himation'unu tüm vücudu etrafında gevşek bir şekilde kıvrılacak ve böylece kollarını ve ellerini kapayacak hatta başının üzerini de örtecek şekilde giyecektir.⁴¹

Başka bir eserde ise khiton'un tragedya sahnesinde kullanılan esas kostüm olduğu belirtilmiştir. Bu kostüm boyundan ayak bileklerine kadar yumuşak kıvrımlarla dökülmektedir. Khiton hem sahnede hem de günlük hayatta giyilen bir kostümdür. Ancak bu iki kullanım şekli birkaç noktada birbirlerinden ayrılmaktadır. İlki Greklerin günlük hayatta kadınsı görünmekten kaçındıkları için khiton'u kolsuz giyinmeleri ancak sahnede kolları el bileklerine kadar uzun şekilde giyinmeleridir. İkincisi ise, günlük giyinişte bele bir kemer konarak kullanmaları, oysa tiyatrodaki göğüs altından bir kuşak sarılarak kullanılmasıdır. Sonuncusu ise günlük yaşamdaki khiton beyaz veya düz renkli iken tiyatro kostümünün üzerinde şekiller veya hayvan resimleri olmasıdır. Bu kostümlerdeki renkler de simgesel olarak kullanılmıştır. Örneğin, koyu renkler acıyı simgelerken açık renkler sevinci betimlemiştir. Başka bir örnek olarak kraliçelerin kostümü genellikle mor renk ile oluşturulmaktadır. Böylece karakterlerin kim olduğu giyindikleri renklerle ortaya konmuştur.⁴²

Khiton'u tutturmak için kullanılan fibula iğnesi ise Yunan kostümlerinde kumaşı tutturmak için kullanılan bir çeşit broş ya da iğnedir. Fibula kostümleri omuzdan tutturmak için kullanılan ve üzeri yaygın olarak süslenmiş çengelli iğnedir.⁴³

⁴¹ Davis, *Eski Atina'da Bir Gün*, 55-56.

⁴² Özdemir Nutku, *Dünya Tiyatrosu Tarihi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1970), 62 – 63.

⁴³ "Fibula", erişim 13 Haziran 2023, <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-fibula-5350/>

Resim 2. Fibula İğnesi⁴⁴

Bunun yanında, peplum ise vücudun en dışına sarılan örtülerden biridir. Bu kostümü kadınlar da erkekler de kullanmışlardır. Çoğunlukla dinsel seremonilerde veya toplumsal olaylarda kullanılmıştır. Uzun ve geniş olanlar vücuda iki defa dolanır ve diplaks adını almışlardır. Yağmurlu ve soğuk havalarda başın üzerine çekilmektedir. Diğer zamanlarda başın üzerine çekilmesi mütevazilik veya keder göstergesidir. Yas tutarken veya dini törenlerde bu şekilde kullanılmaktadır.⁴⁵

Antik Yunan'da iç çamaşırı giyilmemektedir. Sadece kadınlar üzerinde süsler bulunan üst çamaşırı denilebilecek bir kuşak giymektedirler.⁴⁶ Erken zamanlarda kadınlar için kıyafetlerin renkleri beyaz veya altın rengidir.⁴⁷ Bu kostümlerin yanında kadınlar duvaklar, altın işlemeli elbiseler, altın takılar ve makyaj malzemeleri kullanmışlardır. Klasik Dönem'deki mezar kabartmalarından kadınların durumları incelendiğinde, ayakkabı olarak ev hayatlarına uygun, tabanı ayağa sıkıca sarılan sandaletlerden giydiklerini anlaşılabilir. Bu sandaletler, ayakkabının en basit biçimidir.⁴⁸

Kıyafet, şal ve ayakkabılar bu şekilde iken kadınlar özellikle kendilerinin daha önemli konumda oldukları festivallere katılmışlardır. Bu festivallerden dikkat çekenler

⁴⁴ "Fibula İğnesi", erişim 13 Haziran 2023, <https://fibula.nedir.org/>

⁴⁵ Smith, *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri*, 31.

⁴⁶ Eco, *Antik Yunan*, 298.

⁴⁷ Smith, *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri*, 34.

⁴⁸ Smith, *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri*, 33.

ise Thesmophoria ve Adonia festivalleridir. Daha az bilinenler ise Stenia ve Proerosia festivalleridir.⁴⁹ Bunların yanında kadınlar tanrıça Hera'yı onurlandırmak için spor müsabakalarına katılmışlardır.⁵⁰

Kadınlar böylece tapınaklara ve kült mekanlarına gitmektedirler. Dinsel törenler, geçit törenleri ve bayram günleri senenin belirli bir kısmını oluşturmaktadır. Sonbaharın bitimine doğru, evli kadınlar ana tanrıça Demeter onuruna birkaç gün Thesmophoria bayramını kutlamaktadırlar ve bu etkinlikten erkekleri kesinlikle uzak tutmaktadırlar.⁵¹ Demeter'e adanan Thesmophoria bayramında kadınlar kutlamalar sırasında nar yemektirler.⁵² Aynı zamanda bu törende kurban edilen domuz yavruları, kuzular, oğlaklar, köpekler, atlar ve çeşitli türden kuşlar denize, kuyulara veya uçurumlara atılmaktadır.⁵³ Bu festival insanların ve toprağın doğurganlığını artırması için tanrıça Demeter'e ve kızı Persephone'ye yakarmak amaçlı yapılmıştır. Festivalin en önemli özelliklerinden biri de törenin gizlilik içinde yapılmasıdır. Öyle ki tanrıçanın tapınağının içindeki Telesterion'da ne olduğunu söylememek onurlu bir davranış olarak sergilenmiştir. Önemli olan gizem yeminini bozmamaktır.⁵⁴ Çukura atılan hayvan ölüleri kutsal varlıklar olarak sayılır ve toprağa tahılla birlikte gömülmeleri topraktaki verimliliğin artması içindir. Bunu ritüelin Demeter ve kızı Persephone için yapılmasından da anlayabiliriz çünkü ikisi de toprağın verimliliği ile ilgilenen tanrıçalardır.

Adonia Festivali ise Afrodit kültüne dayanmaktadır. Çünkü o üretkenliğin engellenemez güçlerinin büyük tanrıçasıdır. Çeşitli kokuların kullanılması festivalin dikkat çekici özelliğidir. Kadınlar festivalden bir hafta önce saksılarına marul ekmişlerdir.

⁴⁹ Sinem Demir, "Eski Yunanda Kadın Festivalleri" (Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, 2016), viii.

⁵⁰ Cuma Ece, Semra Çetin, "Antik Yunanda Kadınlarda Spor ve Hera Oyunları", *Spor ve Rekreasyon Araştırmaları Dergisi* 3, sy. 1 (Eylül 2021): 24.

⁵¹ Michale Weithmann, *Xanthippe ve Sokrates, Sokrates'in Karısı*, trc. Akın Kanat (İzmir: İlya İzmir Yay., 2004), 142.

⁵² Eco, *Antik Yunan*, 295.

⁵³ Eco, *Antik Yunan*, 308.

⁵⁴ Demir, "Eski Yunanda Kadın Festivalleri", 45.

Böylece Adonis bahçeleri denilen ortam hazırlanmaktadır. Ekimin ardından gübre ve su verilen marullar yetiştirmeye, ilk filiz vermeye başladığında solmaya terk edilmektedir. Filizlerin solmaya başlamasıyla festival zamanı gelmiştir. Bu ölen bitkiler Adonis'in ölümünü simgelemektedir. Kadınlar yas tutarken festival gecesini boyunca dans ederek eğlenmektedirler. Bu eğlenceler sırasında mür topçukları ve başka baharatlar yakmışlardır. Bunun nedeni kendilerini cinsel olarak uyarmaktır.

Stenia festivali, Thesmophoria festivalinin başlamasından iki gün önce düzenlenmektedir. Festivalin gizlilik ilkesi nedeniyle festivale dair bilgiler oldukça azdır. Ancak bilinenlere göre kadınlar kendi aralarında argo konuşur ve ahlaksız şakalaşmalar yapmaktadırlar. Festivalin mitolojik arka planı Iambe'nin Demeter'i bu şekilde şakalarla güldürmesine dayanmaktadır. Ayrıca Thesmophoria festivaline tarih olarak yakınlık göstermesi nedeniyle tarımsal verimlilikle de ilgili olduğu düşünülmektedir.⁵⁵ Festival süresince domuz yavruları megaron denilen bir yeraltı odasına konulmaktadır. Bu domuzlar koruyucu yılanlar tarafından çürüyünceye kadar korunmaktadır. Sonra üç gün boyunca kalıntıların iffetli kadınlar tarafından büyütülüp artması beklenmektedir. Bu kadınlar ve festivale katılan bazı kadınlar çam kozalakları ve hamurdan yapılmış yılan ve erkek figürleri de dahil olmak üzere bazı iyi bilinen doğurganlık sembollerini taşımaktadırlar.⁵⁶ Bu açıdan Stenia festivalinin doğurganlık ve şakalarla gülmeye dayalı bir festival olduğunu söylenebilmektedir.

Proerosia festivalinde toprak ekimi için toprak sürülmeden önce dualar sunulmaktadır. Bu kaynağa göre, festival muhtemelen Eylül ayında Eleusis'te gerçekleşmiştir.⁵⁷

⁵⁵ Demir, "Eski Yunanda Kadın Festivalleri", 72- 76.

⁵⁶ "Thesmophoria", erişim 22 Ocak 2023, <https://www.britannica.com/topic/Thesmophoria#ref957036>

⁵⁷ "Proerosia", erişim 22 Ocak 2023, <https://www.britannica.com/topic/Proerosia>

Bu festivallerin yanında kadınlar, Olimpiyat oyunlarından on dört gün önce veya sonra tanrıça Hera'yı onurlandırmak için spor müsabakalarına katılmışlardır. Kadınlar dans edip, koşup, atlayıp, top oyunları oynayıp, güreşip, cirit oynayıp ve disk atmışlardır. Koşu Antik Yunan'da çok popüler bir spordur ve kadınlar da bu yarışmalara katılmışlardır.

Atina'da kadınların sosyal hayatı, Antik Yunan'da Sosyal Hayatta Kadınlar başlığı altında ana alt başlıklarda ev, evlilik, üretim hayatı ile giyim tarzı ve festivalleri olarak belli başlıklar altında incelenmiştir. Bu belli başlıklar bir bireyin sosyal hayat içerisinde kendisini var etmesinin çeşitli yolları olarak düşünülmektedir. Kadınlar da toplum içinde bir bireydir ve sosyal hayatlarını çoğunlukla toplum izin verdikçe yaşayabilmektedirler. Festivallere katılım, kıyafet, ev, üretim, evlilik gibi yaşam alanlarıyla kadınlar bir birey olarak kendilerini göstermişlerdir.

3.3. Antik Yunan'da Siyasi Hayatta Kadınlar

Atina'da siyasi hayat eğitim, seçme- seçilme hakkı ve kadınların toplumsal sınıflandırılmasıdır. Bu üç alt başlık ile Antik Yunan'da Atina özelinde kadının siyasi hayattaki yeri incelenecektir. Eğitim başlığı altında eğitim alanında kadınların ve erkeklerin eğitiminin ayrıldığı noktaya değinilecek ve kadınların ev içindeki eğitiminin burada başladığı konu edilecektir. Seçme ve seçilme hakkı başlığında Atina'da demokrasinin varlığından ancak bu demokrasinin kadınları kapsamadığından, kadınların seçme ve seçilme hakkının olmadığından bahsedilecektir. Sonuncu başlık olan toplumsal sınıflandırmada ise kadınlar anne, eş, genç kız, fahişe, hetaira gibi adlandırmalar ile ele alınacaktır.

Eğitim konusunda genel olarak örnek (paradeigma) ve taklit (mimesis) Yunan kültürünün iki temel eğitim yoludur. Geleneksel paradigmatik öyküler epik şiir yoluyla

anlatılmakta ve tiyatro da önemli bir eğitim mekanı sayılmaktadır.⁵⁸ Tiyatro izleyen seyirciler örneğin tarih hakkında bilgiler öğrenebilmekte ya da güncel olaylar ile ilgili eleştirileri izleyebilmektedirler.

Eğitim denildiğinde Atina'da erkeklerin aldığı eğitim ve kadınların aldığı eğitim yedi yaşından sonra farklılaşmaktadır. Kadınlar yedi yaşından sonra iyi bir ev kadını olmak için yetiştirilir iken erkekler ise örneğin iyi bir hatip olmak için yetiştirilmektedir. Erkeklerin dünyası dışarıya açıkken kadınların dünyası evin içinde geçmektedir. Bunun yanında bir kadın evleninceye kadar dünya hakkında olabildiğince az şey öğrenmektedir. Bu bağlamda kadınların eğitim hakkının yeterli olmadığı söylenebilmektedir.

Özel olarak ise erkek ve kız kardeşler yaklaşık yedi yaşına kadar Gynaeconitis'te birlikte büyümüşlerdir. Sonrasında ise erkek çocukları okula gönderilmekte ve bunun hayatlarında büyük bir değişim gerçekleştirdiği görülmektedir. Kadınlar evlenene kadar ev işlerini sürdürmüşlerdir. Ebeveynlerin, onlar için herhangi bir öğretmen tutmaya ihtiyaç duydukları çok nadirdir. Ortalama bir kadının bildikleri, annesinin ona öğretebilecekleridir. Belki belli sayıda Atinalı kadın, aynı zamanda iyi bir aileden de geliyorsa okuma yazma konusunda bile tamamen bilgisizdir ama bu çok sık görülmemiştir. O döneme göre orta düzeyden olan genç bir kadın, öğretmeni annesi olduğu için okuma yazma öğrenecektir. Annesinin dizinde oturan ve elindeki listeyi öğrenen bir genç kadını gösteren büyüleyici bir Yunan terakotası günümüze kadar ulaşmıştır. Büyük olasılıkla ona dans etmeyi ve bazen bir enstrüman çalmayı öğretecektir. Ancak, bu sonuncusu iyi bir aileden gelen genç kadınlar için pek مناسب bir başarı sayılmamıştır. Neredeyse hiç kimse bir kadına sistematik bir entelektüel eğitim vermeyi hayal etmemiştir. Bu kadınların dokumayı, eğirmeyi, nakış işlemeyi, aşçıya hükmetmeyi ve bir akşam yemeği partisinin ayrıntılarını denetlemeyi bilmesinin daha önemli olduğu

⁵⁸ Eco, *Antik Yunan*, 259.

görülmüştür. Kendisi “bir kocaya verilmeden” ve çocukluk günleri sonsuza dek sona ermeden önce bu konuları tam olarak öğrenmeyi zar zor yetiştirecektir.⁵⁹ Kadınlar her ne kadar akşam yemeği partisine katılmasalar ve o sırada kendilerine ait bölümde bulunmuş olsalar dahi evin hanımı olarak bu partiyi hizmetçileriyle birlikte organize etmek durumundadırlar ve evin kadınlara ait bölümünde kadın hizmetçileri ile ve eğer varsa kızları ile birlikte dokuma, eğirme ve nakış işleme gibi işler yapmışlardır. Ksenophon’a göre, kadın çocukluk ve gençlik yılları boyunca iyi bir eş olmak için yetiştirilmiştir ve isteklerini denetim altında tutmak konusunda çok iyi eğitilmiştir.⁶⁰ Bunun yanında, tanrı hem erkeğe hem de kadına hafızayı vermiştir çünkü ikisi de bir şeyler alıp bir şeyler vereceklerdir.⁶¹

Bu nedenlerle, tüm gününü evde geçiren kadının sosyal yaşantısı yoktur denilebilmektedir. Kadınlar agoraya gidemediği için siyasi hayatlarının olmadığı anlaşılmıştır. Bu durum, kadınların şehir devletine katkısı olmadığı sonucuna varmamıza neden olmaktadır. Genel olarak Antik Yunan demokrasisi ile ünlü iken seçimlerde sadece vatandaş olan erkekler oy kullanabilmektedir ve sadece erkeklerin söz hakkı bulunduğu görülmüştür. Ekonomik olarak güçlü olmayan kadınlar sosyal hayata katılmaktadırlar çünkü para kazanmak zorundadırlar. Ancak onların da siyasi hayatta yeri yoktur. Örneğin, tragedya oyunlarında kadınları erkekler canlandırmıştır ve o hayali karakter olan kadınlar evdeki eşlerine göre oldukça güçlü karakterlerdir.⁶² Eğitim hayatından erken yaşta kopan kadınların okuma yazma oranı oldukça düşük olmasının yanında, sadık bir eşin neredeyse hayatının tamamı evde geçmektedir.

Kadınların siyasi alandaki durumları, statüleri incelendiğinde onların yurttaş olmadıkları görülmektedir. Çünkü yurttaşlar tüm siyasi haklara sahip olmaktadır.

⁵⁹ Davis, *Eski Atina’da Bir Gün*, 72- 73.

⁶⁰ Ksenophon, *İktisat Üzerine*, 32.

⁶¹ Ksenophon, *İktisat Üzerine*, 33.

⁶² Thomas R. Martin, *Tarih Öncesinden Helenistik Çağa Eski Yunan*, trc. Ümit Hüsrev Yosul (İstanbul: Say Yayınları, 2012), 227.

Kadınlar yalnızca medeni haklara sahiptirler. Dini, hukuki ve ekonomik düzenden pay almaktadırlar. Onlar meclis toplantısına katılamamakta ve oy kullanamamaktaydı. Doğuracağı çocuklar sayesinde kadınlar vatandaşlığın aktarıcısı olarak görülmekte ve Atinalı erkeklerin eşleri ve anneleri olarak medeni haklara sahiptirler.⁶³ Bununla birlikte demokratik yasalarda kimi zaman kadın evdeki iç hukuka dahil edilmiştir. Bunun nedeni ise erkeğin hakimiyetindeki oikos'un devamlılığıdır.⁶⁴ Bu bağlamda, Luce Irigaray, günümüzde devam etmekte olan cinsiyet eşitsizliğinin temellerinin ilk olarak *antik* dönemde ve Antik Yunan topraklarında atıldığını savunmaktadır.⁶⁵

Kadın erkek eşitsizliği bağlamında Atina'daki kadınların toplumsal sınıflandırması yapılırsa, önce eş olarak kadından bahsedilmektedir. Eş olarak kadın evde hakimken agorada yoktur. Evin içindeki bütün faaliyetlerden ve üretimden sorumludur. Dokuma yapmak, yün eğirmek, evde yaşayanlara kıyafetler dikmek ve akşam yemeğinde şölen varsa onun için hazırlık yapmak eş olarak kadının görevleridir. Eş bu görevleri hizmetçiler, köleler ve evde varsa kızları ile birlikte yerine getirmektedir. Hizmetçiler, özellikle kahya evin hanımı tarafından seçilmektedir. Bununla birlikte, Antik Yunan halkının gözünde ev kadınının anne olması onu tanrıçalık seviyesine yükseltmektedir.⁶⁶ Tanrıça konumunda olmadan önce anne olmuş olan kadınlar bir süre kirli sayılmaktadır.⁶⁷ Bununla birlikte, toplumun üst seviyelerinde bile anne kendi bebeğini beslemekte, yıkamakta, giydirmekte ve yetiştirmektedir.⁶⁸ Köleler ve özgür olmayan insanlar ise Antik Yunan'da reşit kabul edilmemektedirler. Onlar hayatları boyunca "pais", "olgun olmayan" çocuk aşamasından çıkamamaktadırlar.⁶⁹ Köle alımı ve satımı için agorada

⁶³ Ayşe Gül Akalın, "Eskiçağda Grek Kadınının Toplumsal Yaşantısı", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 22, sy. 33 (Mayıs 2003): 25.

⁶⁴ Akalın, "Grek Kadınının Toplumsal Yaşantısı", 24.

⁶⁵ Duygu Kocabaş Atılgan, "Antik Yunan'da Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili", *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi* 10 (Ocak 2015): 16.

⁶⁶ MacLachlan, *Women in Ancient Greece a Sourcebook*, 109.

⁶⁷ MacLachlan, *Women in Ancient Greece a Sourcebook*, 86.

⁶⁸ Deighton, *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün*, 43.

⁶⁹ Weithmann, *Sokrates'in Karısı*, 59.

veya yakınında alışveriş için bir halka olmakta ve köleler genellikle açık artırmada satılmaktadırlar. Fiyat ürünün görünümüne, yaşına, el becerisine ya da arzın çokluğuna göre değişmektedir. Örneğin akşam yemeği partileri için hemen işe alınacak hoş ve becerikli flüt çalan bir kadın otuz miane, yaklaşık beş yüz kırk dolar, gibi ciddi yüksek bir fiyat talep edebilmektedir. Bütün kölelerin hallerinden memnun olduklarını görmek ev kadınının işidir. Kadın köleler evin kyriosu tarafından kontrol edilmektedir. Onlar dışarı çıkamamakta ve evde varsa metresin işlerini yapmaktadırlar.⁷⁰ Bir köle azat edilse bile Atina vatandaşı olamamaktadır. Azat olduktan sonra o artık bir metektir, yerleşik bir yabancıdır.⁷¹ Atina'da oturan ve yabancı sayılan meteklere ise yasal olarak belli sınırlamalar getirilmiştir. Meteklerin kendilerine Atina vatandaşı bir destekleyici bulmaları ve özel vergiler ödemeleri gerekmektedir. Bununla birlikte hiçbir zaman sosyal açıdan Atinalılarla eşit koşullarda yaşayamamışlardır. Bazıları servete ve yüksek mevkilere ulaşabilmişlerdir. Ancak, bu durumun oluşması için hepsi hayatlarını Atina'da kazanmayı çıkarlarına uygun bulmuşlardır.⁷² Birçok yabancı kadın ise Atina'ya savaşlardan sonra gelmiştir.⁷³ Bunun yanında erkekler, bedenlerine iyi bakmak ve düzenli cinsel ilişki için metrese sahiptirler.⁷⁴ Metreslerden farklı olarak cariyeler ise evin su ihtiyacını çeşmelerden eve su taşıyarak sağlamaktadırlar. Su sırasını ibrikleriyle beklerken yoldan geçen delikanlılarla şakalaşır ve onlar temiz görünümlüdür.⁷⁵ Cariyeler böylece günlük işleri yapmaktadırlar. Aynı zamanda kyriosun, ev ahalisinin ve çocukların bakımlarını yapmaktadırlar. Cariyeler hizmetçi kadınlardan meydana gelmektedirler. Bireysel olarak özgür ancak ücret bakımından bağımlıdırlar. Çocuk doğururlarsa eğer çocukları miras ve vatandaşlık hakkına sahip olamamaktadır.

⁷⁰ MacLachlan, *Women in Ancient Greece a Sourcebook*, 127.

⁷¹ Davis, *Eski Atina'da Bir Gün*, 62- 65.

⁷² Deighton, *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün*, 14.

⁷³ MacLachlan, *Women in Ancient Greece a Sourcebook*, 154.

⁷⁴ Eco, *Antik Yunan*, 279.

⁷⁵ Davis, *Eski Atina'da Bir Gün*, 19.

Sadece özgür doğmuş olmaktadır ve oikosa aitlikleri devam etmektedir.⁷⁶ Fahişelik ise hem özgür kadınlar tarafından hem de özgür olmayan kadınlar tarafından yapılmaktadır. Örneğin köleler fahişelik yaparak para kazanıp özgürlüklerini kazanabilmektedir. Özgür olunca da kızları ve kadınları etraflarında toplayıp yeni bir genelev açmaktadırlar. Genelevler Atina devletinin denetimindedir. Atinalı vatandaşlar, kadın kölelerine veya hizmetçi kadınlarına, cariyelerine onların izni olmadan sahip olamamaktadır. Bu nedenle onurlu kadın ve kız vatandaşları erkeklerin içgüdülerinden koruyabilmek için genelevler gerekli görülmektedir.⁷⁷

Antik Yunan Atina'sında başka bir kadın sınıfı olarak hetairalar ise toplumsal buluşmalarda erkeğe eşlik eden üst sınıf ve belli bir eğitime sahip kadınlardır.⁷⁸ Hetairalar fahişelerin aksine her isteyenle birlikte olmamaktadırlar. Bir hetaira yakınlığını tek bir erkeğe bir akşam yemeği süresince veya bir sene boyunca göstermektedir. Popüler bir kadının başka bir erkek tarafından elde edilmesi, sevilen bir toplumsal oyundur. Bu oyun erkekler arasında sık sık kavgalara ve rekabete yol açmaktadır. Hetairalar değerli hediyeler talep ederlerdi. Bu hediyeler, atlar, köleler, gümüş veya ziynet altınları olabilmektedir. Hetairaların kendileri de şöenler organize edebilmekte ve bu şöenlere sevgililerini ile misafirlerini davet etmektedirler. Asiller kültürünün yan etkisi olarak altıncı yüzyılda ortaya çıkmışlardır. Bu pahalı kadınlar Atina'nın varlıklı üst düzeylerine hizmet etmektedirler.⁷⁹

Atina'da kadının siyasi hayatı kendisinin kimi sıfatlandırmalara maruz kalmasıyla süre gelmiştir. Birçok isimle adlandırılan kadın karakteri demokrasinin doğduğu topraklarda seçme ve seçilme hakkına sahip değildir. Bunun yanında eğitim alanında

⁷⁶ Weithmann, *Sokrates'in Karısı*, 158- 159.

⁷⁷ Weithmann, *Sokrates'in Karısı*, 50- 51.

⁷⁸ Eco, *Antik Yunan*, 279.

⁷⁹ Weithmann, *Sokrates'in Karısı*, 148- 149.

erkeklerle birlikte aynı eğitimi görebildiği süre de hayatının ilk yedi yılıdır. Bundan sonra evde, mümkünse evden çıkmadan, iyi bir ev kadını olmak için yetiştirilecektir.

Sonuç olarak, Antik Yunan'da kadın erkek ayrımcılığı gözlenmektedir. Kadın tarihi olarak Antik Yunan süreci boyunca gündelik ve siyasi hayatta, erkekten aşağı ve erkeğin yönettiği bir varlık olarak nitelendirilmektedir. Erkek ve kadın evlendikten sonra varlıklarını artırmaya çalışmışlardır. Bu durum ataerkil yapının güçlenmesine neden olurken kadını değersizleştirmiştir. Kadının kendi planlayarak üretim yaptığı tek alan, kumaş dokunması ve kıyafet dikimidir. Bununla birlikte eğer evlilik akdi bozulursa kadının evlilikte getirdiği çeyiz, kadına geri iade edilmektedir. Antik Yunan'da Thesmophoria, Adonia gibi kadınlara özel festivaller yapılmaktadır. Demokratik haklar bağlamında ise kadınların seçme ve seçilme hakları yoktur ve anne, eş, genç kız, fahişe, hetaira gibi çeşitli kavramlarla kadınlar sınıflandırılmışlardır.

Birinci Bölüm: Antik Yunan Destanları ve Mitolojisinde Kadın

1.1. Antik Yunan Destanlarında Kadın

Destan Farsça bir kelimedir. Yunancası ise epos, şiidir. Destanlar uzun anonim veya bireysel halk şiirleridir. Milletlerin yaşadıkları tarihi meseleleri konu almaktadır. Destanlarda efsanevi, mitolojik unsurlara yer verilir ve destanlar milli karakter taşımaktadırlar.⁸⁰ Atina'da yaşayan Hesiodos ve Homeros'un yazdığı epik şiirler de destanların genel özelliklerini yansıtmaktadır. Destanlarda kadın bölümünde ana metin olarak Hesiodos'un *Theogonia (Tanrıların Doğuşu)* metni ile Homeros'un *Odysseia* ve *İlyada* metinleri incelenecektir.

Bu destanların yazılmasının nedeni tarihin aktarım yolunu sağlamaktır. Çünkü Atina'da okullarda bu metinler ezberletilmekteydi. Bunlar günümüzde eğitim öğretim müfredatında kullanılan tarih ve din kitaplarına benzetilebilmektedir. Ataerkil bir dille yazılmışlardır ve ataerkini pekiştirmektedirler. Bunların yanında, eserlerdeki kahramanlar iyi ve kötü kahramanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Metinlerde iyi-kötü zıtlığı üzerinden karakter oluşturulmuştur.

1.1.1. Homeros (M.Ö. 8. yy)'un Destanlarında Kadın

Homeros'un kim olduğu, nerede yaşadığı, *İlyada* ve *Odysseia* metinlerini onun yazıp yazmadığı eski çağ tarihçileri için belirli değildir. Ancak bunlarla ilgili farklı görüşler vardır.

Homeros'un Troya savaşları (M.Ö. 1240 – M.Ö. 1230) sırasında yaşadığını düşünenlerle birlikte, Dor göçlerinde yaşadığını düşünenler de vardır. Kimileri ise onun M.Ö. 750 – M.Ö. 550 yılları arasında tarihlenen ikinci kolonizasyon zamanında yaşadığını düşünmektedir. Herodotos ise onun kendisinden dört asır önce yaşadığını

⁸⁰ "Destan", erişim 27 Ocak 2023, <https://www.turkedebiyati.org/destanlar/>

söylemiştir. Bunlarla birlikte Theopompos, Homeros'un Troya savaşlarından 500 yıl sonra yaşadığından bahsetmiştir. Destanlarının iyonik öğeler içermesi Homeros'un vatanının İyonya olma ihtimaline işaret etmesi nedeniyle bu görüşlerden en mantıklı olan Theopompos'un fikridir. Theopompos'un Homeros'un yaşadığı zaman olarak tarihdlediği zaman M.Ö. 750 yılına tekabül etmektedir. Destanlardan anlaşıldığı üzere o, Çanakkale yöresini ama özellikle Batı Anadolu bölgesini coğrafyasını çok iyi bilmekte ve bunu eserlerinde yansıtmaktadır.⁸¹ Bu bağlamda Homeros'un yaşadığı yerin Batı Anadolu coğrafyası olduğu söylenebilmektedir. Onun hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte büyük olasılıkla İzmir'de doğmuştur.⁸²

Homeros'un destanlarında "Ben" diye konuştuğu tek yer, *İlyada* destanının ikinci bölümündeki Musa'ya sesleniş parçasındadır.⁸³ Ancak destanların Homeros tarafından kaleme alınıp alınmadığı belirli değildir. Çünkü onun yaşadığı dönemde, M.Ö. 8. yüzyılda, Klasik Grek alfabesi henüz ortaya çıkmamıştır. Grekli tüccarlar, Fenikeli tüccarlarla yaptığı ticaret sonucunda Fenike alfabesini almışlardır. Daha sonrasında onlar bu dili kendi dillerine uydurarak yirmi dört harften oluşan Klasik Grek alfabesini meydana getirmişlerdir. Bununla birlikte bu yeni alfabeyi halkın kullanması ve özellikle günlük hayatta kullanılması uzun yıllar alacaktır. Böylece şu çıkarımı yapabiliriz ki Homeros'un destanları en erken M.Ö. 7. yüzyılda yazılmıştır. Ancak Homeros o dönemde yaşamadığı için destanları kaleme alan o olmayabilmektedir.⁸⁴ Homeros askeri, feodal bir aristokratik kesime seslenmiştir, bir tarih bilimci ya da mit yazarı değildir. Onun yazışındaki dehası çok fazla etki ve hayranlık bırakmıştır. Böylece de Yunan kültürünün birlik ve bütünlüğünün sağlanmasında büyük katkısı olmuştur.⁸⁵ Herodotos, Platon ve

⁸¹ Başak Bilgin, "Homeros Destanlarında Kadın" (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2004), 34.

⁸² Yusuf Asarkaya, "Hesiodos'a Göre Yunan Tanrıları ve Sıfatları" (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2010), 25.

⁸³ Homeros, *İlyada*, trc. Azra Erhat ve A. Kadir (İstanbul: Can Yayınları, 2002), 104.

⁸⁴ Bilgin, "Homeros Destanlarında Kadın", 35.

⁸⁵ Asarkaya, "Yunan Tanrıları ve Sıfatları", 26.

Ksenophon'a göre Yunanlıların ahlaki değerlerinin anlaşılması için Homeros okunmalıdır. Çünkü Yunanlılar yüzyıllar boyunca onun yarattığı karakterlere ahlaki açıdan odaklanmıştır.⁸⁶

1.1.1.1.İlyada'daki Kadın Karakterler

Homeros *İlyada* kitabında Truva Savaşı'nı anlatmıştır. Bu metinde *İlyada*'da geçen Helena, Cassandra, Andromakhe, Hekabe ve Amazonlar isimli kadınlar ele alınmıştır. Bu kadınların tamamı güzel, anne veya savaşçı olarak nitelendirilseler de tanrıça değildirler.

1.1.1.1.1.Helena: Güzelliği ile Ön Plana Çıkan Kadın

Troya savaşı onun güzelliği nedeniyle çıkmıştır. *İlyada* destanı Troya Savaşı sürecini anlatmaktadır. Tyndareos'un kızı, Menelaos'un karısıdır. Tyndareos, Sparta kralıdır ve yerini Helena ile evlenen Menelaos'a bırakmıştır. Helena, Paris tarafından kaçırılmıştır. Paris, Troya kraliçesi Hekabe'nin en küçük oğludur.⁸⁷ Kaçırılmasıyla birlikte kocası Menelaos ve Paris arasında bir savaş ortaya çıkmıştır. Bu savaşı Helena'nın kocası kazanmıştır. Helena bu savaşı izlemiştir.⁸⁸ Savaşı Menelaos kazanmasına rağmen Helena Paris ile birlikte kalmıştır.⁸⁹ Böylece kocası ve kızından ayrı kalmıştır. Ancak, Helena'yı Troya'da kimse sevmemektedir ve onu gören herkes ona sırt çevirmektedir.⁹⁰ Bunlar *İlyada* destanında Helena ile ilgili anlatılanlardır. Helena destansı bir karakterdir. Homeros'a göre, Troya'nın Akhalar tarafından yıkılması onun yüzündendir.⁹¹ Helena güzelliği ile ünlenmiş kişilikli bir kadındır. Kocası ile Paris arasında kaldığı için Troya savaşı çıkmıştır. Buradaki güzellik bir mittir çünkü hem

⁸⁶ Ayşe Yakut, "Homeros Destanlarında Dostluk Anlayışı: Philos ve Kseinos Kavramları", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 41, sy. 72 (Eylül 2022): 1.

⁸⁷ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 237.

⁸⁸ Homeros, *İlyada*, 119.

⁸⁹ Homeros, *İlyada*, 127.

⁹⁰ Homeros, *İlyada*, 534.

⁹¹ Didem Demiralp, "İlkçağ Anadolu Efsanelerinin "En Güzeli": Troyalı Helena", *Gazi Akademik Bakış* 4, sy. 7 (Kış 2010): 201.

gerçekliğine dair bir bilgimiz yoktur hem de destanlarda güzel kadın olarak kalıplaşmış bir şekilde anlatılarak günümüze kadar gelmiştir. Aynı zamanda bu anlatı güzellik miti ile ataerkil yapının anlatısının bir örneğidir.

1.1.1.1.2. Cassandra: Homeros'un Afrodit'e Benzettiği Kadın

Kassandra, güzelliği ile ön plana çıkmış bir kadındır. *İlyada*'da Troya kralı Priamos'la Hekabe'nin kızıdır. Othrynteus ile nişanlanmıştır. Ancak, Othrynteus armağan getirmemiş onun yerine büyük işler başaracağını söylemiştir.⁹² Bunların yanında o bir de *İlyada*'da kocasının ölüsünün gelişini gördüğü anda okunmaktadır. Bu sahnede Homeros Kassandra'yı Afrodit'e benzetir.⁹³ Nişan armağanları almadan nişanlanması onu aynı çevrede yaşayan kadınlardan ayırmaktadır. Çünkü güzelliği ile bilinen bir kadın olmasına rağmen nişanlısının başarılı olacağına inanarak evlenmeyi kabul etmiştir.

1.1.1.1.3. Hekabe: Sadakati ile Ön Plana Çıkan Kadın

Homeros'un *İlyada*'daki anlatımında kocasına ve oğluna düşkünlüğü ile ön plana çıkmıştır. Troya kralı Priamos'un karısıdır. Yanına en güzel şallarından birini alıp Athena tapınağına yalvarmaya gitmiş ve yalvarırken şalı Athena'nın dizlerine örtmüştür.⁹⁴ Bunun yanında, oğlu Hektor'a Troya'ya dönmesi için yalvarmakta⁹⁵, daha sonraki bölümlerde ise oğlunun ölümüne ağlamakta⁹⁶ ve ağıt yakmaktadır.⁹⁷ Antik Yunan kültürüne göre kocasına ve oğluna sadakatiyle ön plana çıkan bir kadındır. Onlara çok düşkün olmasına rağmen oğlunu kaybetmiştir ve bunun çilesini çekmektedir. Bu da onun insan olarak acizliğini göstermektedir. Aynı zamanda onlara olan sadakati, o dönemde toplumun kadınlara biçtiği ve onun da kabul ettiği rollerden biridir. Böylece içinde yaşadığı ataerkil

⁹² Homeros, *İlyada*, 308.

⁹³ Homeros, *İlyada*, 532.

⁹⁴ Homeros, *İlyada*, 180- 181.

⁹⁵ Homeros, *İlyada*, 472.

⁹⁶ Homeros, *İlyada*, 482.

⁹⁷ Homeros, *İlyada*, 533.

topluma uyum göstererek önemli bir kadın figürü olmuştur. Bu bağlamda denilebilir ki içinde yaşadığı ataerkil toplumu olumlamıştır.

1.1.1.1.4. Andromakhe: Sadakati ile Ön Plana Çıkan Kadın

Analığı ve kocasına bağlılığı ile ön plana çıkmıştır. Homeros ondan “Ak kollu Andromakhe” ve “kusursuz” olarak bahsetmiştir.⁹⁸ O Troyalı kadınlar arasında en çok değer gören ama bir o kadar da acı çeken kadın olarak destana damgasını vurmuştur.⁹⁹ Eetion’un kızı ve Hektor’un karısıdır. *İlyada* destanında kocası Hektor’un atlarını beslediğinden bahsetmiştir ve böylece ona yardım ettiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁰ Erguvan rengi işlemeli bir kumaş dokurken kocasının öldüğünü öğrenmektedir.¹⁰¹ O kocası Hektor öldükten sonra oğlunun yazgısına yanmıştır. Çünkü öksüz bir çocuk olduğu için her yerde dışlanacaktır. Homeros’un Andromakhe’den bahsediş şekli onun tanrısallığını ortaya koymaktadır. Çünkü bazı tanrıçalar için “Ak kollu” denmektedir. Ancak o bir insan gibi değer görmüş, çile çekmiştir. Aynı zamanda içinde yaşadığı toplumun yapısına uygun olarak sadakatli bir eştir.

1.1.1.1.5. Amazonlar: Savaşçı Kadınlar

Amazonlar, *İlyada*’ya göre Karadeniz bölgesinden gelme savaşçı kadınlardır. Aynı zamanda eserde onların erkek gibi olduklarından ve Akhalar kadar kalabalık olmadıklarından bahsedilmiştir.¹⁰² *İlyada*’da Amazonlar hakkında bu kadar bahsedilmiştir ve verilen bilgiler bunlardır. Savaşçı kadınlar yaşanan dönem için alışılmış bir durum değildir. Ancak kadınların bağımsızlığını simgelemektedirler.

⁹⁸ Homeros, *İlyada*, 183.

⁹⁹ Bilgin, “Homeros Destanlarında Kadın”, 62.

¹⁰⁰ Homeros, *İlyada*, 209.

¹⁰¹ Homeros, *İlyada*, 483.

¹⁰² Homeros, *İlyada*, 120.

1.1.1.2. Odysseia'daki Kadın Karakterler

Homeros *Odysseia* destanında ise Odysseus'un Truva'nın düşüşünden sonra vatani İthaka'ya yaptığı maceralarla dolu uzun yolculuğunu anlatmıştır. *Odysseia*'da ele alınacak kadınlar ise Penelopeia, Nausikaa, Kalypso, Kirke, Sirenler ve Eurykleia'dır. Onlar akıllı, tanrıça ve büyücü olmaları ya da kahyalıklarıyla bilinmektedirler.

1.1.1.2.1. Penelopeia: Aklı ve Güzelliği ile Ön Plana Çıkan Kadın

Penelopeia, zekası, akli ve güzelliği ile o toplumda yaşayan kadınlar içinde ön plana çıkmıştır. Homeros ondan kraliçe¹⁰³, uslu akıllı¹⁰⁴ ve üstün akıllı¹⁰⁵ olarak bahsetmiştir. Başka bir yerde ise onu şöyle anlatmıştır: "İkarios'un kızı, sen üstünsün bütün kadınlardan, boyun posun, güzelliğin ve dengeli aklınla."¹⁰⁶ Homeros'un *Odysseia* kitabında İthake kralı Odysseus'un eşi, Telemakhos'un annesidir. Penelopeia, İkarios'un kızıdır. İkarios ise Sparta kralı Tyndareos'un erkek kardeşidir. Odysseus Sparta'da düzenlenmiş olan bir araba yarışında birinci gelmiştir. Böylece Penelopeia ile evlenme şansını elde etmiştir. İkarios daha sonra ondan kızıyla beraber Sparta'da yaşamalarını istemiştir. Odysseus bu isteği reddederek karısıyla yola koyulmuştur. Ancak İkarios, bindikleri arabayı takip etmeye başlamıştır. Bunun üzerine Odysseus öfkelenmiş ve Penelopeia'dan kararını vermesini istemiştir. O da duvağını çıkarıp kocasıyla birlikte gitmiştir.¹⁰⁷

Odysseia'da Odysseus'un yokluğunda evine talipler dolan Penelopeia, taliplere cevabını iletme için dokuduğu kumaşın bitmesini koşul olarak öne sürmektedir. Her gündüz vakti dokuduğu kumaşı geceleri söken Penelopeia, böylece kocasının eve geri

¹⁰³ Homeros, *Odysseia*, trc. Azra Erhat ve A. Kadir (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 77.

¹⁰⁴ Homeros, *Odysseia*, 79.

¹⁰⁵ Homeros, *Odysseia*, 246.

¹⁰⁶ Homeros, *Odysseia*, 314.

¹⁰⁷ Robert Graves, *Yunan Mitleri*, trc. Uğur Alpür (İstanbul: Say Yayınları, 2004), 791.

dönmesini beklemiştir. O hem bu yaptığıyla hem de kocası döndüğünde onun gerçekten o olduğunu anlamak için sorduğu sorularla zekasını ortaya koymuştur.

İlk bölümde oğlu ona konuşmanın erkek işi olduğunu söylemiş ve sözlerine odasına dönmesi gerektiğini eklemiştir.¹⁰⁸ Destana göre Penelopeia her ne kadar akıllı bir kadın olsa da oğlu tarafından konuşması engellenebilmektedir. Diyalogların akışında ise bir anda odasında yanında iki hizmetçisiyle çıkıp konuşmaya başlamaktadır.¹⁰⁹ Penelopeia, o çağda yaşayan en asil ve en yürekli kadınlardan biridir. İhanetlerin ve aldatmaların yaşandığı bir dönemde kendisine sahip çıkarak, uzun yıllar kocasını beklemiştir ve ona olan saygı ve sevgisinden hiçbir şey kaybetmemiştir.¹¹⁰ Evin hanımı olduğu için her yaptığını hizmetçileriyle yapmak durumundadır. Bu durum Antik Yunan toplumundaki kadının konumunun ataerkil açıdan en önemli göstergelerinden biridir. Böylece kadınların özel alanda yaşadıkları, erkeklerin ise kamusal alanda yaşadıkları gözlemlenebilmektedir. Aynı zamanda o aklıyla, kocasına olan sadakati ile ün salmıştır.

1.1.1.2.2. Nausikaa: Tanrıçalara Akıl Yönünden Benzerliği ile Ön Plana Çıkan Kadın

Hmeros, *Odysseia* destanında onun için *kızoğlankız* demektedir, bakiredir.¹¹¹ Aynı zamanda tanrıçaları betimlediği gibi Nausikaa için de “ak kollu” sıfatını kullanmaktadır.¹¹² Odysseus’a göre o tanrıça gibidir, ailesine uygun bir akıllı vardır.¹¹³ Hmeros burada genç bir kadının akıllı olmasını ailesine dayandırarak onu da soyunu da övmüştür. Nausikaa genç bir kadın olmasına rağmen gayet olgun bir düşünme yapısına sahiptir. Bu bağlamda denilebilir ki kadınların kısıtlandığı bu toplumda kendisini yetiştirebilmiş böylesine olgun düşünceye sahip kadınlar yaşamıştır. Antik Yunan’ın

¹⁰⁸ Hmeros, *Odysseia*, 14.

¹⁰⁹ Hmeros, *Odysseia*, 322.

¹¹⁰ Bilgin, “Hmeros Destanlarında Kadın”, 65.

¹¹¹ Hmeros, *Odysseia*, 105.

¹¹² Hmeros, *Odysseia*, 107.

¹¹³ Hmeros, *Odysseia*, 122.

kadınları erkek egemenliği altında kısıtlayan bir toplum olması kimi durumlarda kadınların kendilerini geliştirmesine engel olmamaktadır.

1.1.1.2.3. Kalypso: Saklayan Tanrıça

Kalypso, kelime anlamı olarak “saklı ve saklayan tanrıça” anlamına gelmektedir.¹¹⁴ O bir tanrıçadır. Penelopeia’nın kocası İthake kralı Odysseus’u serüveni esnasında alıkoyan kadınlardan biridir.¹¹⁵ Odysseus’u alıkoyuşu *Odysseia*’da şöyle anlatılmıştır.

“Al bir yerinden, tanrıça, anlat bize de,

Ölüm uçurumundan kurtulanlar kurtulmuştu.

Savaştan ve denizden dönenler dönmüştü.

Bir o kavuşamamıştı karısına ve yurduna,

Oyuk mağaralarda alı koymuştu onu Kalypso, yüce tanrıça

Yanıp tutuşuyordu, güçlü peri, kocası olsun diye o,”¹¹⁶

Bununla birlikte Kalypso altın mekiğiyle kumaş dokumakta ve güzel sesiyle türkü söylemektedir.¹¹⁷ Odysseus’un onunla kaldığı süre boyunca onu sevdiğini, yanına alıp beslediğini, ona içten öğütler verdiğini, ata toprağına nasıl döneceğini ondan saklamayacağını anlatmıştır.¹¹⁸ Homeros’a göre onun yüreği kötülük nedir bilmeyen bir yürektir ve yumuşacıktır.¹¹⁹

Aşkı uğruna tanrılara meydan okuyan Kalypso, sonunda Odysseus’u bırakmakta ve bu yüzden onun başına büyük kötülükler geleceği kehanetinde bulunmaktadır.

¹¹⁴ Bilgin, “Homeros Destanlarında Kadın”, 55.

¹¹⁵ Homeros, *Odysseia*, 59.

¹¹⁶ Homeros, *Odysseia*, 3.

¹¹⁷ Homeros, *Odysseia*, 85.

¹¹⁸ Homeros, *Odysseia*, 87.

¹¹⁹ Homeros, *Odysseia*, 89.

Destanlarda karşılıksız aşkların bedelini insanların kötü şekilde ödediği anlatılmaktadır.¹²⁰ Kalpyso, Odysseus'u yanında alıkoyduğu için kötü kalpli biri imajı çizse de ona baba toprağının yolunu tarif edecek kadar iyi kalplidir.

1.1.1.2.4. Kirke: Yaman Tanrıça

Hmeros onu güzel örgülü, yaman tanrıça ve insan sesli olarak anlatır.¹²¹ Aiaie adasında oturmuştur. Aietes (kötü niyetli) kız kardeşidir. Anneleri Perse, Okeanos'un kızıdır.¹²² Kirke Odysseus'un adamlarını domuza çevirse de daha sonra onlara iyi kalple yaklaşmıştır. Ancak anlatıda kötülük yaptığını kabul etmemiştir.

Kirke'nin güzel yapılı konağının çevresinde dağ hayvanları, kurtlar ve aslanlar vardır. Onları kötü ilaçlarla büyülemiştir. Bu hayvanlar Odysseus'un adamlarına saldırmamışlar ve kuyruklarıyla onları okşamışlardır. Bu esnada Kirke güzel sesiyle şarkı söyleyerek tezgâhta bez dokumaktadır. Tanrıçalar gibi bezi ince ve güzel dokumaktadır. O sırada Odysseus'un adamlarını içeri çağırmıştır. Adamlardan biri hariç diğerleri boş bulunup içeri girmişlerdir. Tanrıça Kirke onları oturtturmuş ve şaraba peynir, sarı bal ve arpa unu karıştırıp onlara vermiştir. Bu içkiyi baba topraklarını unutsunlar diye yapmıştır. İçkiye korkunç ilaçlar da karıştırmıştır. Onlar bu içkiyi içer içmez değneğiyle onlara vurmuş ve sonra hepsini domuz ağılına kapatmıştır. Odysseus'un adamları görüntüleriyle tıpkı domuza benzemişlerdir. Ama akılları vardır. Adamlar ağlamaya başlamışlardır. Kirke önlerine kayın kozalağı, palamut ve kızılılık yemişi atmıştır. Bu attığı şeyler domuzların yediği şeylerdir.¹²³ Odysseus ile anlaşılan Kirke olanlardan sonra domuza benzeyen adamlardan her birinin başını başka bir ilaçla ovuştur. Böylece vücutlarındaki kıllar dökülmüştür.¹²⁴ Odysseus ve arkadaşları da ata toprağına geri dönmüşlerdir.

¹²⁰ Bilgin, "Hmeros Destanlarında Kadın", 56.

¹²¹ Hmeros, *Odyseia*, 185.

¹²² Hmeros, *Odyseia*, 169.

¹²³ Hmeros, *Odyseia*, 172.

¹²⁴ Hmeros, *Odyseia*, 177.

Kirke kandırılması güç, yaman bir tanrıçadır. Odysseus'un adamlarını önce hayvana dönüştürse de sonra onlara iyilikle yaklaşarak tekrar insana dönüşmelerini sağlamıştır. Bu durum onun yaman bir tanrıça olsa bile iyi bir yüreğinin olduğunu göstermektedir. Kirke ataerkil yapının dışındaki biridir. Bir tanrıça olarak o erkeklerin egemen olduğu düzene uymak zorunda değildir. Yaman bir tanrıça olarak adlandırılması da bundan kaynaklanmaktadır. Fakat aynı zamanda tanrıça olsa da bir insan gibi iyi yüreği vardır.

1.1.1.2.5. Sirenler: Büyücü Genç Kadınlar

Odysseia destanında bir adada yaşayan yarı kuş yarı kadın büyücü genç kadınlar olarak tasvir edilmişlerdir. Olağanüstü yetenekleriyle seslerini ve flütlerini kullanarak yakınlarından geçen deniz gezginlerini kendilerine çekmişlerdir. Daha sonra gezginler bu kadın başlı büyücüler tarafından yutulmakta ve tekneleri de parçalanmaktadır.

Odysseus arkadaşlarıyla oradan geçmeden önce Kirke onları Sirenlere karşı uyarmıştır. Kirke Odysseus'a "Gerekirse seni direğe bağlasınlar ve sen bağları açmak istersen daha sıkı bağlasınlar ve ağzını da süngerle kapatsınlar. Gemide çalışan tüm tayfan Sirenler'in sesini duymamak için kulaklarını balmumu ile kapatsınlar." demiştir. Odysseus'un arkadaşları da Kirke'nin dediklerini yapmış ve Sirenler onları yutmadan geçip gitmişlerdir.¹²⁵ Güzel, güzel sesleriyle çekici ama denizden kendilerine doğru çektiği adamları parçalayan büyücü genç kadınlardır. O yüzden güzel oldukları kadar tehlikelidirler.

1.1.1.2.6. Eurykleia: Hizmetçi Kadın

Eurykleia, İthaka kralı Odysseus'un oğlu Telemakhos'un bakıcısıdır ve Odysseus'un ninesidir. Evdeki hizmetçilerin başıdır. Homeros, *Odysseia* destanının bir

¹²⁵ Homeros, *Odysseia*, 212- 213.

bölümünde Eurykleia'nın, Odysseus'un konağındaki elli hizmetçiye el işlerinin her türlüünü, yün eğirmesini ve hizmet etmesini öğrettiğini anlatır.¹²⁶ Burada evdeki kahya rolünü üstlenen kadın, diğer hizmetçileri ev işleri konusunda eğitir.

Homeros şiirlerinde Hekabe ve Andromakhe gibi Anadolu kadınlarının yanı sıra Helena ve Penelopeia gibi Yunanlı kadınlara da yer verilmiştir. Anadolu'daki "Ana Tanrıça" kültü nedeniyle Homeros, Andromakhe'yi de Penolepeia'yı da aynı sevecenlik ve anaçlıkla donatmıştır. Antik Yunan insanları Homeros'un eserlerini ezbere bilmektedirler. Homeros kahramanlarının karakterlerini insan ya da tanrıça olarak ele almıştır. Bu ikili karşıtlık üzerinden kadın karakterlerini oluşturmuştur. Kadınlar ya Penolepeia gibi akıllı ve sadıktır ya da tanrıça Kirke gibi zaman zaman kötü kalplidir ve evli olan erkekleri alıkoymaktadır. Kirke ve Kalypso, Odysseus'u alıkoymuş ve bir süre evindeki eşine, yurduna dönmesine izin vermemişlerdir.

1.2. Antik Yunan Mitolojisinde Kadın

1.2.1. Hesiodos (M.Ö. 7. yy)'un Mitolojik Anlatımlarında Kadın

Theogonia, *Tanrıların Doğuşu* anlamına gelmektedir. Hesiodos *Theogonia*'da tanrı ve tanrıçaların nasıl yaratıldıklarından, aralarındaki akrabalık ilişkilerinden ve insanlarla tanrı ve tanrıçaların yaşadıkları ilişkilerden ve olaylardan bahsetmektedir.

Yunan tanrıları, diğer bazı dinlerde olduğu gibi evrenden uzak, evrenin dışında, kendisi yaratılmayan ve şekli siması bilinmeyen varlıklar değildir. Onlar evrenin içerisinde ve bir bakıma doğanın parçalarıdır. Zeus ve Olymposlu diğer tanrılar ne evreni ne de canlıları yaratmıştır. Çoğu tanrının şekli, kıyafeti ve siması bellidir. Onlar her şeyden önce var olan evrenin doğumuna sebep olmuş güçler tarafından yaratılmışlardır. Bu güçler Khaos, Gaia, Nyks, Uranos ve Okeanos'tur. Demek oluyor ki

¹²⁶ Homeros, *Odysseia*, 382.

Hesiodos'a göre tapınma tanrıları sonradan ortaya çıkmışlardır.¹²⁷ Hesiodos, *Theogonia* isimli eserinde tanrıların ve tanrıçaların nasıl doğduklarını anlatmıştır. İlk tanrı ve tanrıçaların sonraki nesli yarattığı da bu eserde anlatılmaktadır. Tezin bu bölümünde *Theogonia*, *Tanrıların Doğuşu* isimli kitap temel alınarak tanrıçalar doğum sıralarına göre işlenecektir.

1.2.1.1. Gaia: İlk Anne

Hesiodos'a göre, Gaia canlı cansız hiçbir şey yaratılmadan önce, kendiliğinden ilk yaratılmış olandır ve onun için geniş göğüslü Ana Toprak demiştir.¹²⁸ Gaia her şeyin başlangıcındaki annedir.

Kendiliğinden yaratıldıktan sonra kendi kendine doğurmuştur. Böylece Gök'ü, Dağlar'ı ve Deniz'i yaratmıştır. Uranos ile birleşerek dişi, erkek titanları ve ilk tanrı ile tanrıçaları yaratmıştır. Kendi aralarında üreyen çocukları ile evrendeki her şey oluşmuştur. Çocukları arasında egemenlik kavgası çıkmaya başlayınca babaları onları anneleri Gaia'nın içine gömmüştür. Ancak son titan Kronos babasının üreme organını keserek onu öldürmüştür. Bunun üzerine Gaia, Pontos ile birliktelik yaşamış, ondan çocukları olmuştur.¹²⁹

Antik Yunan mitolojisinde Gaia, kızı Rheia'ya ve torunu Zeus'a yardımcı olurken anlatılır. O, kızı Rheia'ya eşi Kronos çocuklarını yuttuğu için yardımcı olmuştur. Annesinin sözünü dinleyen kızı, oğlu Zeus'u Girit'deki bir mağarada doğurmuş ve Kronos'a yutması için taş vermiştir. Zeus'a ise Titanları yenmesi konusunda yardımcı olmuştur. Böylece Zeus, Antik Yunan insanların dünyasına egemen olmuştur.¹³⁰

¹²⁷ Jean Pierre Vernant, *Eski Yunan'da Söylen ve Toplum*, trc. Mehmet Emin Özcan (Ankara: İmge Kitabevi, 1996), 105- 106.

¹²⁸ Hesiodos, *Theogonia*, 7.

¹²⁹ Hesiodos, *Theogonia*, 229.

¹³⁰ Hesiodos, *Theogonia*, 20-21.

Gaia her şeyin, bütün tanrı ve tanrıçaların kaynağıdır. İlk doğuran toprak anadır. Aynı zamanda aklıyla Zeus'un doğmasına vesile olmuştur.

1.2.1.2. Rheia: Düzen Kuran Tanrıça

Rheia, Zeus'a en üstteki tanrı olma aklını veren ve kocasına bu yönde düzen kurandır. Uranos ile Gaia'nın kızıdır. Kardeşi Kronos ile eş olmuş ve Olympos tanrılarını doğurmuştur. Ancak tanrılarının babası Kronos tahtının ele geçirilmesinden korkarak doğan çocuklarını yutar. Onlardan Hestia, Demeter, Hera, Poseidon ve Hades doğmuş ve babaları tarafından yutulmuşken anne Rheia yeniden hamile kalmıştır. Ama bu kez anne ve babasının sözünü dinleyerek son çocuğu Zeus'u doğurmak için Girit'deki bir mağaraya gitmiş, orada doğum yapmıştır. Kronos'a yutması için taş vermiştir. Bir süre sonra Zeus kardeşlerini babasına kusturur.¹³¹ Annesi olan Gaia'nın yardımıyla düzen kurmuştur. Birçok çocuk doğurmuştur. Çocuklarını babalarından kurtarmıştır. O hem çocuklarına bağlıdır hem de bir kadın olarak akıllıdır.

1.2.1.3. Tethys: Irmak Tanrıçası

Tethys, yalnız bir hayat süren, çocuklarıyla insanların gençliği ve ırmakları besleyen bir kadındır. Uranos ile Gaia'nın kızıdır. Dünyanın bütün ırmaklar ondan doğma sayılır.¹³² O kadınlar doğurmuş ve bu kadınlar tanrı Apollon'un yardımıyla insanların gençliği ile ırmakları beslemişlerdir çünkü Zeus onlara bu görevi vermiştir.¹³³ Tethys kadın olarak su ile ilgili varlıkların doğuşunu simgelemiştir.

1.2.1.4. Vesta Bakireleri: Ailenin Sonsuzluğunu Simgeleyen Tanrıçalar

Vesta, Kronos ve Rheia'nın en büyük kızıdır. Kronos'un yuttuğu ilk çocuğudur. Vesta, Zeus'un Kronos tarafından ilk yutulan ve son çıkarılan en büyük kız kardeşi, aynı

¹³¹ Hesiodos, *Theogonia*, 20-21.

¹³² Hesiodos, *Theogonia*, 267.

¹³³ Hesiodos, *Theogonia*, 16.

zamanda en büyük tanrıçadır. Yunan mitolojisinde tanrıça Hestia ile özdeşleştirilir. Hestia ocak anlamına geldiği için Antik Yunan'da aileler ocağın başında toplanarak vakit geçirmişlerdir. Aileden birisi evlenmek istediğinde yeni evine, evindeki ocağın ateşinden bir parça götürmüştür. Böylece Vesta ailenin devamlılığını ve sonsuzluğunu simgelemektedir. Evdeki ocak aynı zamanda sunak, kurbanların tanrı ve tanrıçalara adandığı yer, olduğu için adamlarda önde gelen tanrıçadır. Kurban adandığında ilk önce ona dua edilmiştir.

Aynı zamanda Athena ve Artemis gibi bakiredir. Hayat ağacı ve içinde ateş yanan kap sembolleridir. M.Ö. 5. yüzyılda Dionysos'un on iki Olymposlu arasında en büyük tanrıça olan Vesta'nın yerini alması, toplumdaki giderek gelişen ataerkilliği göstermektedir.¹³⁴

Roma'ya kadar uzanan bu mitoloji dolayısıyla Roma'da Vesta Tapınağı yapılmıştır. Bu tapınakta tanrıçaya altı rahibe hizmet etmektedir. Bu rahibelerin tamamı bekaret yemini etmektedir. Vesta Rahibeleri altı – on yaş arasındaki iyi bir aileye sahip olan kızlardan seçilmektedir. Bu rahibelerin güzel olmaları, hiçbir fiziksel kusurlarının olmaması gerekmektedir. Aynı zamanda, göreve başladıklarında iki ebeveynlerinin de hayatta olması gerekmektedir. Bu göreve seçilmek gurur vericidir. Tapınakta yapılan törenden sonra Vesta Rahibelerinin saçları kesilmektedir ve göreve başlamaktadırlar. Otuz yıl sürecek görevleri, ilk on yıl eğitim, ikinci on yıl ayin düzenlemeleri ve üçüncü on yıl yeni gelenlere eğitim vermek şeklinde geçmektedir.¹³⁵ Vesta Rahibeleri bekaretlerini otuz yıldan önce kaybettiklerinde Roma'ya ihanet etmiş sayılmaktadırlar. Anıldıkları dönemde onlar için bekaret üzerine söz verildiğinde bu sözü tutmak topluma verilen değerle eş değer görülmektedir.

¹³⁴ "Vesta", erişim 15 Haziran 2023, <https://www.soylentidergi.com/bakire-tanrica-vesta/>

¹³⁵ "Vesta", erişim 15 Haziran 2023, <https://www.gazteastro.com.tr/hikayeler/vesta-bakireleri>

1.2.1.5. Hestia: Evi Simgeleyen Tanrıça

Hestia Antik Yunan'ın bazı topraklarında yapılan ibadetlerde, kurbanın ilk parçasıyla onurlandırılmıştır. Ona sunulanlar ilk meyveler, su, yağ, şarap ve ineklerdir.¹³⁶

Bakire bir kadındır ve evi simgeler.

“Rheia, Kronos'u yatağına girince

Şanlı evlatlar doğurdu ona:

Hestia, Demeter, altın sandallı Hera

Ve güçlü Hades, yerin altında oturan

Yüreği acıma nedir bilmeyen tanrı

Toprağı sarsan, uğultulu tanrı Poseidion

Ve temkinli Zeus, tanrıların ve insanların babası,

Yıldırımlarıyla yeryüzünü titreten”¹³⁷

Hestia anlatıldığı gibi Rheia ile Kronos'un çocuklarından ilki olmakta ve ocağı simgelemektedir.

Hestia Prytaneion'da onurlandırılan tanrıçadır, şehrin ocak ateşiyle bağdaştırılır ve şehri temsil eder. Olymposluların başta olmak üzere tüm oikosların “ev, soy” devamlılığını teminat altına alan bakire Hestia'dır. Hestia siyaset dünyasıyla yakın ilişki içinde olan bir tanrısal güçtür. Hestia'nın siyasi-kurumsal olarak öncelikli olması, Konsey'in koruyucusu anlamına gelen Boulaia unvanından anlaşılacağı gibi Zeus'un Boulaios kültüyle bağdaştırılmasından da anlaşılabilir.¹³⁸ Hestia, Antik Yunan'da

¹³⁶ Robert E. Bell, *Women of Classical Mythology, A Biographical Dictionary* (England: ABC-CLIO, 1991), 240.

¹³⁷ Hesiodos, *Theogonia*, 20.

¹³⁸ Eco, *Antik Yunan*, 558, 571, 572.

kadınların vakitlerinin çoğunu evde geçirmeleri ve evdeki yaşamlarını korumaları gibi evin koruyucusudur. Aynı şekilde siyaset dünyasında da Konsey'in koruyucusudur. Bu bağlamda denilebilir ki bazı kalıcı olması istenen şeylerin koruması ataerkil düşünce bağlamında ona verilmiştir.

1.2.1.6. Hera: Evliliği Simgeleyen Kadın

Olympos tanrıçalarından biri olan Hera'da gözlemlediğimiz kadının kadına ve erkeğe uyguladığı şiddet onun karakteriyle özdeşleştirilmiştir.

Kronos'un yutup sonra kustuğu çocuklarından biridir. Rheia annesidir. Okeanos ve Tethys onu Rheia'dan alıp saraylarında büyütmüşlerdir. Hera, Zeus'un en son eşidir. Hesiodos'a göre Zeus ile Hera'nın üç çocuğu olmuştur: Hebe, Ares ve Eileithyia. Tanrıça Hera, Zeus'un Athena'yı başından doğurmasını kıskanıp kocasına olan öfkesi ve hincından dolayı Hephaistos'u kendi kendine doğurmuştur.¹³⁹ Hebe tanrılara içki sunan tanrıça, Eileithyia ebe tanrıça¹⁴⁰, Ares savaş tanrısı¹⁴¹, Hephaistos ise ünlü sanatkar tanrıdır¹⁴².

Hera, Antik Yunan mitolojisinde evliliğin koruyucusu olarak bilinir. Mitler onun evliliğini sürekli bir savaş olarak anlatır.¹⁴³ Hera'nın gücünün Zeus'un harika omuzlarında uyumasından kaynaklandığı söylene de başka kaynaklarda gücünün kendisinden kaynaklandığı çünkü onun yatağında uyuduklarından bahsedilmektedir.¹⁴⁴

¹³⁹Hesiodos, *Theogonia*, 40.

¹⁴⁰ Sarah B. Pomeroy, *Goddess, Whores, Wives and Slaves* (New York: Schocken Books, 1995), 7.

¹⁴¹ Sema Sandalcı, Serpil Sandalcı, "Trakya Herası", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, sy.2 (2006): 14.

¹⁴² Hesiodos, *Theogonia*, 40.

¹⁴³ Sarah B. Pomeroy, *Goddess, Whores, Wives and Slaves*, 8.

¹⁴⁴ Pauline Schmitt Pantel, *History of Women in The West, From Ancient Goddesses to Christian Saints*, translator Arthur Goldhammer (England: The Belknap Press, 1994), 22.

Tavuskuşu, kurumayan bitkiler, nar, zambak onunla ilgili kutsal sembollerdir.¹⁴⁵ Lakabı ise amacını gerçekleştirmiş olandır.¹⁴⁶

Hera, Hesiodos'un mitolojisinde kıskançlığı, hırçınlığı ve öfkesi ile bilinir.¹⁴⁷ Zeus Semele'ye aşık olduğunda onu kıskanarak bir süt nine kılığına bürünmüş ve ona yaklaşip "Zeus'a yalvarırsan sana kendini tanrı olarak bütün görkemiyle gösterir." demiştir. Ona inanan Semele bunu Zeus'a söylemiş, tanrıyı yıldırımları ve şimşekleriyle gördüğünde yanarak yedi aylık bebeğini düşürmüştür.¹⁴⁸ Bunun gibi Zeus'tan hamile kalan kadınların doğumlarına ebe tanrıça olan kızı Eileithya'nın gitmesini engellemiştir.¹⁴⁹ Bu eserde o, Zeus'un eşi ve ölümlüler üzerinde çevirdiği kötü olayların mimarı olarak görünür.¹⁵⁰

Ancak bu karakterin tersine Homeros'un metinlerinde daha farklı bir Hera karakteri ile karşılaşılmaktadır. Homeros ondan selamete erdiren, kılavuzluk edip kurtaran ve güzellik ve bilgi ihsan eden olarak bahsetmiştir. Hera evliliği simgelemektedir.

Sürekli çapkınlık yapan tanrı Zeus'un eşi olarak Hera evliliğin koruyucusudur. Yazarlar tarafından bazı eserlerde kötülüğün mimarı iken bazı eserlerde ise yardımsever biri olarak betimlenmiştir. Ayrıca kıskançlığı ve intikam alma özelliği ile bilinmektedir.

1.2.1.7. Demeter ve Persephone: Buğdayı ve Doğumu Simgeleyen Kadınlar

Hesiodos'a göre Demeter, Kronos ve Rheia'nın çocuklarından biridir.¹⁵¹ Zeus Demeter'in yatağına girmiş ve Persophone doğmuştur.¹⁵² Hayvanlardan domuz onun için

¹⁴⁵ Robert E. Bell, *Women of Classical Mythology*, 232.

¹⁴⁶ Eco, *Antik Yunan*, 578.

¹⁴⁷ Hesiodos, *Theogonia*, 235.

¹⁴⁸ Hesiodos, *Theogonia*, 265.

¹⁴⁹ Hesiodos, *Theogonia*, 225-226.

¹⁵⁰ Bilgin, "Homeros Destanlarında Kadın", 46.

¹⁵¹ Hesiodos, *Theogonia*, 20.

¹⁵² Hesiodos, *Theogonia*, 38.

kutsanmıştır, bunun nedeni bereketidir. Bunun yanında inek, yılan ve turna da onunla ilgilidir.¹⁵³

Demeter ve kızı Persephone, kimi zaman Kore diye bahsedilmektedir, buğdayların anası ve tohumların kızı olarak birlikte anılmaktadır.¹⁵⁴ Anne-kız ilişkisinin sembolü olarak mitolojide yalnızca onlar görülmektedir.¹⁵⁵ Demeter yalnızca tarım tanrıçası değildir, aynı zamanda kızıyla birlikte Eleusis gizemlerinden sorumludur. Bu gizemler hem bu dünyada hem öteki dünyada gizemlere kabul edilenlere statü tanıyan bir sorumluluğu içermektedir. Bu gizemlerle ilgili mit ise, Persephone yeraltı tanrısı Hades tarafından kaçırılması ile başlamaktadır. Kızını aç susuz bir şekilde her yerde arayan Demeter'in bu halinden dolayı ekinler kurumaktadır. Zeus Demeter'i barıştırmaya çalışmakta ve Hades'ten kızını geri istemektedir. Ancak Hades'in verdiği narı yiyen Persephone ona aşık olmuştur ve dönmek istememektedir. Bunun üzerine bir anlaşma yapılmaktadır. Anlaşmaya göre Persephone yılın üçte ikisini yeryüzünde geçirir ve bu döneme ilkbahar ile yaz denilir, yılın geri kalan kısmını ise yerin altında Hades ile birlikte geçirir ve bu döneme de kış denilir.¹⁵⁶ Buğdayın kışın ölmesi ve yazın tekrar doğması döngüsü insanlara göre ölümden sonraki hayatı işaret etmiştir. Tarım alanında verim ve ölümden sonra mutlu hayat bu ritüellere katılanların beklentileridir.¹⁵⁷ Demeter ritüelleri çekilen yasin mutluluğa, kuraklığın berekete dönüşünü anlatmaktadır. Bu törenler çoğunlukla kadınlara yöneliktir.¹⁵⁸

¹⁵³ Hülya Boyana, "Nikomedea Kenti ve Tanrıça Demeter", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 25, sy. 39 (2006): 181.

¹⁵⁴ Andre Bonnard, *Antik Yunan Uygarlığı – I, İlyada'dan Parthenon'a*, trc. Kerem Kurtgözü (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2004), 174.

¹⁵⁵ Pauline Schmitt Pantel, *History of Women in The West*, 33.

¹⁵⁶ Hesiodos, *Theogonia*, 257.

¹⁵⁷ Eco, *Antik Yunan*, 685.

¹⁵⁸ Çiğdem Gençler Güray, "Erythrai'da Demeter Tapınımları", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 37, sy.64 (Ekim 2018), 59.

Homeros *Odysseia* destanında Demeter ölümlü bir erkekle birlikte olmuş ve bu duyulmuştur. Bunun üzerine Zeus yıldırımıyla onu tepelemiştir. Bu olay *Odysseia*'da şöyle anlatılır:

“Güzel örgülü Demeter’de gönül vermişti İasion’a

Sarmaş dolaş olmuştu ikisi sevgiyle

Yatmışlardı üç kez sürülmüş bir tarlada

Ama Zeus o saat aldıydı bu haberi”¹⁵⁹

Buradan anlaşıldığı kadarıyla tanrıçaların ölümlü erkeklerle birlikte olması tanrılar tarafından hoş karşılanmamaktadır.¹⁶⁰

Homeros destanlarında “güzel saçlı kraliçe” ve “güzel örgülü” olarak anılan Demeter, toprak ve bereket tanrıçasıdır. Ekinleri ama özellikle buğdayı simgelemektedir. O hem topraktır hem de anneler açısından “güzel doğumları” korumakla görevlidir. Doğanın çoğalma, artma kuvvetini temsil etmektedir. Bununla birlikte, Demeter buğdayı simgelerken Persephone bahar mevsimindeki verimliliği simgelemektedir.

Mitolojilerde anne – kız ilişkisinin örneği olan Demeter ve Persephone sırasıyla buğday ve baharı simgelemektedirler. Demeter buğdayı simgelemekte, bu toprağın verimliliğini göstermektedir. Persephone ise bahar ve yaz aylarında ölümler dünyasından yaşayan insanların yanına döndüğü için baharı simgelemektedir. Kadın olarak Demeter verimliliği, becerikliliği; Persephone ise bir şeyleri yokluktan var edebilmeyi göstermektedir.

¹⁵⁹ Homeros, *Odysseia*, 87.

¹⁶⁰ Bilgin, “Homeros Destanlarında Kadın”, 53.

1.2.1.8. Eileithya: Ebe Kadın

Eileithya, Zeus ve Hera'nın kızıdır. Ares, Hephaistos ve Hebe'nin kız kardeşidir. Doğumlarla ilgilenen ebe tanrıçadır.

Ebe kadın olarak doğum yapan kadınlara yardımcı olmasıyla bilinmektedir.

1.2.1.9. Afrodit: Güzellik Tanrıçası

Destanlarda güzelliğinden ile yeteneğinden söz edilen ve şairi bu kadar etkileyen başka bir tanrıça yoktur.¹⁶¹ Güzellik ve cinsellik ile ilgili tanrıça olduğu için mitolojik öykülerde o hep bu konularla ilgili anlarda görülmektedir.

Doğumuna dair iki farklı anlatım vardır. İlkini Hesiodos anlatır, Uranos'un cinsel organı Kronos tarafından tırpanla kesilir, denize düşen cinsel organdan çıkan tohum köpüğünden doğar.¹⁶² İkinci olarak ise Homeros'a göre Zeus ile Diane'nin kızıdır.¹⁶³ Platon ilkinden göksel, ikincisinden "orta malı" olarak bahseder.¹⁶⁴ Mitolojilerde hem Hephaistos hem de Ares ile ilişkisiyle anılmaktadır. Hephaistos ile birleşimini Zeus istemiş ve bu birliktelik tuhaf olarak görülmüştür çünkü Afrodit güzeldir Hephaistos ise çirkindir. Burada tıpkı Ares ile arasında olan gibi bir ikili zıtlık vardır. Ares ile birlikteliği ise zıtların çekiciliği olarak görülmüştür. Bunun nedeni ise Ares'in savaş tanrısı olmasıdır.¹⁶⁵ Aresle birlikteliğinden üç çocuğu olmuştur. Bunlar Phobos (bozgun), Demios (korku) ve Harmonia (uyum, ahenk)'dir.

Afrodit, aşk ve güzellik tanrıçasıdır ve Homeros *İlyada* isimli eserinde ondan "gülümsemeyi seven" olarak bahseder.¹⁶⁶ Yetki alanları cinsellik, baştan çıkarma ve

¹⁶¹ Bilgin, "Homeros Destanlarında Kadın", 43.

¹⁶² Hesiodos, *Theogonia*, 10.

¹⁶³ Hesiodos, *Theogonia*, 219.

¹⁶⁴ Platon, *Şölen*, trc. Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Şubat 2012), 16.

¹⁶⁵ Robert E. Bell, *Women of Classical Mythology*, 54.

¹⁶⁶ Homeros, *İlyada*, 129.

cinsel dürtüdür. Yunanlılara göre o Euplaia'dır, iyi bir yolculuktan sorumlu olandır. Limenia'dır, deniz yolculuğundan sonunda yolcuları karşılar. Aynı zamanda, yeni hayatların oluşumundan sorumludur. Takas, ikna ve iletişim alanlarında sorumluluk sahibi olarak Hermes ile bağdaştırılır. Bunun yanında iki tanrısal gücün yetki alanına, agoraya ve burada yer alan çeşitli faaliyetleri himayelerine almanın yanı sıra idareci kurallarını korumak da dahildir. Bunların yanı sıra Afrodit zina yapan kadını temsil eder¹⁶⁷ ve evlilikte birleşmenin zevkinden sorumludur.¹⁶⁸ Kutsal sembolleri ise mersin ağacı, gül, elma, gelincik, serçe, güvercin, kuğu, kırlangıç, kaplumbağa, Venüs ve Nisan'dır.¹⁶⁹

Mitolojide Afrodit Pandora'ya baştan çıkarma, çıldırtıcı arzu ve insanı mecahsız bırakan üzüntüler yaratma gücü vermiştir.¹⁷⁰ *Odysseia*'da tanrısal Afrodit'in Pandareus'un kızlarını peynirle, yumuşak balla ve tatlı şarapla beslediği anlatılmıştır.¹⁷¹ Bu bağlamda Afrodit'in mitolojide yalnızca cinsellikle bütünleştirilmediği söyleyebilmektedir. Asıl simgelediği alan cinsellik, cinsel arzu olsa da bir kadın olarak aşkın güzelliğini ve aşkı da simgelemektedir.

1.2.1.10. Metis: Akıl Tanrıçası

Okeanos ile Tethys'in kızıdır.¹⁷² Zeus'un ilk eşi, Athena'nın annesidir. Eşi Zeus tarafından Athena'yı doğuracağı sırada yutulmuştur. Ancak Zeus'a söylendiğine göre o bir oğul doğuracak ve bu oğul da Zeus'un tahtını elinden alacaktır. Zeus bu yüzden doğan çocuğunu yutar.¹⁷³

¹⁶⁷ Eco, *Antik Yunan*, 582.

¹⁶⁸ Eco, *Antik Yunan*, 673.

¹⁶⁹ Robert E. Bell, *Women of Classical Mythology*, 53.

¹⁷⁰ Eco, *Antik Yunan*, 275.

¹⁷¹ Homeros, *İlyada*, 343.

¹⁷² Hesiodos, *Theogonia*, 248.

¹⁷³ Hesiodos, *Theogonia*, 38-39.

Hesiodos'un yazdıklarına göre bütün tanrılar ve ölümlüler arasında Metis en çok şey bilendir. Metis Zeus'un ilk karısı olmasına rağmen bu birleşmeden kaçmak için bir dizi dönüşüme başvurmuştur. Zeus onu yuttuğu için, onun gibi dönüşebilir olmuştur ve böylece düşmanlarını kandırabilmiştir. Aynı zamanda Metis'i yutarak dünyaya egemen olmakta kullanılan akılı kendisine hapsedmiştir. Böylece akıl ürünleri Zeus'un aklına gelebilir olmuştur.¹⁷⁴

Metis Yunanca akıl, us, düşünme gücü demektir. Dönemin kimi eserlerinde kandırma ve sahtekarlık olarak da yer bulan metis kavramı, soyut anlamdadır. Örneğin, Zeus metieta'dır, metis sahibidir. Zeus Metis'i yutarak tüm dezavantajlı durumları avantajlı hale dönüştürme becerisi kazanmıştır.¹⁷⁵ Metis'in sembolü, Athena'nın atın kontrol edilmesinde ve enerjisini elverişli şekilde kullanmasını sağlayan gemden sorumlu olmasında görülmektedir.¹⁷⁶

Yunanlılar açısından erkeklerin ve kadınların zekası birbirinden farklıdır. Erkekler üst aydınlık akla, logos'a sahiptirler. Ancak kadınlar metis sahibi oldukları için sınıflandırma yapamamakta ve kategoriler oluşturamamaktadırlar. Metis ise somuttur, belirli sorunlara yöneliktir. O deneyimin, düşüncenin ve uygulama ile edinilen bilginin ürünüdür. Hedefe asla doğrudan ulaşmayan, oyunlar ve hilelerden yararlanan, tuzaklar kuran ve çarpık yollardan hareket etme kabiliyeti veren bir bilmedir.¹⁷⁷ Metis sadece akılı simgelememekte aynı zamanda değişimi, dönüşümü de simgelemektedir. Yunanlılara göre kadınlar metise, bu alt biliş yoluna sahiptirler çünkü kadın olarak Metis de kıvrak bir akla sahiptir. Yunanlılar kadınların aklını bu kıvrak akılla tanımlamışlardır ki bu birçok örnekte doğru çıkmamaktadır. Örneğin Penelopeia oldukça akıllı ve sağ duyulu bir

¹⁷⁴ Eco, *Antik Yunan*, 1017.

¹⁷⁵ Eco, *Antik Yunan*, 565.

¹⁷⁶ Eco, *Antik Yunan*, 578.

¹⁷⁷ Eco, *Antik Yunan*, 277.

kadıdır. Yunanlılar bu bakış açısıyla Zeus'un bu kıvrak akılla yaptıklarının suçunu kadınlarda aramışlardır.

1.2.1.11. Athena: Savaş Stratejileri Tanrıçası

Metis ile Zeus'un kızıdır. Zeus'un ilk eşi olan Metis hamileyken Zeus onu, Gaia ile Uranos'un verdiği öğütlere uyararak, sevdalı sözlerle kandırır ve yutar. Hesiodos'a göre onlar krallık şerefine Zeus'tan başkasına gitmemesini istemişlerdir.¹⁷⁸ Zeus bir gün kafasından tamamen zırhlarla donanmış halde olan Athena'yı çıkarmış, onu başından doğurmuştur.¹⁷⁹ Athena sıradan bir doğumla annesinden doğmamıştır; o bir fikir gibi babasının beyninden, kafasından doğmuştur. Antik Yunan mitolojilerinde Athena, henüz babasına bağlı olmaya devam eden bakireyi canlandırır.¹⁸⁰

Pallas Athena efsanelerinin yanı sıra bakire olmasıyla da cinselliğin, ihanetlerin ve eğlencenin çok fazla işlendiği Hesiodos dünyasında ahlaki bir tavır olarak ortaya konulmuştur. Homeros'un eserlerinde de görüleceği gibi Athena, ona tanrı olarak alçakgönüllü ve saygılı davranıldığında, insanlara karşı taraf tutuculuğa varan bir koruyuculuk benimsemiştir.

Athena hakkında anlatılan bir taciz olayı da bulunmaktadır. Çakır gözlü Athena çirkin tanrı Hephaistos tarafından tacize uğramıştır. O anda Hephaistos'un menisi Athena'nın bacağından Toprak'a akmış ve onu döllemiştir. Böylece tanrı Hephaistos anneannesini döllemiş, Athena ise halen bakire olarak kalmıştır. Bu döllemeden Erichthonius doğmuştur, Athena onu gözetip korumuştur.¹⁸¹

Athena bilgelik tanrıçasıdır ve genelde metise, kurnaz zekaya işaret etmektedir. Dümenciye eşlik etmekte, dümeni tutmakta ve başka şartlarda teknik becerileri yerine

¹⁷⁸ Hesiodos, *Theogonia*, 38.

¹⁷⁹ Pauline Schmitt Pantel, *History of Women in The West*, 23.

¹⁸⁰ Eco, *Antik Yunan*, 582.

¹⁸¹ Robert E. Bell, *Women of Classical Mythology*, 85.

savaş yönüne ağırlık verebilmektedir. Geleneksel niteliği baykuştur ve baykuş geceleri görebilmektedir. Bu bağlamda Athena'nın da ne olacağı tahmin edilemeyen durumlarda geleceğe dair fikir yürütebildiği ve öngörebildiği söylenilebilmektedir. Zanaatları ve dokumayı öğretir. Metis'in kızı olduğu ve Zeus'un kafasından doğduğu için özel zihinsel yetilere sahip olan Athena, bu yetileri zanaatlar için gerekli aletlerin keşfi ile ortaya koymaktadır. Örneğin, Athena çömlek çarkını keşfetmiştir ve ilk pişmiş toprak küpleri yapmıştır. Aynı zamanda renk vermede ve pişirmede ev kazalarını engellemeye dikkat eder.¹⁸² Sabanı icat edendir. Ayrıca iplik eğirmenin ve dokumanın sırlarını insanlara açıklamaktadır. Bunların yanında, savaşçı bir tanrı olduğu için insanlara atlardan faydalanabilmeleri için gem vurmaya öğretmektedir.¹⁸³

Athena Polias'tır. Zeus Polieus Atina'da Akropolis'te onurlandırılır, ama şehrin asıl koruyucusu adını şehre veren ve yurttaşların korunmasında direkt rol alan Athena'dır. Attika ilinin ve Atina şehrinin koruyuculuğu Athena'nındır.

Hesiodos'un *İşler ve Günler* isimli eserinde Athena Zeus'un isteği üzerine Pandora'ya kemer vermekte ve onu altın mücevherlerle, saçlarını ise ilkbahar çiçekleriyle süslemektedir. Ona zekadan, metisten bahsetmekte ve kadınlara özgü meslekleri öğretmektedir.¹⁸⁴ Arakhne mitolojisinde ise Athena yaşlı bir kadın kılığına girerek ona daha alçak gönüllü olmasını ve tanrılarla boy ölçüşmemesini öğütlemektedir. Ancak, dokumacılıkta kendisini Athena'ya rakip olarak gören Arakhne girdikleri halı dokuma iddiasında tanrılarının karmaşık özel hayatlarını işleyerek Athena'yı kızdırmıştır ve onun tarafından örümceğe çevrilerek cezalandırılmıştır. Athena bu iki farklı tutumuyla babasının sözünü dileyen ancak sinirlendiğinde acımasızca cezalar verebilen bir tanrıça olarak görülmektedir. Aynı zamanda Homeros'un *İlyada* eserinde Diomedes'e,

¹⁸² Andre Bonnard, *Antik Yunan Uygarlığı – I*, 187.

¹⁸³ Eco, *Antik Yunan*, 1110.

¹⁸⁴ Hesiodos, *Theogonia*, 51-52.

ölümlülerin gerçeklik algısını saran yoğun sis bulutu olan, her şeyi açık şekilde görme kabiliyeti verdiğini görmekteyiz. *İlyada*'da Athena kazanmak için yanılgılar yaratmakta, düzenler kurmaktadır.¹⁸⁵ Bununla birlikte *Odysseia*'da ise Odysseus'u ve bütün ailesini korumakta, eserdeki olaylar ve konuşmalar Athena'nın zekası ve koruyuculuğu altında ilerlemektedir.¹⁸⁶

Athena kadın olarak doğmasına rağmen zırhlarla kaplı olarak doğmuştur. Bakiredir ve annesi Metis'in kıvrak akıl özelliğini almıştır. Ancak o, Yunanlıların önyargılı düşüncelerinin aksine bu akli savaşlarda kullanmıştır. Böylece bir kadın olarak savaş stratejileri ortaya koymuştur.

1.2.1.12. Leto: Tanrı Apollon ve Tanrıça Artemis'in Annesi

Leto çocukları Apollon ve Artemis ile anılmaktadır. Baş tanrı Zeus ile evlenip iki çocuk doğurmuştur.¹⁸⁷ Doğurduğu iki çocuk, Apollon ve Artemis Olymposlu tanrıların hayatlarında önemli roller oynamışlardır. Babası Zeus, en önemli sembolleri yay ve lir olan Apollon'a iradesini ölümlülere aktarma ve kız kardeşi bakire okçu Artemis'e ise ölümlülerin çocukluktan yetişkinliğe izlediği yola göz kulak olma görevi vermiştir.¹⁸⁸ Çocuklarıyla bilinen bir kadındır.

1.2.1.13. Semele: Şarap Tanrısı Dionysos'un Annesi

Her ne kadar Dionysos'u Persephone büyütmüş olsa da Semele Dionysos'un annesidir.

Hesiodos, Dionysos ve annesini şöyle anlatır:

“Kadmos'un kızı Semele de sevişip Zeusla

¹⁸⁵ Homeros, *İlyada*

¹⁸⁶ Homeros, *Odysseia*

¹⁸⁷ Hesiodos, *Theogonia*, 247.

¹⁸⁸ Eco, *Antik Yunan*, 570.

Şanlı Dionysos'u doğurdu, o coşkun tanrıyı

Ölümlü ananın ölümsüz oğlu

Ama bugün tanrıdır ikisi de.”¹⁸⁹

Orpheusçu şairlere göreyse Zeus, Semele'nin ölümünden sonra oğlu Dionysos'u daha bebekken Persephone'ye emanet etmiştir.¹⁹⁰ Ölümünden sonra ölümsüz bir çocuğu olduğu için halen anılan bir tanrıçadır.

1.2.1.14. Artemis: Avcı Tanrıça

Antik Yunan mitolojisinde avcı ve bakire tanrıça olarak geçmektedir. Leto'nun Zeus'tan olan kızıdır.¹⁹¹

Bakire okçu Artemis, insanları hayatlarının çocukluktan yetişkinliğe geçen kısmı boyunca koruma altında tutmaktadır.¹⁹² Tanrıça kutsal alanlarda koruduğu çocukları doyururken betimlenmektedir. Aynı zamanda kadınlar doğumlarının iyi geçmesi ve doğum sırasında ölmek için doğum sonrası kıyafetlerini, onu betimleyen heykelticikleri veya kemerlerini Artemis'e adamaktadırlar.¹⁹³ O bütün gününü dağlar ve ormanlarda erkekler ve tanrılardan uzakta geçirmektedir. Avlarını uzaktan oklarıyla vurmaktadır.¹⁹⁴ Bu yüzden onun tapınımı ağaçlara, pınarlara ve ırmaklara yöneliktir.¹⁹⁵ Onun için kutsanmış olanlar defne, köknar, balık, geyik, keçi, ayı, köpek, arı ve diğer hayvanlardır.¹⁹⁶ O hayvanların efendisidir ve bu nedenle epiteti* “Potnia Theron”dur.¹⁹⁷

¹⁸⁹ Hesiodos, *Theogonia*, 41.

¹⁹⁰ Eco, *Antik Yunan*, 881.

¹⁹¹ Hesiodos, *Theogonia*, 40.

¹⁹² Eco, *Antik Yunan*, 659.

¹⁹³ Feriştah Alanyalı, “Efes'te Kourotrophos Tanrıçaların İzinde”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16, sy. Özel Sayı (2016): 5.

¹⁹⁴ Sarah B. Pomeroy, *Goddess, Whores, Wives and Slaves*, 5.

¹⁹⁵ Andre Bonnard, *Antik Yunan Uygarlığı – I*, 173.

¹⁹⁶ Robert E. Bell, *Women of Classical Mythology*, 70.

*Epitet: Türün bir özelliğini belirten sıfatlardır ve birden çok olabilir.

¹⁹⁷ Yusuf Albayrak, “Anadolu'da Artemis'in Sıfatları”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12, sy. 48 (Mart 2018): 3.

Kadınlar için ansızın gelen ölüm Artemis'in oklarıyladır. Bu ölüm şekli tatlı bir ölüm sayılmaktadır. Bazen öldürücü okunu oç alma veya ceza verme amacıyla kullanmaktadır. Artemis aynı zamanda Polis'in uygar mekanıyla vahşi doğa arasındaki sınırı kontrol etmektedir. O askhatiai'dir, iki bölge arasındaki sınır bölgesi tanrıçalarından biridir. Bu yüzden savaş esnasında önce düşmanın önünde Artemis'e keçi kurban edilirdi. Böylece savaş sırasında en tehlikeli anlarda insanların kurtarması için ona dua edilirdi. Çünkü Artemis hegemene, rehber ve soteira, kurtarıcıdır.¹⁹⁸

Odysseia destanında Artemis suç işlemeyen ve ululuğu bağışlayan tanrıça olarak anılmaktadır.¹⁹⁹ Aynı zamanda elinde oku ile betimlenmektedir.²⁰⁰ Bunların yanında Artemis hiç evlenmemiştir. Destanlarda sonsuza kadar bekaret yemini eden tanrıçalardan biri olarak geçmektedir. Annesi Leto'nun doğumu sırasında annesine yardım etmiştir. Annesinin doğumu esnasında çektiği acılar nedeniyle Artemis evlilikten nefret etmiştir. Böylece o kız kardeşi Athena gibi hiçbir zaman evlenmeyi düşünmemiştir. Bunun yanında babasından yay, hızlı uçan oklar ve yanan bir meşale istemiştir. Babası da onun bu isteklerini yerine getirmiştir.²⁰¹

Artemis bakire bir kadın olarak ormanlarda çocukları doyurur; savaşlarda rehber ve kurtarıcıdır. Savaşçı, ormanlarda yaşayan bir tanrıça olsa da merhametlidir. Bir tanrıça olarak özellikle çocuklara, savaşlarda zor durumlarda olanlara ve doğum sırasında kadınlara karşı merhamet gösterir ve yardım eder.

¹⁹⁸ Eco, *Antik Yunan*, 660.

¹⁹⁹ Homeros, *Odysseia*, 343.

²⁰⁰ Homeros, *Odysseia*, 104.

²⁰¹ Bilgin, "Homeros Destanlarında Kadın", 50.

1.2.1.15. Pandora: Zeus'un Yarattığı İlk Kadın

Hesiodos yazdığı mitolojide kadın karakterlerini bela gibi anlatmıştır. Ancak, Homeros'un destanlarında kadın karakterleri olumlu bir şekilde ele alınmıştır.

Pandora yaratılmadan önce, insanlar bir gün çalışarak tanrıların yerin altına sakladıkları besinleri toplamaktalardı. Sonra bir yıl boyunca topladıkları bu besinle yaşarlardı. Ancak tanrıların babası Zeus'a Prometheus bir oyun oynayarak ondan ateşi çalmıştır. Zeus o günden beri insanları sıkıntılara boğmuştur. Bu belaların az olduğunu düşünerek insanların üstüne daha büyük bir bela salmaya karar vermiştir. Zeus, Hephaistos'u yanına çağırarak bir parça toprak alıp suya karıştırmasını ve içine insan sesi ile gücünü koymasını söylemiştir. Yaptığı varlığın yüzünün ölümsüz tanrıçalara, bedeninin ise genç kadınlara benzemesini istemiştir. Sonra Athena'dan ona el işlerini, renk renk kumaşlar dokumasını öğretmesini istemiştir. Ve bunun yanında Athena'dan onu istekler ve arzularla kuşatmasını istemiştir. Zeus, Hermeias'dan ise kadının içine köpek yüreği ve tilki huyu koymasını istemiştir. Tanrı ve tanrıçalar Zeus'un dediklerini yapmışlardır. Hephaistos toprağı bir kadına dönüştürmüştür. Athena beline süslü kuşak bağlamıştır. Boynuna altın gerdanlıklar takmışlardır. Horalar, saçlarını bahar çiçekleriyle donatmışlardır. Hermeias, göğsüne yalanı koymuştur. Ve sonunda tanrı Zeus, bu kadının adını Pandora koymuştur. Böylece Pandora yaratılmıştır. Pandora bütün tanrıların armağanı anlamına gelmektedir.

Prometheus, Epimetheus'a Zeus'tan armağan almaması gerektiğini söylemiştir. Eğer alırsa ölümlüleri derde sokacaktır. Zeus Pandora'yı Epimetheus'a göndermiş ve oda armağanı alınca başına bela aldığını anlamıştır.

Bu olaydan önce insanlar dünyada dertten tasadan uzak yaşamaktadırlar. Örneğin ölüm getiren hastalıkları bilmemektedirler. Pandora bir kutu ile birlikte gelmiştir. Kutunun kapağını açınca, insanlara acılarıyla dertleri dağıtmıştır. Kutudan dışarıya bir tek

umut çıkmamıştır. Umut tam çıkacakken Pandora kutunun kapağını kapatmıştır. Çünkü Zeus böyle yapmasını istemiştir.²⁰²

Mitolojiye göre Epimetheus, Prometheus'un erkek kardeşidir. Prometheus öngörür ve anlar anlamına gelmektedir. Bunun yanında Epimetheus ise çok sonradan anlayan ve sonradan gören anlamına gelmektedir. Mitolojide geçen Pandora'nın hediye olarak gönderilmesi olayı da iki kardeşin adlarının anlamlarının ortaya çıktığı bir olaydır. Bunun yanında Pandora öteki olandır çünkü kadın soyu ondan türeyecektir.²⁰³ Pandora'dan önce evrende insan olarak kadın yoktu sadece tanrıçalar vardır.

Homeros'un yazdığı destanlardaki tanrıçalar ve kadınlar iyi ya da kötü varlıklar olarak zıtlık içinde değil her iki yönüyle de ele alınmıştır. Homeros'un metinlerinde, *İlyada* ve *Odysseia*'da, Amazonlar gibi savaşçı kadınlar ile Kalypso ve Kirke gibi bazı kötü veya erkeksi yanları olan tanrıça karakterler bulunmaktadır. Homeros metinlerinde kadınlar kumaş dokumakta ve dokumayı tanrıça Athena'dan öğrenmektedirler. Akıllı uslu olmaları ve güzellikleri onları diğer kadınlar arasından ön plana çıkarmıştır.

Hesiodos'un yazdığı Antik Yunan mitolojisinde, Metis tanrıçası özelinde kadınlar, erkekler gibi logos düşünme yöntemiyle akıllarını kullanamadıkları için, oyunlar ve hilelerden yararlanarak tuzaklar kurmakta, olmayacak şeyleri olduran adeta "kurnaz, düzen kuran" kişiler olmaktadır. Kadınların en önemli özellikleri doğurgan olmaları ve doğurganlığı korumalarıdır. Bunun sonucunda evliliği ve doğurganlığı koruyan Hera gibi tanrıçaların varlığı ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca Artemis ve Athena gibi daha erkeksi olup oklar atan, Athena gibi savaşlara katılıp stratejik savaş zekasını kullanan tanrıçalar vardır. Aynı zamanda Athena el işlerini kadınlara öğreten ve bilge olandır. Ailenin sonsuzluğunu simgeleyen Vesta'nın yerini ise zamanla Dionysos almış, ataerkil yapı inanç alanında kendini daha fazla göstermiştir.

²⁰² Hesiodos, *Theogonia*, 51- 52.

²⁰³ Eco, *Antik Yunan*, 275.

İkinci Bölüm: Antik Yunan Şiirinde ve Tiyatrosunda Kadın

Bu bölümde şiirlerde kadını Antik Yunan'ın lirik şairi Sappho (M.Ö. 630- M.Ö. 570) ile, Antik Yunan tiyatro oyunlarında kadını ise Sophokles (M.Ö. 596 – M.Ö. 406) ve Euripides (M.Ö. 480 – M.Ö. 406) ile, Aristophanes'in (M.Ö. 446 – M.Ö. 386) komedyasında kadın ise *Lysistrata* ile incelenecektir. Eserlerin hepsi Antik Yunan döneminde ve sonrasında yüzyıllar boyunca defalarca oynanmıştır. Bu bağlamda önce tragedyanın tarihi ve sonra eserlerin içeriği anlatılacaktır.

Tragedya kelimesi, Yunancada “keçi” ve “türkü” kelimelerinin birleşmesinden oluşmuş, “keçilerin türküsü” anlamına gelmektedir. Bunun yanında Dionysos şenliklerinde koro tanrının kölelerini simgelemektedir. Çünkü tanrının etrafında hep doğanın yabancı güçlerini simgeleyen teke ayaklı satirler bulunmaktadır. Bu nedenle ilk başlarda koro oyuncularını satirlerin biçimine girmektedir. İlk dönemlerde korodaki oyuncular teke derileri giyerek sahneye çıkmaktadırlar. Böylece tragedya “keçi”lerin şarkılarından doğmuştur.²⁰⁴

Antik Yunan tragedyasının tanımı Aristoteles tarafından ilk kez M.Ö. 320 yıllarında *Poetika* adlı eserinde yapılmıştır. Ona göre tragedya ahlaki yönden ağırbaşlı, başı ve sonu olan, belli bir uzunluğu bulunan bir hareketin taklididir. Tragedyanın ödevi ise seyirciye korku ve acıma duyguları aşılıp ruhu tutkularından temizlemektir. Eğer seyirci kahramanla benzeşim kurar ve ona yakınlık hissederse, kendisine korku ve acıma duyguları aşılanabilecektir. Çünkü tragedya kahramanı ahlaklı ve mutluysen acı verici bir duruma düşmüş kimse olmaktadır. Kahraman bu duruma yaptığı yanlışlık veya bilmeden işlediği bir günah yüzünden düşmektedir.²⁰⁵

Tragedya tiyatro izleyicisi olan yurttaşlara hem içeriği hem de sunulduğu ortam bakımından ahlaki ve siyasi mesajlar vermiş, yurttaş kimliğinin belirlenmesinde de büyük

²⁰⁴ Özdemir Nutku, *Dünya Tiyatrosu Tarihi*, 31.

²⁰⁵ Özdemir Nutku, *Dünya Tiyatrosu Tarihi*, 32.

rol oynamıştır. Kabile toplumundan kent-devlet (polis) düzenine geçilmesinin ardından ortaya çıkan değişimler, mitolojik olan ile tarihsel ve siyasal olanın birleşmesiyle, seyircilere tragedya yoluyla aktarılmıştır. İnsanın doğasında olan taraf tutma ve yön belirlemeye karşın tragedya oyunlarında mitlerin yardımı ile yazarlar, insanın nerede durması, nasıl düşünmesi, bakması ve yargıya varması gerektiği gibi konularda etkin rol oynamıştır.

Yunan toplumundaki değişim ve dönüşüm (M.Ö.12 – M.Ö. 5) özellikle Atina’da kendini göstermiştir. En büyük gelişmeler bu topraklarda yaşanmış, ancak, bu gelişmeler dindeki çok tanrılı yapıyı bozmamıştır. İnsan yaşamının her özel durumu için hala bir tanrı vardır. Hiçbir tanrı insana düşman değildir. Her tanrı insansı özellikler taşımaktadır. Çok tanrılı dinlere inananlarda olduğu gibi dini duygu, yaşama bakış, algılayış ve düşünüş mitlerden oluşmaktadır.

M.Ö. 5. yüzyıl biterken halk eski haline göre daha bilinçli bir duruma gelmiştir. Böylece eskiden kendini her şey için feda eden coşkunu kaybetmiş ve kendini daha çok düşünen bir tavır almaya başlamıştır. Tiyatro yapıtlarında tanrılar, kurbanlar, kahramanlar, öçler ve heyecan verici olağan üstü olayların yerini daha gerçeğe yakın diyaloglar almıştır.²⁰⁶

Süreç içerisinde toplumsal yapıdaki bütün bu gelişmeler duyusu, düşünüşü ve söylencelerin etkisini de değiştirmiştir. Bir yanda soyluların yeniden düzenlediği ve kendi hakim anlayışına göre biçimlendirdiği Olympos Tanrı Panteonu, diğer yanda halkın kendi geleneklerinden taşıdığı coşkuyu, doğayla bütünleşmeyi sağlayan esrikliği, tanrılarının içindeki kutsalla bütünleşmeyi getiren büyüselliği ile Dionysos törenleri yapılmıştır. Tanrı Dionysos için yapılan törenlerin içinden doğan ve süreçle evrimleşen tragedya, artık sadece Dionysos’un yaşamını, alın yazısını, sadece onunla ilgili söylenceleri ile

²⁰⁶ Özdemir Nutku, *Dünya Tiyatrosu Tarihi*, 30.

ilgilenmeyi bırakarak, mitolojideki başka öyküleri içine katmış ve giderek ozanlar konularını mitoslardaki öykülerden seçmeye başlamışlardır.

Tragedya yazarları, mitlerin verdiği konu zenginliği ile olayları algılayış ve seyircilere aktarış tarzıyla ideolojik düzlemde önemli bir konuma sahip olmuşlardır. Bununla birlikte çağın toplumunun sorunlarına dikkat çekerek çözümler sunmuşlardır. Doğal olarak sorunlar karşısındaki kahramanlıklar da kahramanların eylemleri ve çözümleri de ait oldukları çağın nitelikleriyle belirlenmiştir. Bu nedenle mitler, sadece evrenin nereden gelip nereye gittiği sorularına cevap oluşturmaz. Böylece tragedyanın tarihi süregelerek Dionysos törenlerinden efsaneleri veya mitolojileri konu alan olaylara dönüşmüştür.²⁰⁷

Tragedya yazarları öncelikle yaşamdan alınmış somut bir olay, bir öykü, bir durum seçmekte, bu somut ve tipik durum içinde yer alan karşıt güçlerin çatışmasını konu almaktadırlar. Oyun kişileri bu çatışmadaki tutumları ile değerlendirilmektedir. Antik Yunan tragedyalarda her yeni durumda yeniden düşünme, yeniden ölçüp biçme alışkanlığı aşıl原因 oyunlardır. Değerlendirmelerde birinin erdemli sayılmasına dair ölçüt, soyut bir kavram olarak erdem değil, belli ortamlarda ve belli koşullar içinde erdemli sayılmayı hak etmesidir. Seyircinin her durumu belli kalıplara göre değil, aklın ve mantığın ışığında yeniden değerlendirmesi ile farklı durumların ayrıntılarını görme, yeni ve değişik olana hak tanıma esnekliği kazanılması amaçlanmıştır. Kurallara tutsak olmamak, özgürce tartışmak, fakat aklın denetimini ve insanca değeri göz ardı etmeme hakkı, politikacıya, devlet adamına değil, yazara, sanatçıya tanınmış bir ayrıcalık olmuştur.²⁰⁸ Zamanla sahnelerde günlük hayattan konuların veya efsanelerin yanında politik görüşler de sanatçılar tarafından sergilenir olmuştur.

²⁰⁷ Tülay Yıldız Akgül, "Bir İdeoloji Taşıyıcısı Olarak Mit ve Tragedya", *Yedi Sanat Tasarım ve Bilim Dergisi*, sy. 11 (2014): 5.

²⁰⁸ Sevda Şener, "Klasikten Moderne Tiyatro Yazarının Etik Duyarlılığı", *Erdem* 15, sy. 44 (2005): 75

Nietzsche bağlamında tragedya eserlerini inceleyebiliriz. O, “Yunan tragedyası, hep yeni baştan Apolloncu simge dünyası içinde ortaya çıkan Dionysos korosu olarak düşünülebilir. Tragedyanın dokusuna işlemiş koro partiyonları neredeyse tüm diyalogun, tüm sahne dünyasının, asıl oyunun ana kucağıdır. Dionysosça durumun nesnelleşmesi olarak, görünürde Apollonca kurtuluş değil aksine bireyin parçalanması ve onun ilk varoluşla bir olması anlatılır. Bu nedenle oyun sanatı, Dionysosça bilgilerin ve etkilerin Apollonca sembolleşmesi nedeniyle tragedya korkunç bir uçurum gibi destandan ayrılmıştır. Koro kendi vizyonu içinde efendisi ve ustası Dionysos’a bakar ve bu yüzden de sonsuza dek tapınan korodur: Dionysos’un nasıl acı çektiğini ve yüceltiğini görür, bu yüzden kendisi eylemde bulunmaz. Tanrı karşısında tümüyle hizmet etmekte olan bu göreviyle o, elbette en yücedir, doğanın Dionysosça ifadesidir, bunun için koro onun gibi kehanet ve bilgelik sözlerinden hayranlıkla bahseder: Acı çeken olarak aynı zamanda dünyanın merkezinden hakikati bildiren bir bilgedir. Aynı zamanda onun bilgeliğinin ve sanatının habercisidir: müzisyen, şair, dansçı ve geleceği gören kişi özellikleri tek bir insanda toplanmıştır. Sahnenin asıl kahramanı ve vizyonun odağı olan Dionysos tragedyanın en eski döneminde gerçekten mevcut değildir, sadece mevcut olduğu varsayılmıştır: tragedya başlangıçta sadece ‘koro’dur, ‘oyun’ değil. Daha sonra tanrının gerçek tanrı olarak gösterilmeye ve vizyon figürün etrafını saran ilahi aydınlıkla her göze görülebilir şekilde canlandırılmaya çalışıldı: böylelikle dar anlamda oyun başlar. O zaman dithyrambos* korosu, seyircilerin ruh halini Dionysosça esrime derecesine ulaştırmak ve trajik kahraman sahnede görüldüğünde, seyircilerin özgürce maskelenmiş bir insanı değil, adeta kendi coşkularından doğmuş hayali figürü görmeleri görevini üstlenir...Yunan tragedyasının Apollonca bölümünde, diyalogda yüzeye çıkan her şey, sade, şeffaf ve güzel görünür.” der.²⁰⁹ Bu noktada tragedya açısından Dionysos koroyu

²⁰⁹ Friedrich Nietzsche, *Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans*, trc. Mahmure Kahraman (İstanbul: Say Yayınları, 2011), 78 – 79.

*Dionysos’un isimlerinden biridir.

ve doğayı, Apollon ise kahramanı ve anlamayı, kavramayı, aklı simgelemektedir. İki tanrı birlikte tıpkı zıt ikiliklere dayanan mitler gibi tragedyayı oluştururlar.

Tragedyalar başlangıçta Dionysos'un törenleri olarak başlamıştır. Törenler sadece koro olarak ortaya konmuşlar, zamanla, Dionysos törenleri ve kutlamaları toplum tarafından, Olympos tanrılarının dini yapısı ise soylular tarafından kendilerine göre yeniden düzenlenmiştir. Böylece zamanla tragedya mitolojideki başka öyküleri ve mitosları da içine almıştır. Bu süreç sayesinde çağın ve toplumun sorunlarına çözüm aramışlardır. Başlangıçtaki coşkunluk ile doğayla bir olma amacı, yerini ölçülü olmaya ve toplumsal kurallara uymaya bırakmıştır. Bu bağlamda tragedya yazarları mitosları ve efsaneleri kendi dünya görüşlerine göre ele almışlardır. Tragedyalarda ise Apollon ve Dionysos gibi zıt ikilikleri çatıştırmışlardır. Yeniden durup düşünme imkanı ortaya çıkmıştır ve yazarlar kurallara tutsak olmamak ama aklın denetimini de göz ardı etmemek koşuluyla özgür kalmışlardır. Tragedyaların içeriği ise Dionysos için koro, doğa ve başlangıç; Apollon için ise diyalog ve kahramandır. Yazar, ozan, eseri bağlamında ele alınmıştır.

Ozan hakkında Nietzsche şöyle demiştir: “Ozan, ilkin, Dionysosça bir sanatçı olarak, iyiden iyiye, temel Bir’le, kendi acısı ve direnişi yüzünden, Bir olmuştur, bu temel Bir’in görüntüsünü müzik niteliğinde ortaya koyuyor. Evrenin bu dolaysız yansıması başka türlüyse, yeni bir biçime giriş diye nitelenmişse, o zaman bu müzik benzer türden bir düş görünümü içinde yeni bir biçimlendirmeye, Apollonca düş kurmanın etkisi sonucu, görülebilir duruma gelir. Temel acının müzikle ilgili kavramdan, biçimden yoksun yansıması, görünüş içindeki çözülüşüyle ikinci bir yansımayı, kendisinin biricik benzeri ya da örneği olarak yaratır. Onun öznelliğini sanatçı, daha önceden Dionysosça bir kurala göre vermişti. Sanatçıya, evrenin özümüyle arasındaki birliği gösteren görünüm

bir düş kurma yeridir.”²¹⁰ Ozan evrenin birliğiyle Dionysos’un evrendeki acı ve direnişi nedeniyle bir olmuştur ve kendisini müzik olarak ortaya koymuştur. Bununla birlikte bu müzik Apollonca düş kurmanın etkisi ile görülebilir hale gelmektedir. Görüldüğü yer ise sahnedir. Böylece sahne bir düş kurma yeri olmuştur. Sahnedeki koro ve oyuncular birlikte düş kurmaktadır. Bu bağlamda tragedya aslında bir düş kurma oyunudur. “Tragedya başlangıçta yalnız koroydu, dram değildi. Daha sonraları tanrıyı gerçek Bir olarak gösterme, her şeyi kapsayan görüş yetisini de her göze görünür biçimde tasarlama denendi. İşte dar anlamda dram bununla başladı.”²¹¹ Bu bağlamda Nietzsche’ye göre tragedya en başta Dionysos korosu olmak üzere, daha sonrasında evrenin birliğine tanrılarla ulaşma denemesiyle bir drama dönüşmüştür. Nietzsche’nin bu konudaki eleştirisi ise tragedya söylencesinin içeriğinin savaştan kahramanların ululanması ile tragedyanın destan niteliği kazanmasıdır.²¹² Böylece tragedya kendisinden değişerek form bulduğu eser yapısı olan destana, kahramanlarının mükemmelleşmesi ile yeniden dönüşme tehlikesi yaşamıştır.

Eğer Apollon ve Dionysos birer tanrı olarak araştırılırsa, görsel sanatların tanrısı olan Apollon bilgelikler öğreten bir tanrıdır. Temeli bütün görünen olaylara inebilen Apollon, aynı zamanda bir ışık tanrısıdır. Tasarımlar evrenini aydınlatan “güzel ışık” da onun hakimiyetindedir.²¹³ Dionysosça olansa her tutsak kişinin özgür birisi olmasıdır ve onunla değişmez sanılan bütün düşmanca sınırlamalar ortadan kalkmıştır. Aynı zamanda insanlar arasında kötü alışkanlık, sıkıntı kalmamaktadır.²¹⁴

İlk tragedya yarışması ise M.Ö. 534 yılında İskarya’lı Thespis’in birinci olduğu bir yarışma olmuştur. Thespis’in bu yarışmaya getirdiği yenilik ise koronun söylediği ezgilere bir de solist eklemiş olmasıdır. Solist ezgisini korodan ayrı olarak söylemiştir.

²¹⁰ Friedrich Nietzsche, *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu*, trc. İsmet Zeki Eyuboğlu (İstanbul: Say Yayınları, 2020), 36- 37.

²¹¹ Friedrich Nietzsche, *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu*, 56.

²¹² Friedrich Nietzsche, *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu*, 154.

²¹³ Friedrich Nietzsche, *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu*, 19.

²¹⁴ Friedrich Nietzsche, *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu*, 21.

Böylece tiyatro oyununda ilk kez konuşma ve bu bağlamda tiyatro oyuncusu ortaya çıkmıştır.²¹⁵

Tragedyaların konularının kaynağı efsaneler olmuştur. Aynı zamanda efsaneler Antik Yunan şiirinin de kaynağıdır. Genellikle Homeros destanları tekrarlanmıştır. Ancak tragedya bu destanlara yeni bir bakış açısı getirmiştir. Destanlarda idealize edilerek anlatılan olaylar Atina halkının özelliği ve tavrı olmuştur. Böylece destanlar aracılığıyla önemli gerçeklerin üzerinde durulmuştur.²¹⁶ İdealize edilen destanlarda mükemmel kahramanlar anlatılmıştır. Örneğin, erkek kahramanlar bütün savaşları kazanan, kötü duruma düşse bile aklını kullanarak bu durumdan çıkabilenken kadın kahramanlar iyi bir eşi, evdeki bütün işleri yönetebilen kadını, evde vakit geçirerek kocasını bekleyen kadın imajını çizmektedir. Böylece kahramanların ataerkil toplum yapısına uygun bir tavırda oldukları söylenebilmektedir.

Ele alınacak temel eserler ise Sappho'da üç farklı *Şiir* kitabı; Sophokles'in *Elektra* ve *Antigone*; Euripides'in *Medea*, *Troyalı Kadınlar*, *Elektra*, *İphigenia Tauris'te* ve *İphigenia Aulis'te* tragedyaları; Aristophanes'in *Lysistrata* komedyasından oluşmaktadır. Eserlerin tamamı bu döneme aittir.

Genel olarak Antik Yunan dönemi tragedyalarında kadınlar ya tanrılaştırılmış ya da alay konusu olmuştur. Tragedyalarda yüksek sınıftan işleri yapmaları alay konusudur çünkü toplum kadınlara o rolleri vermemiştir. Kimi zaman kadınları tıpkı normal hayatlarında iş yaparken gibi göstermişlerdir. Bazı oyunların son bölümlerinde ise kadınların tanrıların yardımıyla tanrısal varlıklar gibi davrandıkları gözlemlenmiştir.

²¹⁵ Özdemir Nutku, *Dünya Tiyatrosu Tarihi*, 31.

²¹⁶ Özdemir Nutku, *Dünya Tiyatrosu Tarihi*, 32.

2.1. Antik Yunan Şiirinde Kadın

2.1.1. Sappho (M.Ö. 630- M.Ö. 570)'nun Şiirlerinde Kadın: Antik Yunan'daki İlk Kadın Şair

Sappho, Midilli (Lesbos) adasında doğmuş Antik Yunan şairidir ki bu dönemde Atina kültürel ve siyasi anlamda önde gelen şehirlerden biri değildir.²¹⁷ Tezde Sappho'nun üç farklı şiir kitabı değerlendirilecektir.

Arkaik dönemde yaşadığı için hayatına dair elimizdeki kanıtlar çok azdır. Yazdığı şiirlerde sevgi ile ilgili olsa da daha çok mitolojiyle bağlantılıdır ve sürekli mitoslara gönderme yapmaktadır. Şiirlerinin bir kısmı düğün, kına ezgisi olarak söylenmiştir. Bu şiirler kişisel-lirik şiirin başlangıcıdır.²¹⁸ Antik Yunan'da Sappho'nun yeri kadın olarak çok önemlidir. Çünkü o kadın olarak tragedyalardan önce şiirleriyle yaratıcılık ortamında yerini almıştır.

Sappho'nun nereli olduğu belli olsa da bazı kaynaklar onun aristokrat bir aileden geldiğini yazmışlardır. Bu duruma kanıt, Sappho'nun üç erkek kardeşinin eğitimi için eve gelen paidagosos'dan eğitim aldığına dairdir. Karşıt fikir ise Sappho'nun ve babasının adının Yunanca kökenli olmamasına dayandırılmıştır. Bunun yanında başka bir iddia ise, onun Lesbos'a sonradan göç eden bir aileye sahip olduğu yönündedir. Sappho'nun ve babasının isimlerinin Asya kökenli olması ve onun erkek kardeşlerinin ticaretle uğraşması da bu iddiayı desteklemektedir. Çünkü Antik Yunan devletinde aristokratlar ve polis devletleri ticaret yapmamakta ancak metekler yapmaktadır. Sappho'nun kocası olduğu düşünülen kişi, Kerkylas da metektir ve vatandaşlar veya aristokratlar bir metekle evlenememektedir.²¹⁹ Sappho doğduğu dönemde Lesbos'ta tiran Melankhros'tur (M.Ö. 612- M.Ö. 609). Sappho ile çağdaşı Alkaios, şiirlerinde aristokrasinin başı tiranlara karşı

²¹⁷ Evren Şar İşbilen, Derya Çığır Dikyol, "Antik Yunan Dünyasında Bir Kadın Olarak Sappho'nun Yeri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 66 (2020): 149.

²¹⁸ Laleş Uslu, "Antik Yunan'ın Asi Kızı: Sappho", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 21 (2018): 262- 263.

²¹⁹ İşbilen, "Bir Kadın Olarak Sappho'nun Yeri", 156- 157.

görülmektedir. M.Ö. 608’de Alkaios’un kardeşleri ve bazı aristokratların desteği ile Melankhros suikaste kurban gitmiştir. Melankhros’dan sonraki tiran olma girişimlerinde olan Myrsilos’un tiranlıktan indirilme girişimlerinde Alkaios’ta yer almış ve olayların sonucunda Sappho ile birlikte sürgüne gönderilmişlerdir.²²⁰

Sappho’nun eğitici kimliği üzerine de farklı görüşler sunulmuştur. Bunlardan biri onun ev içinde mazbut bir eğitim sunan öğretmen olduğu, bir diğeri ise onun bir hetaira olduğu ve hetaira yetiştirdiği üzerinedir. Hetaira, Yunan uygarlığında fiziksel güzelliklerinin yanı sıra zekâ ve yeteneklerini de Attikalı ortalama kadına izin verilen düzeyin çok üstünde geliştirebilen bağımsız ve profesyonel fahişelere verilen addır.²²¹ Çoğu zaman ise onun genç kadınlara thiasos, o dönemde taç, çelenk anlamına gelen, okul kavramının yerine kullanılan kavram²²², kurumunun başında müzik, şiir ve dans eşliğinde dini eğitim veren bir Afrodit kültü öğretmeni olduğu düşünülmüştür.²²³ Afrodit kült rahibesi olduğu için yazdığı eserlerde mitolojik hikayelerden bahsetmiş, Afrodit’i anmıştır. Bu anmaya örnek olarak:

“Niçin tuttuğunu deli gönlümün:

‘kimi getireyim bu kez aşkına,

kimdir ey Sappho

seni böyle dertlere salan?

Kaçıp gitse de şimdi, tez düşer

peşine, getirir elceğiyle

geri çevirdiği armağanı, bir gün

olur elbet, gönlü yoksa sende.’

Gel, şimdi bana yeniden

²²⁰ İşbilen, “Bir Kadın Olarak Sappho’nun Yeri”, 150

²²¹ “Hetaira Antik Yunan”, erişim 17 Haziran 2023, <https://www.arkeolojikhaber.com/haber-hetaira-7266/>

²²² “Thaisos Okulu Antik Yunan”, erişim 17 Haziran 2023, <https://dspace.trakya.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/trakya/2849/0149347.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, s. 69

²²³ İşbilen, “Bir Kadın Olarak Sappho’nun Yeri”, 157.

kurtar beni zulmünden kaygının
söndür yanıp tutuşan gönlümü
kavgaya katıl benim safımda.”²²⁴

Şiirde Sappho birine aşık olmuştur ve aşkı karşılıksız kaldığı için Afrodit’i yardıma çağırmakta, kaygısını hafifletmesini istemektedir. Aynı zamanda aşık olduğu kişiyi kazanmayı bir “kavga” olarak nitelemekte ve Afrodit’in yanında olmasını istemektedir.

Sappho, dokuz cilt kitap yazmıştır ancak bu eserler Arkaik dönemde yazılmış olduğu için elimizde sadece iki bütün kitap ve parçalar halinde kırk bölüm şiir kalmıştır. Onun yüzyıllar boyunca etkili bir şahsiyet olarak varlığını sürdürmüş olması nedeni, şiirlerini kadınlara ithafen yazmış olmasıdır.²²⁵

Aynı zamanda, Sappho’nun yazdığı şiirlere dayanarak kadınlara ilgisi olup olmadığı oldukça fazla sorgulanmıştır. Bu varlığı belirli olmayan ilgi şiirlerine şöyle yansımıştır:

“Hiç değişmeyecek, güzellerim benim,
Sizden yana düşüncem.”²²⁶

“....

Bense şöyle yanıtladım onu: ‘Güle güle
git,’ dedim, ve beni unutma; biliyorsun
çünkü seni ne çok sevdiğimizi.

Ya da bırak, ben anımsatayım sana

... , ...

birlikte geçirdiğimiz o güzel günleri

²²⁴ Sappho, *Şiirler, Fragmanlar*, trc. Alova (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023), 4.

²²⁵ Uslu, “Asi Kızı: Sappho”, 262.

²²⁶ Sappho, *Şiirler*, trc. Samih Rifat (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021), 32.

Kaç kez menekşelerden, güllerden
ve (güzçiğdemlerinden) örülmüş taçlar
yerleştirdin başına yanı başımda!
Kaç kez, nice güzel çiçeklerden
örülmüş gerdanlıklar doladın,
o incecik boynuna!
Ya bütün o güzel kokular,
bir kraliçe benzeri bedenine sürdüğün
o değerli yağlar!..

Sonra da yumuşak döşeklerde

...

gideriyordun susuzluğunu.”²²⁷

Antik Yunan’da özellikle Atina’da ilişkide kadın pasif ancak erkek aktif roledir.²²⁸ Kadınların pasif rolde olduğu Atina toplumunun Sappho’ya bakışı alay üzerindedir. Çünkü Sappho’nun yaşadığı yerde kadın ve erkek arasında eşitlik vardır.²²⁹

Sappho bir aşk ve doğa şairidir. Şiirlerinde özellikle din, aşk ve doğa bütünselleşmesi görülmektedir. Örneğin, Afrodit bir aşk tanrıçası ve Sappho onun yakarıcısı ise o her zaman sevginin, aşkın hizmetindedir. O şiiri Lesbos okulunda, “Musalar*”a hizmet edenlerin evi”nde Ada’nın ve İonia’nın soylu genç kadınlarına öğretmektedir. Şiirleri lir ile birlikte okunmaktadır. Bazı vazoların üzerindeki detaylarda Sappho lir çalarken tasvir edilmiştir. Aynı zamanda Sappho epik şiirden, Homeros ve Hesiodos’un şiirlerinden, kişisel-lirik şiire geçmiştir. Onun şiirlerinde betimleme, öyküleme yoktur ve duyarlık vardır.²³⁰

²²⁷ Sappho, *Şiirler*, 50.

²²⁸ Uslu, “Asi Kızı: Sappho”, 262- 263.

²²⁹ İşbilen, “Bir Kadın Olarak Sappho’nun Yeri”, 149.

*Musalar: 9 kardeş tanrıdır, ilham perileridir.

²³⁰ Sappho, *Fragmanlar*, vii-ix.

Sappho şiirlerinde genellikle konu olarak tanrıça Afrodit'e yakarmayı²³¹, tanrıça Hera'ya yardımı için yakarmayı²³², doğa sevgisini²³³, cinselliği²³⁴, ikili ilişkilerdeki sevgi ve ilgiyi²³⁵, Eros'u²³⁶, Afrodit'in güzellikle onurlandırdığı kadınları²³⁷,düğün ezgisi olabilecek mısraları²³⁸ ele almıştır. Afrodit'in aşığı olan Adonis hakkında bile ağıt yakan bir şiir yazmıştır. Şiirde Adonis'in öldüğü söylenince, şimdi ne yapılacağı sorulmaktadır. Birinden bu soruya bağırklarını dövmeleri, yumruklamaları ve giysilerini yırtmaları olarak cevap gelmektedir.²³⁹ Sappho kendini destandan ayırmış, böylece epik şiirler yerine lirik şiirler yazmıştır.

2.2. Antik Yunan Tiyatrosunda Kadın

2.2.1. Sophokles (M.Ö. 596 – M.Ö. 406)'in Tragedyalarında Kadın

Sophokles Marathon Meydan Savaşı'ndan beş yıl önce, M.Ö. 497/6'da Atina'nın banliyösü Kolonos'ta doğmuştur. Babası Sophilos zengin bir zırrh ve silah imalatçısıdır.²⁴⁰ Babası sahip olduğu işte köleler çalıştırmıştır. Sophokles'in yüksek tabakadan geldiğini söyleyen Plinius bunu söylemiştir. Belki de bu nedenle gençliğinde Homeros, Hesiodos ve lirik şairleri öğrenerek iyi bir eğitim alan ozan, müzik, spor ve matematik alanlarında da başarılı olmuştur.²⁴¹ Sophokles, yakışıklılığı, müziğe ve dansa yatkınlığı sayesinde M.Ö. 480'de Salamis Deniz Savaşı'ndan sonra yapılan kutlamalarda gençler korosunu yönetmiştir ve Paian marşını okumuştur. M.Ö. 468'de "Büyük Dionysia" bayramında ise katıldığı ilk tiyatro yarışmasında Aiskhylos'u yenerek birinci olmuştur.²⁴² Oyunun adı

²³¹ Sappho, *Şiirler*, 13.

²³² Sappho, *Şiirler*, 18.

²³³ Sappho, *Şiirler*, 52.

²³⁴ Sappho, *Şiirler*, 38.

²³⁵ Sappho, *Şiirler*, 36.

²³⁶ Sappho, *Şiirler*, 44.

²³⁷ Sappho, *Şiirler*, 64.

²³⁸ Sappho, *Şiirler*, 68.

²³⁹ Sappho, *Şiirler*, trc. Cevat Çapan (İstanbul: Alaz Yayıncılık, 1984), 15.

²⁴⁰ Sophokles, *Antigone*, trc. Ari Çokona (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022), v.

²⁴¹ Vicdan Taşçı, "Sophokles ve Antigone'si" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1999), 6- 7.

²⁴² Sophokles, *Antigone*, v.

Triptolemos'dur. Bununla birlikte Sophokles siyasi sorumluluklar da almıştır. Sophokles Delos Birliği'nin bütçesini denetlemekle yükümlü hellenotamias oluşuyla ilk kez siyasi alanda sorumluluk almıştır. Bunun yanında, biri Samos isyanını bastırmak üzere M.Ö. 440'ta Perikles'le, diğeri M.Ö. 426 ya da M.Ö. 423'te Nikias'la olmak üzere iki kez general seçilmiştir. Hayatı boyunca, Aiskhylos ve Euripides gibi, kendisini çağıran diğeri devletlerin davetlerini kabul etmemiştir. Ülkesinin görevlendirmesi haricinde Atina'dan hiç ayrılmamıştır. Eşi Nikostrate'den İophon ve Sikyonlu Heteria Theoris'ten de Ariston adında iki oğlu olmuştur.²⁴³

Günümüze kadar gelen yedi tragedyası vardır. Bu tragedyaların tahmini yazılış yılları şöyledir: *Aias* (M.Ö. 450 – M.Ö. 442), *Trakhisli Kadınlar* (M.Ö. 440'tan önce), *Antigone* (M.Ö. 441), *Kral Oidipus* (M.Ö. 430'dan hemen sonra), *Elektra* (M.Ö. 418 – M.Ö. 410), *Philokteles* (M.Ö. 409) ve *Oidipus Kolonos'ta* (M.Ö. 406/5). Son oyun ölümünden sonra, adaşı olan torunu tarafından M.Ö. 401 yılında sahnelenmiştir. Bununla birlikte, Aristoteles *Poetika*'da Sophokles'in tragedyaya getirdiği yenilikleri sıralamıştır. İlk olarak, aktör sayısını ikiden üçe çıkararak kurgunun daha karmaşık olmasına olanak sağlamıştır. İkinci olarak, ilk kez sahne dekorlarını kullanmıştır ve o zamana kadar on iki kişiden oluşan koroyu on beş kişiye çıkarmıştır. Son olarak ise Aiskhylos'un getirdiği, yarışmalara katılanların üçlemelerinde konu birliği olması şartını kaldırarak konuları birbirlerinden bağımsız üçlemeler geleneğini başlatmıştır.²⁴⁴

Tezimde Sophokles'in *Antigone* ve *Elektra* tragedyaları incelenecektir. *Antigone* ve *Elektra* oyunlarının ortak noktası ana karakterlerinin Antik Yunan tanrılarına inanan ve güçlerini bundan alan kadınlar olmalarıdır. Sophokles tragedyalarındaki kadınların

²⁴³ Sophokles, *Antigone*, vi.

²⁴⁴ Sophokles, *Antigone*, vii- viii.

karakterel özelliklerinin içlerindeki, ruhlarındaki çalkantılarla oluştuğunu incelikle göstermiştir.

2.2.1.1. Antigone (M.Ö. 440): Güçlü Bir Kadın

Antigone karakteri güçlü ve gücünü tanrıların buyruklarını yerine getirmekten alan trajik bir karakterdir. Kız kardeşi İsmene ise uyumlu ve zayıf biridir.

Antigone tragedyasında bir genç kadının ölen ağabeyinin cesedini gömerek tanrıların isteğine uygun olarak onu uğurlamak istemesine karşı çıkan kralın bu sağduyusuzluğu karşısında hem genç kadının nişanlısı olan oğlunu hem de karısını kaybedişi anlatılmaktadır. Burada Antigone'nin deyişlerinin önemsenmeyişi ön plandadır. Çünkü Antigone tanrıların isteyeceği şekilde abisini gömmek istemiştir. Kral ise abisi topraklarına karşı savaş açtığı için onu gömmek istememekte, hayvanlara yem etmek istemektedir. Bunun nedeni ise o toprakların eski yöneticisinin Oidipus olmasıdır. Antigone ve İsmene'nin savaş açan erkek kardeşleri Eteokles ve Polyneikes ise Oidipus'un çocuklarıdır. Oidipus'dan sonraki kral Kreon, Oidipus'un oğlu vatanına savaş açtığı için kızgındır. Antigone ise İsmene'den yardım istemiş ancak İsmene krala karşı gelebileceğini söyleyince, abisinin cesedini herkesten gizli örtmüştür. Bu fark edilince kral Kreon'un sözünü dinlemeyen durumuna düşen Antigone kendini savunmuştur:

“Evet, çünkü Zeus öyle demiyor ve yer altı tanrılarının yanında yaşayan Dike öyle yasalar buyurmadı insanlara. ... O yasalar dün ya da bugün yürürlüğe girmedi, ezelden beri vardılar ve kimse bilmiyor nereden geldiklerini. Hep var olduklarına göre de bir ölümlünün emrinden korktum diye suç işleyemem tanrıların nezdinde...”²⁴⁵

Antigone, kendi yaptığı cenaze törenini tanrıların ezelden beri var olan yasalarına dayandırmaktadır. Ancak Kreon bu cenaze törenine ısrarla karşı çıkmaktadır. Antigone tavrını şöyle de açıklamıştır: “Nefret etmek için değil, sevmek için yaratıldım.” Kreon ise

²⁴⁵ Sophokles, *Antigone*, 18.

buna karşılık, “Öbür dünyaya git öyleyse ve orada sev kimi seveceksen, / Ben yaşadıkça kadınlar baş olmayacak ülkemde.”²⁴⁶ demiştir. Tam o sırada Antigone’nin kız kardeşi İsmene, ablasıyla cesedin üzerini birlikte örttüklerini söyleyerek, ablasının suçunu paylaşmak istemiş, ancak, Antigone bunun adil olmadığını söylemiş ve kabul etmemiştir. Bu durumda denilebilir ki Antigone’ye hak vermek kral Kreon için kadınların ülkeyi yönetmesi anlamına gelmekte ve o da bunu hiçbir şekilde istememektedir. Hatta ceza olarak Antigone’nin ölümünü istemekte ve oğlu hakkında da “Tohumunu ekecek başka tarla bulur oğlum.” demiştir. Oğlu ise “Senin oğlunum baba, güzel öğütlerinle / yoğruldu ve hep onlara bağlı / kalacağım.”²⁴⁷ demiştir. Böylece oğlu babasına olan bağlılığını ve aynı zamanda toplumsal yapıdaki erkek baskınlığını göstermiştir. Babası da onu şu sözleriyle desteklemiştir, “Bir kadına teslim olmamalıyız, / yasaları ve düzeni savunmamız gerekir. / Bir kadına yenildi diyeceklerine / yüz kez bir erkeğe yenilmeyi yeğlerim.”²⁴⁸ Bu noktada kadın düşmanı bir tutum sergilenmiştir. Böylece Kreon Antigone’yi insan ayağının basmadığı sapa bir yere götürüp, canlı canlı bir mağaraya kapatmıştır.²⁴⁹ Tragedyanın ilerleyen bölümlerinde Kreon’un akıl danıştığı bilge gelir ve kuşların tanrıların sunaklarına cesedin et parçalarını taşıdığını, bu nedenle tanrıların onların dualarını kabul etmediklerini, etleri saran alevlerin de kuşların da anlamlı işaretler vermediğini söylemiştir. Yaptıklarının hatalı olduğunu eklemiştir.²⁵⁰ Bilge, Kreon’a bu ölümlerin kefareti olarak kendi kanından birini yitireceğini söylemekte, çünkü bir ölüyü yer altı tanrılarından esirgeyerek hiç saygı göstermeden orada törensiz tuttuğunu belirtmektedir. Kreon’a yetkilerini aştığını söylemekte, yer altı dünyasının tanrılarının ona yaşattığının benzeri acıları yaşatmak için beklediğini söylemektedir.²⁵¹ Bunun üzerine, Kreon kölelerine, kazma kürek kaparak cesedin üzerini örtmeye koşmalarını,

²⁴⁶ Sophokles, *Antigone*, 21.

²⁴⁷ Sophokles, *Antigone*, 26.

²⁴⁸ Sophokles, *Antigone*, 27.

²⁴⁹ Sophokles, *Antigone*, 31.

²⁵⁰ Sophokles, *Antigone*, 40.

²⁵¹ Sophokles, *Antigone*, 42.

Antigone'yi ise kendisi kurtaracağını söylemiştir.²⁵² Ancak o gidene kadar Antigone kendini asmıştır ve bunun üzerine nişanlısı olan oğlu da kendisini öldürmüştür.²⁵³ Eşi de oğlunun acısına dayanamarak kendini öldürmüştür.²⁵⁴ Tragedya şu sözlerle biter:

“Mutluluğun kaynağı sağduyudur. Kimse karşı çıkmamalı tanrı buyruğuna kibirle söylenen büyük laflar, ağır bedeller ödeterek yaşlılıkta öğretirler sağduyuyu.”²⁵⁵

Klasik tragedya da trajik kişinin, kendi yıkımını hazırlayan bir trajik hatası olduğu kabul edilmiştir. Bu tragedya da kahramanın trajik hatası aşırılığdır.²⁵⁶ Eserde kral sağduyulu olmadığı için çok acılı deneyimler yaşamıştır çünkü Antigone'nin bütün uyarılarına ve çabalarına rağmen tanrıların buyruklarına uymamıştır. Bu yüzden ağır bedeller ödemek zorunda kalmıştır. Bunlarla birlikte bu eserde kral Kreon'a göre kadınların erkeklere göre alt sınıf olarak görülmektedir. Bu tragedya da ozan seyircinin, her iki taraf için de zor bir durumun söz konusu olduğunu ve insanlar için tanrının gerçeklerini öğrenmenin her zaman kolay olmadığını düşünmesini istemiştir.²⁵⁷

2.2.1.2. Elektra (M.Ö. 420): Güçlü ve İnançlı Kadın

Elektra güçlü ve inaçlı bir kadın karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tragedya da önemli olan insan ile kader arasındaki mücadele değil, Elektra'nın şahsında olup bitenlerdir. Bu tragedya dan milattan önce beşinci asrın Atina'sındaki ince muhakeme, olgun mantık ve insan zekasının her yeteneğinden ölçüyle yararlanmak anlaşılabilir. ²⁵⁸

Tragedyanın başında Elektra'nın kardeşi Orestes, eskiden ailesi ile yaşadığı şehre gelmektedir. Elektra'nın iniltilerini duyar, babasının başının balta ile ikiye yarılmasının acısıyla ağlamaktadır. Elektra şöyle diyerek kendi kendine üzülmemektedir:

²⁵² Sophokles, *Antigone*, 44.

²⁵³ Sophokles, *Antigone*, 48.

²⁵⁴ Sophokles, *Antigone*, 51.

²⁵⁵ Sophokles, *Antigone*, 52-53.

²⁵⁶ Sevda Şener, *Yaşamın Kırılma Noktasında Dram Sanatı* (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2007), 29.

²⁵⁷ Taşçı, “Sophokles ve Antigone'si”, 101.

²⁵⁸ Sophokles, *Elektra*, trc. Azra Erhat (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021), vii.

“Fakat benim için hayatım umutsuzluk içinde geçti gitti; gücüm kalmadı artık. Babadan, kardeşten mahrum eriyip bitiyorum; başımda sevdiğim bir erkek bile yok. Ben babamın evinde, itibara layık olmayan bir göçmen kadını gibi hizmetçilik ediyorum, şerefime yakışmayan bu kıyafetle boş yemek sofralarının etrafında dolaşıyorum.”²⁵⁹

Babasını öldüren Aigisthos kral olarak tahta oturduğundan ve annesiyle birlikte yaşamaya başladığından beri Elektra'nın hayatı değişmiştir. Evdeki konumu bir hizmetçi gibidir, evlenmemiştir. En önemlisi nerede olduğunu bilmediği Orestes isimli kardeşini beklemektedir. O kederiyle sürekli kavga çıkararak ıstırabını artırmıştır.²⁶⁰ Eserde koro sürekli Elektra'ya kavga çıkarmaması yönünde akıl vermektedir. Elektra ise babasını öldürenlerin işledikleri cinayetin cezasını çekmelerini istemektedir. Ona göre eğer cezalarını çekmezlerse insanları utanç ve saygı duyguları terk edecektir.²⁶¹ O sırada kız kardeşi Khrysothemis ona gelip annelerinin bir rüya gördüğünden bahsetmektedir. O rüyasında, eski kocasının gelip eskiden kendisinin şimdiyse Aigisthos'un olan asayı alıp ocağın içine diktiğini ve sonra asadan yukarı bir dal çıktığını, dalın gölgesinin bütün şehrin toprağını örttüğünü görmüştür.²⁶² Bunu öğrendikten sonra Elektra annesiyle karşılaşmaktadır. Annesi eski eşini Elektra'nın kız kardeşlerinden birini tanrılara kurban ettiği için suçlamaktadır. Elektra ise bunun tanrıların isteği olduğunu anlatarak babasını savunmaktadır.²⁶³ Annesine göre babası bir canidir. O sırada eve gelen bir mürebbiden Orestes'in öldüğü haberini almaktadır.²⁶⁴ Bu aslında Orestes'in annesini ve sevgilisini öldürmek için oynadığı bir oyunun başlangıcıdır. Ancak annesi de Orestes'in ölümüne üzülmemektedir. Elektra üzülürken kız kardeşi gelip tam tersine Orestes'in yaşadığı haberini vermektedir, çünkü annesi rüya gördükten sonra babalarının mezarına kız kardeşiyle

²⁵⁹ Sophokles, *Elektra*, 7.

²⁶⁰ Sophokles, *Elektra*, 8.

²⁶¹ Sophokles, *Elektra*, 9.

²⁶² Sophokles, *Elektra*, 15.

²⁶³ Sophokles, *Elektra*, 18- 20.

²⁶⁴ Sophokles, *Elektra*, 23.

hediyeler göndermiştir. Kız kardeşiyse orada Orestes'in saçlarından bir tutam görmüştür. Orestes'in geldiğini anlamıştır.²⁶⁵ Elektra, Orestes'in öldüğüne kanaat getirmekte ve annesiyle sevgilisini kendi öldürmeye karar vermektedir.²⁶⁶ Orestes'in görüntüsü yıllar içinde çok değişmiştir. Elektra bu planları yaparken eve gelmekte ve kapıda onunla karşılaşmaktadır. Elektra'ya "Lütfen gir de, birkaç Phokis'linin Aigisthos'u aradıklarını söyle." demektedir. Elektra onu tanıyamamaktadır. Orestes, kendisinin küllerini getirdiğini söylemektedir.²⁶⁷ Sonra Elektra'yı üzüntü sarmaktadır. Ancak konuşanın Orestes olduğunu biraz zaman geçtikten sonra anlamıştır.²⁶⁸ İçeri girsek mi girmesek mi diye düşünürken girmeye karar vermişlerdir. Sonra Orestes, Elektra ile birlikte içeri girmiş ve annesine vurmuştur. Vurulan anne darbeler sonucu ölmüş ve üzeri bir örtüyle örtülmüştür.²⁶⁹ İçeri giren Aigisthos örtüyü kaldırınca sevgilisinin cesedini görmüştür. Daha sonra Orestes onu alıp babasını öldürdüğü yere götürmüştür²⁷⁰ ve böylece Elektra tragedyası bitmiştir. Orestes'e göre kendisi haklıdır. Çünkü eğer dünyadaki bütün canlılere idam cezası uygulanacak olsa, dünyada canı kalmayacaktır.²⁷¹

Bu tragedyanın kadının sosyal konumu yönünden analizinde Elektra'nın babasının öldürülüş şekli ve annesinin, babasının ölümünden sonra yaşadığı hayat için çektiği acı okunmaktadır. Elektra'nın babası, başı baltayla yarılarak vahşice öldürülmüştür. Böylece Elektra karakterinin yaşadığı duygular anlatılmakta, sonunda tanrılar Elektra'nın inandığı ve beklediği şekilde Elektra'nın annesini ve onun sevgilisini cezasını kardeşinin eliyle vermektedirler. Diğer yandan, Elektra babası öldürüldükten sonra sosyal statüsü değiştiği için hizmetçilik yapmaktadır. Babasının ölümüyle hayatı değişmiştir. Elektra izleyicilerde korku ve acıma duyguları uyandırmaktadır. Aristoteles'e

²⁶⁵ Sophokles, *Elektra*, 31.

²⁶⁶ Sophokles, *Elektra*, 35.

²⁶⁷ Sophokles, *Elektra*, 39.

²⁶⁸ Sophokles, *Elektra*, 44.

²⁶⁹ Sophokles, *Elektra*, 52- 55.

²⁷⁰ Sophokles, *Elektra*, 56.

²⁷¹ Sophokles, *Elektra*, 57.

göre tragedyada günümüz insanlarından kişilik olarak daha iyileri taklit edilmektedir. Aynı zamanda tragedyalara drama adı da verilmekte çünkü dramda eylem halindeki insandan bahsedilmektedir.²⁷² Bu nedenle, Elektra eserde günümüz insanlarından daha iyi biri olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte eylem halinde olduğu için eser, drama olarak da ele alınabilmiştir. Tragedyada Elektra trajik bir kahramandır çünkü babasının ölümüyle düşüş yaşamıştır.

2.1. Euripides (M.Ö. 480 – M.Ö. 406) 'in Tragedyalarında Kadın

Euripides M.Ö. 480'de, Perslerle Yunanlar arasındaki Salamis Deniz Savaşı'nın yapıldığı gün Salamis Adası'nda doğmuştur. Babası Mnesarkhos ya da Mnesarkhides meyhaneci, annesi Kleito manavdır. Ancak bu bilgiler, Euripides'in soyunu önemsiz göstermeye çalışan Aristophanes ve çağdaşlarının verdikleri bilgiler olabilir. Bunun nedeni ise Euripides'in düşünceleri ve tiyatro sanatına getirdiği yeniliklerden rahatsız olmalarıdır. Diğer yandan, Philokhoros, Euripides'in babasının zengin bir toprak sahibi olduğunu, annesinin de asil bir soydan geldiğini iddia etmiştir. İyi bir eğitim almış olması ailesinin ona bu imkanı sağlayabilecek kadar zengin olduğunu göstermektedir.

Gençliğinde başarılı bir sporcu olan Euripides, erken yaşlarda spordan uzaklaşmıştır ve resim sanatıyla ilgilenmeye başlamıştır. Ancak tragedya yazarı olarak ünlendikten sonra bile, Megara'da resimlerinden övgüyle bahsedildiği söylenmektedir. Daha sonra, Prodikos'tan hitabet ve Anaksagoras'tan felsefe dersleri almıştır. Bununla birlikte Protagoras ve Sokrates ile yakın dostluklar geliştirmiştir. Sokrates tiyatroya pek ilgi duymazken, arkadaşı Euripides'in oyunlarını kaçırmamıştır. Genel kültürü çok geniş olan Euripides, çağdaşları tarafından eleştirilse de "sahnelerin filozofu" olarak tanınmıştır.²⁷³

²⁷² Aristoteles, *Poetika, Şiir Sanatı Üzerine*, trc. Samih Rifat (İstanbul: Can Yayınları, 2020), 21- 22.

²⁷³ Euripides, *Medea*, trc. Ari Çokona (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021), v- vi.

İki kez evlenmiştir. İlk eşi olan Mnesilokhus'un kızı Khoirili'den üç oğlu olmuştur. Bu çocuklar, Mnesarkhides, Mnesiklokhos ve adaşı Euripides'tir. Karısını ahlaksız bir yaşam sürdürdüğü için boşanmış ama ikinci eşiyle de mutlu bir hayat sürememiştir. Antik yazarlar, Euripides'in eserlerinde Medea gibi bilge ve kötü kadınları işlemesini onun başarısız evlilikleriyle açıklamaya çalışmaktadırlar.

Euripides komedi yazarlarının sert eleştirilerinden ve çağdaşlarının değerini anlayamamasından rahatsız olmaktadır. Bu nedenle hayatının sonlarına doğru, M.Ö. 408'de Atina'yı terk etmiştir. Bundan sonra önce Thesalya'nın Magnesia şehrinde yaşamakta ve ona orada vergi muafiyeti tanınmakta, büyük sevgi ve saygı gösterilmektedir. Daha sonra Makedonya Kralı Arkhelaos'un davetini kabul ederek Pella'ya gitmektedir. Euripides burada *Arkhelos*, *Temenides* ve *Bakkhalar* tragedyalarını yazmıştır. Tarihçiler, Pella'da sahnelenen bu tragedyalar ile Makedonya Krallığı'nda halkın Yunanca konuştuğunun kanıtlamaya çalışmışlardır.

Euripides, M.Ö. 406'da Amphipolis'te ölmüş ve Arethusa'da defnedilmiştir. Atinalılar naaşını Atina'ya taşımak istemişler, ancak, Kral Arkhelaos buna izin vermemiştir.²⁷⁴

Antik Yunan tragedyaları Euripides ile ilginçleşmiştir. Tragedyada kadın ruhunu ve erotizmi yansıtmının kaşifidir. Bir başka özelliği ise tragedyalarda daha önce kötü gösterilen karakterleri iyi göstermeye çalışmasıdır, çünkü, onların onurunu kurtarmak istemiştir.²⁷⁵

Yaşadığı çağın en önemli problemlerinden biri olan kadın sorununa çağdaşlarından önce eğilmiştir. Aynı zamanda onun döneminde gerçekleşen düşünsel uyanışı da eserlerinde başarıyla yansıtmıştır. Hemen hemen bütün eserlerinde bu yeni

²⁷⁴ Euripides, *Medea*, v- vi.

²⁷⁵ Laleş Uslu, "Aiskhylos, Sophokles, Euripides ve Aristophanes'in Eserleri Işığında Antik Yunan Toplumunda Kadına Bakış", *Researcher: Social Science Studies* 6, sy. 2 (2018): 172.

düşüncelerin çatışmasına yer vermiştir.²⁷⁶ Onun tragedyaya getirdiği yeniliklerden biri, ünlü yazarın toplum üzerinde bıraktığı duygusal etkidir.²⁷⁷ Başka bir yenilik ise, o güne kadar tragedyanın merkezine kadının ve kadın erkek ilişkilerinin yerleştirilmesinin ayıp sayılmasına rağmen, onun bu konuları tragedyaya yerleştirmesidir. Aynı zamanda o tragedyalardaki kostümlerde de yeniliğe gitmiş, kostümlerin anlatıyı yansıtmasını amaçlamıştır.²⁷⁸ Bunların yanında tragedyanın biçimsel yapısını da değiştirmiş olup bölümleri parodos, epeisodion, stasimon ve eksodos olarak yeniden düzenlemiştir. Helen tragedyası, koronun orkestrayla girişte söylediği şarkı ile başlamaktadır. Euripides ise tragedyalara bu bölümden önce bir bölüm eklemiştir. Başa eklenen bölüm monolog veya diyalog şeklinde olan, genellikle tanrıların oynanacak oyunda anlatılacak olayların kısaca özetini anlattığı yeni bir bölümdür. Ve bununla birlikte oyunun sonuna çözüm bölümünün yer aldığı yeni bir bölüm daha eklemiştir. Bu ilk bölümün adı prologos, son bölümün adı ise epilogos'tur ve ilk defa Euripides tarafından kullanılmışlardır. Euripides'in tragedyaya getirdiği son yenilik, koronun rolünü azaltmış olmasıdır. Böylece tragedyaadaki aksiyon ve karakterleri ön plana çıkararak koroyu arka planda bırakmıştır.²⁷⁹ Getirdiği yeniliklerden bir başkası ise epilogos bölümünde kullandığı teknik olan deus ex machina'dır.²⁸⁰ Bu teknikte tragedyanın sonundaki çözüm bölümünde tanrısal karakterler görünürler veya tanrısal bir olay meydana getirirler.

Euripides tragedyalarında kadın bölümünde Euripides'in *Medea*, *Troyalı Kadınlar*, *Elektra*, *İphigenia Taulis'te* ve *İphigenia Aulis'te* tragedyaları incelenecektir.

Euripides tragedyalarında kadınlar genel olarak çile çekerken görülmüşlerdir. Bu kadınlar çektikleri çileye rağmen iyi veya kötü eylemlerde bulunsalar da hayatta ayakta

²⁷⁶ Nilay Ediz Okur, "Euripides Tragedyaları Işığında Klasik Çağ Atina'sında Kadının Konumu" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010), 52.

²⁷⁷ Ediz Okur, "Euripides Tragedyaları Işığında", 54.

²⁷⁸ Ediz Okur, "Euripides Tragedyaları Işığında", 55.

²⁷⁹ Ediz Okur, "Euripides Tragedyaları Işığında", 56- 57.

²⁸⁰ Ediz Okur, "Euripides Tragedyaları Işığında", 57.

durabilmişlerdir. Tragedyalarda genellikle kadın karakterler erkekleri kadınlardan üstün görmüşlerdir.

2.2.2.1. Medea (M.Ö. 431): Bilge Kadın

Medea bilge, zeki ve bitkilerle yapılan ilaçları bilen bir kadındır.

Medea tragedyasının giriş kısmında Sütüne olayları özetleyerek anlatır, çünkü bu bölüm prologos bölümüdür. Prologos bölümünde birinin çıkıp bütün oyunu özetlediği gibi bu tragedyada da Sütüne oyunu özetlemiştir. Bu bölüm Sütüne'nin "Ölçülü olmayan davranıştan kimseye hayır gelmez." cümlesiyle biter.²⁸¹ Medea halen kocasının onu terk ettiğine inanmamakta ve lanetler okuyarak ağlamaktadır. Kocasını için babasını, vatanını geride bırakmış ve kardeşini öldürmüş olduğunu anarak dövünmektedir.²⁸² Medea, "Yaşayan ve düşünebilen bütün varlıklar içinde en acınacak halde olan biz kadınıdır. Önce, açık artırmaya girercesine, kendi paramızla bir koca, bedenimize bir efendi satın alırız. Kötülük üstüne daha da beter bir kötülüktür bu yaptığımız. Aldığımız adam iyi mi, kötü mü, tamamen şansa kalır. Boşanmak kadının kusuru gibi görünür, hayır diyemez hiç kocasına."²⁸³ diyerek kadınların evlilik yaşantısını anlatmıştır. Ve aldatılan kadından daha vahşi kan dökücünün bulunamayacağını sözlerine eklemiştir. Bu sırada kral Kreon yeni kararlarını bildirmek için gelmiştir. Medea'ya çocuklarını alarak ülkesini hemen terk etmesini söylemiştir. Çünkü kral Medea'nın kızına zarar vermesinden korkmaktadır. Medea olanların aşktan kaynaklandığını, Kreon ise bu olanların biraz da kadere bağlı olduğunu düşünmektedir. Medea ondan bir gün daha kalmak için izin istemektedir. Kral Kreon da sabaha kadar kalmalarına izin vermektedir.²⁸⁴ Medea bu sırada intikamını almak için en iyi bildiği yoldan, zehirlemekten şaşmamaya karar vermiştir.²⁸⁵ "Biz kadınlar

²⁸¹ Euripides, *Medea*, 6.

²⁸² Euripides, *Medea*, 7.

²⁸³ Euripides, *Medea*, 10.

²⁸⁴ Euripides, *Medea*, 10- 14.

²⁸⁵ Euripides, *Medea*, 15.

kararsız kalırken iyilikler hususunda, yaratıcı ustasıyız her türlü kötülüğün.”²⁸⁶ der. O sırada kocası gelmiştir. Medea'nın keskin öfkesine daha önce de rastladığını ve bunun kötülöklere yol açtığını söylemektedir, çünkü, Medea öfkesi yüzünden kral ve ailesi hakkında lanetler etmiştir. Bu yüzden de sürgün edilmiştir. Medea kocasına onun için yaptıklarını hatırlatır ve sorar, şimdi ne yapacağım diye.²⁸⁷ Kocası İason da kendisine kattıklarını anlatır. Medea, kocası İason ile Antik Yunan'a geldiği için artık barbar bir toprakta yaşamadığını, Yunan'da yaşadığını söyler. Yunan'da adaletin ne olduğunu öğrendiğini, hayatını kaba gücün değil adaletin yönlendirdiğini söyler. Aynı zamanda Medea bilgeliğini bütün Yunanlıların tanıdığını ekler. Bunun yanında İason'a göre kadınlar cinsel hayatları iyiyken çok iyilerdir. Ancak, cinsel hayatları kötüyken bütün güzelliklerden nefret ederler.²⁸⁸ İason, kral tarafından kızına eş olarak seçilir ve İason da bunu kabul eder, çünkü Medea'dan olan çocuklarına iyi bir hayat yaşatmak ister. Bunu da çocuklarına soylu kardeşler vererek yapar.²⁸⁹ Medea, İason gittikten sonra Aegeas ile karşılaşır. Ondan eğer onun ülkesine taşınırsa, oradan kendisini kovmayacağına ve sağ olduğu sürece onu kaçırmak isteyecek düşmanlarına izin vermeyeceğine dair söz ister. O da kabul eder. Medea işlerini bitirir bitirmez yola çıkacağını söyler.²⁹⁰ Bundan sonra Medea, İason'u çağırır. Ona düşüncelerinde haklı olduğunu ve çocuklarının orada kalmasını istediğini söyler. Bunun için kraliçeyi ikna etmesi gerektiğini de söyler. Çocuklarıyla ona hediyeler gönderir. Altından bir duvak ve taç yollar. Ancak onlara zehir sürer ve hediyelere dokunan kraliçe ölür. Çocuklarını ise kendi elleriyle öldürür. Böylece kocasının soyu devam etmez. Kocası da cezalandırılmış olur. Medea'nın planı budur.²⁹¹ Bütün planları gerçekleşen Medea'ya gelen Haberci ona kaçmasını söyler. Çünkü zehirle

²⁸⁶ Euripides, *Medea*, 16.

²⁸⁷ Euripides, *Medea*, 19.

²⁸⁸ Euripides, *Medea*, 20- 21.

²⁸⁹ Euripides, *Medea*, 22.

²⁹⁰ Euripides, *Medea*, 29.

²⁹¹ Euripides, *Medea*, 30- 31.

kral da kızı da ölmüştür.²⁹² Her şeyden sonra Medea'nın evine gelen İason çocuklarını görmek ister. Ancak Medea onları öldürmüştür. İason'a göre çocuklarının kaderinde anneleri acımasız çıkmıştır. Medea'ya göre onları yok eden babalarının ihanetidir. Medea'ya göre kadınlar için ihanet yenilir yutulur bir şey değildir.²⁹³

Euripides, *Medea* tragedyasında kadın erkek ilişkilerine değinmiştir. Medea çocuklarını düşünen iyi bir anne, ancak, ataerkil toplum yapısının zorunlu getirileri yüzünden çılgına dönen bir karakterdir. Medea'nın kocası kral tarafından kralın kızına eş olarak seçilmiştir. Ancak Medea iki çocukludur ve kocasından ayrılmak istememektedir. Bu tragedya kadınların ihanete uğradıklarında düştükleri durum için duydukları büyük öfkeyi anlatmıştır. Aynı zamanda dönemin kadınlarının iyi düşünceleriyle ilgili çekinceleri olduğunda kararsız kaldıklarını, ancak kötü veya olumsuz düşüncelerinde kararlı davrandıkları anlatılmıştır. Eserin sonunda Medea tanrısal bir güç ile gökte arabayla yaşayacağı yere göç etmektedir. Euripides'e göre Medea'nın eylemleri doğrudur, bu kaçması için tanrıların ona yardımcı olmasından anlaşılmaktadır.

2.2.2.2. Troyalı Kadınlar (M.Ö. 415): Troya'daki Birçok Kadının Çilesi

Euripides, *Troyalı Kadınlar* tragedyasında Troya savaşı sonrası savaşı kazananlara köle veya cariye olarak dağıtılan Troyalı birçok kadını anlatmıştır. Hekabe, Cassandra, Andromakhe ve korodaki köle olacak kadınlar bütün tragedya boyunca acı içinde ağıt yakmış, tanrılara yakarmışlardır. Kadınların cesurca yeni hayatlarına başlamaları tragedyanın ana konusudur. Hekabe acı içindeki kadını canlandırmaktadır. Kraliçeyken köle olmuş, oğlunun vefat ettiğini görmüş, kızı Cassandra'nın rahibeyken bir krala eş olarak verildiğini görmüştür. Dahası gelini Andromakhe de başka birisine eş olarak

²⁹² Euripides, *Medea*, 43.

²⁹³ Euripides, *Medea*, 51.

verilmiştir. Torunu ise tepelerden aşağı atılarak büyüdüğünde intikam alması engellenmiştir.

Tragedyanın başında denizlerin tanrısı Poseidon ve bilgelik tanrıçası Athena anlaşma yapmışlardır. Athena Akhalar'ın eve dönüşünü olabildiğince zorlaştırmak istemektedir. Çünkü onlar tanrı Apollon'un rahibesi Cassandra'yı savaş sırasında sığındığı Athena tapınağından zorla çıkarıp yerde sürüklemiştir. Tanrı Zeus'da onlara yardımcı olacak, yıldırımlar yağdıracaktır. Poseidon, Athena'ya katılmıştır. O da denizde dalgalar oluşturacaktır. O sırada sahneye Hekabe çıkmıştır. Troya'nın yok olduğunu ve artık kendisinin de kraliçe olmadığını söylemektedir. Kendi kendine değişen kaderini kabullenip dayanmasını söylemektedir.²⁹⁴ O sırada Cassandra'yı odasından çıkarmaya çalışanlara engel olmaya çalışmıştır. Çünkü Cassandra mainad* halindedir. Athena tapınağında olduğu için tanrının etkisiyle coşup kendisinden geçmiştir. Hekabe Argosluların onu bu halde görmelerini istememektedir.²⁹⁵ Hekabe'ye Haberci, kuraların çekildiğine dair haber getirmiştir. Her biri başka bir savaşçıya verilecektir. Miken kralı Agamemnon, Cassandra'yı kendisine ayırmıştır, onu cariyesi yapacaktır. Hekabe'nin kızı Polyksene ise Akhilleus'un mezarına hizmet edecektir. Hekabe'nin gelini Andromakhe Akhilleus'un oğlu tarafından alınmıştır. Hekabe ise kurada İthake kralı Odysseus'un payına düşmüştür.²⁹⁶ Cassandra gelen elçi ile birlikte "Hoşça kalın, yakında ölümler diyarında yanınıza geleceğim ama önce Atreus oğullarının sarayını yıkacağım." diyerek gitmekte ve Hekabe yere yıkılmaktadır.²⁹⁷ Sonraki sahnede Hekabe, gelini Andromakhe'ye "Tanrıların hiçbir değeri olmayanları yücelttiğini ve saygıya layık olanları yok ettiğini görüyorum." der. Hekabe'ye göre Troya, yaşadığı ve kraliçesi olduğu ülke, onurlu ve saygı değer bir yerdir. Ancak Andromakhe haber verir ki Hekabe'nin kızı

²⁹⁴ Euripides, *Troyalı Kadınlar*, trc. Ari Çokona (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022), 6.

²⁹⁵ Euripides, *Troyalı Kadınlar*, 9.

*Mainad: Tanrı veya tanrıça etkisiyle kendinden geçmek

²⁹⁶ Euripides, *Troyalı Kadınlar*, 11- 13.

²⁹⁷ Euripides, *Troyalı Kadınlar*, 20- 21.

Polyksene armağan edilmek üzere Akhilleus'un mezarında katledilmiştir. Hekabe arabadan inip kızının ölü bedenini şalıyla örtmüştür.²⁹⁸ Elçi yeniden gelir, bu defa Andromakhe'yi almak için gelmiştir. Hekabe ona ölen kocası için üzülmemesi gerektiğini söylemiştir. Elçi Andromakhe'ye oğlunu öldüreceklerini söylemiştir. Çünkü yiğit bir babanın oğlunun hayatta kalmasından çekinmişlerdir ve oğlunun Troya surlarından atılmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte Andromakhe'ye tavsiyelerde bulunur: "Akhalara beddua etmesen iyi olur. Çünkü orduyu kızdıracak kötü şeyler söylersen sana hiç acımayacakları gibi oğlunun cenazesini de kaldırmayacaklar. Ama kaderine razı olup sessiz kalırsan hem oğlunun bir mezarı olacak hem de Akhaların sana iyi davrandığını göreceksin." der.²⁹⁹ Sonraki sahnede Helena, kocası ve Hekabe sahnededir. Helena neden kocasını bırakıp gittiği ile ilgili kendini savunmaktadır. Hekabe ise onun kibirli olduğunu düşünmekte ve kocası Menelaos'a şöyle bir tavsiyede bulunmaktadır: "Bütün diğer kadınlar için yeni bir yasa çıkar. Kocasını aldatan kadın ölümle cezalandırılsın.". Menelaos ise Helena'nın cezasını taşlanarak öldürülmek olarak belirlemiştir.³⁰⁰ Hekabe ise son sahnede Odysseus'un gemisine binerek yola çıkmıştır.³⁰¹

Troyalı Kadınlar eserinde birçok kadının sosyal statüsünün savaş yüzünden değiştiğini, düştüğünü okumaktayızdır. Bu düşme ile eserdeki kadınlar trajik birer kahraman olmaktadır. Erkeklerin verdiği karar üzerine kimisi cariye kimisi hizmetçi olmakta, kimiye öldürülmektedir. Burada ataerkil toplum yapısının kadınların hayatı üzerinde ne kadar etkili olduğu görülmektedir. Tragedya seyirciye, özellikle kadın seyirciye, erkeklerin sözünü dinlenmesinin yaşayanlar için en iyisi olduğunu benimsetmeyi amaçlamıştır. Tragedyada ataerkil yapının ağırlığı hem dil kullanımında hem de anlatılan olaylarda seyirciye yansımıştır.

²⁹⁸ Euripides, *Troyalı Kadınlar*, 27.

²⁹⁹ Euripides, *Troyalı Kadınlar*, 30-31.

³⁰⁰ Euripides, *Troyalı Kadınlar*, 42.

³⁰¹ Euripides, *Troyalı Kadınlar*, 51.

2.2.2.3. Elektra (M.Ö. 413): Çilekeş Kadın

Elektra, Euripides’de Sophokles’in anlattığından daha çilekeş bir kadın olarak betimlenmiştir. Sadece sarayda ağlayan sızlayan bir kız değil, soyu güçlü olup da babasının intikamını almaya kalkışmaması için bir köylü ile de evlendirilmiştir. Ama tıpkı Sophokles’in tragedyasındaki gibi inançlı ve hayatın zorluklarına karşı güçlü durabilen biri olarak betimlenmiştir.

Elektra bir köylü ile evlendirilmiştir. Ama köylü ona dokunmamıştır, halen bakiredir.³⁰² Elektra annesine ve sevgilisi Aigisthos’a kızgınlığından söylenmektedir. Evlendiği köylüyü ise bir kurtarıcı olarak tanımlamaktadır.³⁰³ O sırada Orestes ise tanrının gizli yol göstermesi ile Argos toprağına girmiştir. Babasının mezarını ziyaret edip oraya saçından bir bukle bırakmıştır ve iki hedefi vardır. Birincisi eğer birisi onu tanırrsa hemen oradan uzaklaşmak, ikincisi ise kız kardeşini bulmaktır. Çünkü ondan Argos’daki durumu dinlemek istemektedir.³⁰⁴ Orestes Elektra’yı bulmuş ve yanına gidip ona kardeşinden bilgi getirdiğini söylemiş ve Orestes’in yaşadığını söylemiştir.³⁰⁵ Elektra ona olanları ve nasıl bir hayat yaşadığını anlatır. O sırada ihtiyar bir adam kaşındaki yara izinden Orestes’i tanır.³⁰⁶ İhtiyar adam Orestes’e babasının sarayında yaşayanları yanına çağırmasını ve intikamını almasını tavsiye eder.³⁰⁷ O sırada kral Aigisthos sığır kurban etmeye gitmiştir. İhtiyar adam Orestes’e ona yaklaşabilmesi için akıl vermiş ve yakınlarından geç demiştir. Çünkü o Orestes’i görünce mutlaka yemeğe çağıracaktır.³⁰⁸ Elektra ise annesini kendi öldürmek istediğini söylemektedir. Bunun için yalan söyleyecektir. O yalan da doğum yaptığı ve lohusa olduğuna dairdir.³⁰⁹ Orestes ile Elektra

³⁰² Euripides, *Elektra*, trc. Yılmaz Onay (İstanbul: Mitos – Boyut Tiyatro Yayınları, 2020), 6.

³⁰³ Euripides, *Elektra*, 7.

³⁰⁴ Euripides, *Elektra*, 8.

³⁰⁵ Euripides, *Elektra*, 13.

³⁰⁶ Euripides, *Elektra*, 27- 28.

³⁰⁷ Euripides, *Elektra*, 29.

³⁰⁸ Euripides, *Elektra*, 30- 31.

³⁰⁹ Euripides, *Elektra*, 31.

tanrılara dua etmekte ve yardım istemektedirler.³¹⁰ Orestes Aigisthos'un yanına gitmiş ve onu öldürmüştür. Ölünün çığlıkları Elektra'nın evinden bile duyulmuştur.³¹¹ Orestes'e göre o tanrılara ve kaderin buyruğuna hizmet etmiştir. Bunun yanında Elektra'dan onu övmesini istemiştir.³¹² Elektra ise ona kesin yasak olan anne katilliğini buyurmaktadır çünkü böylece babasına yardım etmiş olacaktır. Orestes kabul etmiş ve Elektra'nın evinde olan annesinin yanına girmiştir. Orestes'i gören annesi, babalarını, öldürdüğü kız çocukları nedeniyle suçlamaktadır. Aynı zamanda başka bir kadınla karısının yatağına geldiği için kendisinin de kalbinin başkasına kayabileceğini söylemektedir. Şöyle der, "Kadınlar densiz olur, bunu inkar etmiyorum. ... O zaman suçlama açıkça bize karşı yapılır, Asıl suçlu erkeklerse hiç mi hiç suçlanmaz."³¹³ Orestes annesini yaptığı bütün savunmalara rağmen öldürmüş ve kardeşine hangi ülkenin onu alacağını sormuştur. Çünkü artık hem kral katili hem de anne katilidir.³¹⁴ Kardeşler pişman olmuş ama yapacakları bir şey kalmamıştır.³¹⁵ O sırada annelerinin tanrısal kardeşi gelmiş ve Orestes'e kardeşini Pülades ile evlendirmesini, kendisinin de Argos'tan ayrılması gerektiğini, çünkü anne katili olarak artık orada yaşayamayacağını Kekropeia kentine gitmesini söylemiştir. Bu kanlı olayı tanrı Apollon'a yükler. Elektra da Orestes de yola çıkmak üzere hazırlanmışlardır.³¹⁶

Elektra'nın annesi eşinden başkasına aşık olduğu için Elektra'nın kendisini suçlaması üzerine, kadınların densizlik yapabileceğini söylemiştir. Bundan o dönemde toplumda genel olarak kadınların densizlik, hata yaptıkları için suçlandığı, ancak, aynı toplumda erkekler densizlik yaptığında suçlanmadığı anlaşılmaktadır. Elektra, Sophokles'in yazdığı eserdeki gibi Euripides'in yazdığı eserde de babasının vefatıyla

³¹⁰ Euripides, *Elektra*, 33.

³¹¹ Euripides, *Elektra*, 36.

³¹² Euripides, *Elektra*, 41.

³¹³ Euripides, *Elektra*, 44- 46.

³¹⁴ Euripides, *Elektra*, 53.

³¹⁵ Euripides, *Elektra*, 54.

³¹⁶ Euripides, *Elektra*, 55- 58.

sosyal statü düşüşü yaşar ve trajik bir kahramana dönüşür. Böylece yazar tarafından seyircide acıma duygusu, cinayet sahnelerinde ise seyircide korku duygusu uyandırılmıştır. Bu tragedya seyircilerine kin güdüp öç almanın sonra pişmanlık ve ceza ile sonuçlanabileceğini anlatmaktadır.

2.2.2.4. İphigenia Tauris'te (M.Ö. 414 – 412): Cesur Kadın

Euripides *İphigenia Tauris'te* tragedyasında İphigenia'yı cesur, akıllı ama erkekleri kadınlardan değerli gören bir karakter olarak göstermiştir.

İphigenia, eserin başında, babası onu öldürürken tanrıça Artemis'in yerine bir ceylan gönderdiğinden bahsetmiştir. Artemis onu kaçırmış, gökyüzünde uçurarak boğaların ülkesi Tauris'e götürmüştür. O gün İphigenia bir rüya görmüş ve rüyayı kendisi yorumlayarak kardeşi Orestes'in vefat ettiğine kanaat getirmiştir. O sırada tapınağa giren İphigenia'nın ardından Orestes ile arkadaşı Pylades etraflarına dikkatlice bakınarak tapınağın yakınına gelmişlerdir. Orestes "Ah Phoibos! ... Bana, kız kardeşin Artemis'in Tauris'teki tapınağına gitmemi ve rivayete göre buraya gökyüzünden düşen heykelini kurnazlıkla veya başka yöntemlerle almamı, bu tehlikeli görevi yerine getirince de heykeli Atinalılara vermemi söyledin, başka da bir şey söylemedin. Pylades, şimdi ne yapacağız?" demektedir.³¹⁷ Pylades de ona heykeli gece kaçırabileceklerini söylemiştir. Orestes de ona katılmıştır. Daha sonra İphigenia'ya bir Sığırtmaç gelmiş ve gelenler olduğunu haber vermiştir. Sonra Sığırtmaç, Orestes ve arkadaşını yakalamıştır. Gördüğü düş İphigenia'yı sertleştirmiş, Orestes'in ölümünü düşünmek ondaki acıma duygusunu azaltmıştır. Bu sırada elleri bağlı olan Orestes ve arkadaşı sahneye girmiştir. İphigenia onları doğru şekilde kutsayabilmek için muhafızlardan bağlarını çözmelerini istemiştir. Onlara kim olduklarını sorduğunda, Orestes memleketinin Argos olduğunu söylemiş ve İphigenia'nın sorularına cevap vermeye devam etmiştir. Duydukları üzerine İphigenia

³¹⁷ Euripides, *İphigenia Taulis'te*, trc. Ari Çokona (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022), 4.

kendi memleketi de olan Argos'a bir mektup götürmelerini istemiştir. Ancak ikisinden biri bu işi yapacaktır, diğeri ise kurban olacaktır. Orestes memlekete giden kişinin dostu Pylades olmasını istemiştir, fakat, Pylades geminin dalgaların arasında batmasından korktuğunu söylemektedir. İphigenia mektubu anlatacağını, böylece mektup kaybolda bile kardeşine gidip mektupta yazanları anlatabileceğini söylemiştir. Sonra da ona ne yapacağını anlatmıştır: “Mektubu Agamemnon’un oğlu Orestes’e götüreceksin. ‘Aulis’te tanrılara kurban edilen ve herkesin ölü bildiği İphigenia yaşıyor ve sana şu mesajı gönderiyor.” diyeceksin. “‘Kardeşim, ölmeden önce bu barbar ülkeden alıp Argos’a götür beni ve tanrıçanın sunağında yabancıları kurban etmekten kurtar.’ ... ‘Yoksa lanet okurum ailenin başına, Orestes!’”³¹⁸ Pylades, İphigenia’dan aldığı mektubu Orestes’e vererek görevini yerine getirmekte, böylece Orestes ablasına sarılarak mutlu olmaktadır. Pylades oradan nasıl kaçacaklarını düşünmeleri gerektiğini söylemiştir. İphigenia Orestes’e, “Senin için hayatımı feda etmem gerekse bile geri adım atmayacağım. Bir ailede kadının yokluğu erkeğin yokluğu kadar önemli değildir.” demiştir.³¹⁹ Çünkü ona göre kadınlar erkeklerden daha değerlidir. İphigenia nasıl kaçacakları sorununa bir çözüm bulmuştur. Başlarına gelen dertleri bahane olarak kullanacaktır. Orestes bu fikre karşılık olarak kurnazlıkta kadınlardan iyisinin olamayacağını söylemiştir. İphigenia ise Orestes ve Pylades’e onların kurban edilmek için uygun olmadıklarını söyleyeceğini anlatmıştır. Çünkü Orestes bir anne katilidir ve kirlidir. Tanrıçaya ise arınmış kurbanlar sunulmaktadır. Arınma deniz suyuyla yapılabilir, diyecektir. Heykele dokundukları için onu da deniz suyuyla arındıracaktır. Zaten heykele kendisinden başkasının dokunması yasaktır. Ancak sadece kralı ikna etmesi gerekecektir, yoksa, ülkeden ayrılamayacaktır. Bu sırada kral tapınağın olduğu yere gelip İphigenia’yı sormuştur. Çünkü kurbanların öldürülme törenlerinin bitip bitmediğini merak etmektedir. İphigenia tıpkı planladığı gibi

³¹⁸ Euripides, *İphigenia Taulis’te*, 30.

³¹⁹ Euripides, *İphigenia Taulis’te*, 39.

kurbanların ve heykelin tören için kirli olduğunu anlatır. İphigenia öncülüğünde muhafızlarla birlikte heykel ve kurbanlar denize doğru gitmektedirler. Sonraki sahnede Haberci tapınağa gelerek kralı sorar ve ona olan biteni anlatmıştır. İki yabancının heykeli ve İphigenia'yı alarak gemiyle topraklarından ayrıldığını anlatmıştır. Kral atlıların hemen onların peşine düşmesini söylemiştir. O sırada tanrıça Athena'nın sesi duyulur, "Kime karşı bu hazırladığın saldırı Kral Toas? İyisi mi Athena'nın söyleyeceklerini dinle. Askerlerini topla ve bu süre avından vazgeç. Orestes ülkesine Apollon'un kehaneti üzerine geldi. Erinyslerin hiddetinden kaçarak kız kardeşini Argos'a, tanrıçanın kutsal heykelini de yaşadığı dertlere merhem olması için benim kentime götürmek üzere.", demektedir.³²⁰ Kral bu sözler üzerine kızgınlığından vazgeçmiş ve onların peşlerine düşmemiştir.

Bu eserde erkeklerin kadınlardan daha değerli olduğu eserin ana karakteri tarafından dile getirilmektedir. Bu sözlerde ataerkil toplum yapısının kadınların düşüncelerine etkisi görülmektedir. Aynı zamanda toplumun bakış açısına göre kurnazlıkta kadınların erkeklerden iyi olduğu belirtilmektedir. Bu eserdeki ana karakter olan İphigenia, Tauris'e gelen yabancı insanları keserek öldürdüğü için seyircide korku ve acıma duygusu oluşturmaktadır. Bu bağlamda, cinayetleri kralın zorlaması ile yaptığı için trajik bir kahramana dönüşmektedir. Eserde İphigenia zayıf ama aynı zamanda cesur bir kadın imajı çizmektedir.

2.2.2.5. İphigenia Aulis'te (M.Ö. 405): Cesur Kadın

Euripides'in *İphigenia Aulis'te* tragedyasında İphigenia karakteri cesur, tanrısal akla sahip, asil bir genç kadındır ve erkeklerin kadınlara göre daha değerli olduğunu düşünmektedir.

³²⁰ Euripides, *İphigenia Taulis'te*, 58.

İphigenia Aulis'te tragedyası İphigenia'nın babası Argos Kralı Agamemnon'un çadırına doğru bir ihtiyarı çağırmasıyla başlamaktadır. Agamemnon yaşlı adama Helena'nın nasıl kocası Menelaos'u seçtiğini ve sonra Paris'in Helena'yı nasıl kaçırdığını anlatmıştır. Bunun üzerine Hellas, Menelaos'un kenti, savaş için hazırlanmaya başlamıştır. Menelaos başkomutan olarak da abisi Agamemnon'u seçmiştir. Agamemnon ise keşke kendisi yerine başkası seçilseydi diye düşünmektedir. Bununla birlikte, "Ordu toplanıp bir araya geldiği halde, rüzgar ters estiği için Aulis'te mahsur kaldık. Bir süre sonra, kahin yanımıza geldi ve kızım İphigenia'yı, tanrıça Artemis'e kurban etmem gerektiğini, aksi takdirde Troya'ya doğru yelken açamayacağımızı ve şehri yerle bir edemeyeceğimizi bildirdi." demektedir. Böylece o da karısına bir mektup yazmış, mektupta kızını Akhilleus ile evlendireceğini, bu nedenle, onu göndermesi gerektiğini yazmıştır. Mektupta karısını ikna etmek için bu yalanla birlikte başka destekleyici yalanlar da söylemiştir.³²¹ Yaşlı adama karısına götürmesi için mektubu vermiştir. Olanlar için Agamemnon, "Hiçbir insan sonsuza kadar kutsanmış ya da mutlu kalmaz. Kederden arınmış bir hayat ölümlülerin hiçbirine nasip olmadı." demektedir.³²² Daha sonra bu fikrinden vazgeçen Agamemnon yeni bir mektupta eşine, Aulis'e gelmemelerini, yazmış ancak mektubu götüren ihtiyarı Menelaos yakalamış ve Agamemnon'un planlarını öğrenmiştir.³²³ Bunun üzerine iki kardeş, kral nasıl biridir, lider dostlarına karşı nasıl davranmalıdır, kardeşlik nedir, kardeşler birbirlerinin acısı için ne yapmalıdır gibi konularda tartışmışlardır. O sırada gelen Haberci iki kardeşe, Agamemnon'un karısı, kızı ve oğullarının geldiğini söylemiştir. Agamemnon onları çadırına almış ve karısına ne diyeceğini düşünmeye başlamıştır. Ona göre bütün suç Helena'yı kaçıran Paris'tedir. Çünkü bir savaşa neden olmuştur ve savaştaki taraflardan birinin lideri de kendisidir. O sırada Menelaos fikrini değiştirmiştir ve Agamemnon'a "Bundan böyle yanında

³²¹ Euripides, *İphigenia Aulis'te*, trc. Ömür Yılmaz (Ankara: Töz Yayınları, 2022), 13.

³²² Euripides, *İphigenia Aulis'te*, 16.

³²³ Euripides, *İphigenia Aulis'te*, 27.

olacağım. Benim çıkarlarım için kızımı kurban etme! Ben neşe dolu bir hayat yaşarken senin yas tutman ve benim çocuklarım hayatın tadını çıkarırken senin çocuklarının mezarda yatması adil değil.... Helena'yı geri getirmek için çok sevdiğim kardeşimi bir kenara mı atmalıyım?" demiştir.³²⁴ Agamemnon ise ona kendisi fikir değiştirmiş olsa bile Hellen ordusunun savaşa çıkmak için onu beklediğini söylemiştir. Çünkü rüzgar halen ters esmektedir. Eğer kahin kehaneti orduya anlatırsa ordu Agamemnon'a gelecektir. Ayrıca Odysseus da kehaneti bilmektedir. Eğer Odysseus Argosluları kışkırtırsa ordu hem iki kardeşi hem de Agamemnon'un kızını öldürecektir.³²⁵ Daha sonra Agamemnon'un yanına eşi ve kızı gelmiştir. Kızı babasına sarılmıştır. Ancak Agamemnon'un yüzü asıktır ve kızı bunu hemen fark etmiştir. Agamemnon kızı İphigenia'ya bir kurban sunacağını ve kendisinin de buna şahit olacağını, sunağın yanında duracağını söylemektedir.³²⁶ Karısına ise eve dönüp küçük kızlarıyla ilgilenmesini söylemektedir. Düğün meşalesini ise bizzat kendisinin taşıyacağını söylemektedir. Karısı ise bunu kabul etmemektedir.³²⁷ Daha sonra Akhilleus Agamemnon'u aramak için çadırının yakınına gitmiş ve Agamemnon'un karısı ile karşılaşmıştır. Klytaimnestra onunla konuşarak evlilik haberinin gerçek olmadığını öğrenmiştir. O sırada oraya gelen yaşlı adam konuşmaya başlamış ve önce kendisinin Klytaimnestra'nın çeyiz hediyesi olduğunu ve ona gerçeği bütün açıklığıyla anlatacağını söylemiş, sonra da "Kocan kızını kendi elleriyle öldürmeyi düşünüyor!" demiştir. Bunun nedeni de yola çıkmak üzerine olan kehanet olduğunu söylemiştir.³²⁸ Bunu öğrendikten sonra Klytaimnestra, Akhilleus'dan yardım istemiştir. Onu ikna etmek için "Kızım kurban edilirse gelecekte yapacağın evliliğe gölge düşer ve sana uğursuzluk getirir. Böyle bir durumdan kendini koruman gerekiyor." demektedir. Akhilleus ise cevap olarak "Bana yalvarsan da yalvarmasan da seni ve kızını bu felaketten kurtaracağıma dair yemin ettim."

³²⁴ Euripides, *İphigenia Aulis'te*, 34.

³²⁵ Euripides, *İphigenia Aulis'te*, 37.

³²⁶ Euripides, *İphigenia Aulis'te*, 45.

³²⁷ Euripides, *İphigenia Aulis'te*, 50.

³²⁸ Euripides, *İphigenia Aulis'te*, 59.

demmiştir. Bunun üzerine ona kocasını nasıl ikna edebileceğini anlatarak, “KIZINI öldürmemesi için ona yalvar. İkna edemezsen tekrar bana gel. Kabul ederse zaten benim müdahaleme gerek kalmayacak. Böylece hem bir dostumu kaybetmemiş olacağım hem de ordu şiddet yerine aklımı kullanarak bu meseleyi çözdüğüm için bana olan saygısını yitirmeyecek. Eğer bu dediğim işe yararsa ailen ve senin için en iyisi neyse o gerçekleşmiş olabilir.” demmiştir. Klytaimnestra kocası kabul etmezse onu nerede bulacağını sormuş, o da uygun bir yerde bekleyeceğini söylemiştir.³²⁹ İlerleyen bölümde Klytaimnestra kocasına açıkça kızlarını öldürmek isteyip istemediğini sormuştur. Agamemnon sırlarının ortaya çıktığını fark etmiştir.³³⁰ Anne-kız babaya yalvarmışlardır. Agamemnon açıklamasını yapmakta, “Bunu yapmak benim için korkunç bir şey ama yapmamak da bir o kadar korkunç. Yapsam da yapmasam da sonuçları benim için aynı olacak. Burada toplanan ordunun büyüklüğünün ikiniz de farkındasınız ... fakat yelken açamıyorlar, canım kızım! Kehaneti yerine getirmezsem hiçbir zaman da açamayacaklar da! Tanrıçanın iradesine karşı gelirim Argos’a gelip hepimizi öldürürler.”³³¹ demekte ve kaçmaktadır. İphigenia, Koro’ya seslenerek “Argos’un kıymetli kadınları; bu ölüm kaderime yazılmış. Artemis’e yapacağım fedakarlıkla Helenler, Troya’ya yelken açabilecekler ve itibarlarını geri kazanacaklar.” demmiştir. Sonra da annesine der ki “Ah, anneciğim! Babam, öz babam beni terk etti! Bu korkunç felaketle beni baş başa bıraktı. Katlime sebep olan Helena’ya da lanet olsun! Alçak kadın! Ah, kara talihim; kalpsiz bir baba tarafından ölüme mahkum ediliyorum!”³³² O sırada Akhilleus sahneye gelmiş ve her ihtimalde İphigenia’yı öldürülmekten koruyacağını anlatmıştır. Ancak İphigenia ikna olmamakta ve “...asil bir şekilde ölmek istiyorum! Hakkımda kötü sözler söylenmesini istemiyorum. ... Benim ölümüm sayesinde Hellas özgür olacak ve adım sonsuza dek

³²⁹ Euripides, *İphigenia Aulis’te*, 65- 66.

³³⁰ Euripides, *İphigenia Aulis’te*, 71- 72.

³³¹ Euripides, *İphigenia Aulis’te*, 77.

³³² Euripides, *İphigenia Aulis’te*, 79.

yaşayacak. ... Dahası, bize yardım elini uzatan bu delikanlının, bir kadın uğruna koca bir orduyu karşısına alıp hayatını tehlikeye atması doğru olmaz. Bir erkeğin güneşi yeniden görebilmesi için bin kadın feda edilse yeridir!” demektedir. Akhilleus ise ona “Tanrının iradesiyle çatışmaktansa, yurdunun ihtiyaçları neyi gerektiriyorsa o yolda yürümeyi seçtin. Sen gerçekten cesur ve asil bir insansın İphigenia.”³³³ demektedir. Bunlardan sonra İphigenia ordugaha gitmek için sahneden ayrılmaktadır. Bir süre sonra bir Haberci İphigenia’nın annesine şu haberi getirir: “İphigenia öldürülürken kılıcın dehşet verici sesini hepimiz duymuştuk ama kafamızı kaldırıp baktığımızda kızın bedenini hiçbir yerde göremedik! Yer yarıp içine girmişti sanki! Rahibin haykırışıyla birlikte tüm askerler, tanrıların bir mucizesi olarak gözler önüne serilen inanılmaz manzara karşısında kendilerinden geçip çığlıklar atmaya başladılar. Sunağın önünde, son nefesini vermek üzere olan koca cüsseli, güzel bir geyik yatıyor, oluk oluk akan kanı tanrıçanın sunağına dökülüyordu. ... Tanrıların işlerine akıl sır erdirilmez ama sevgili kullarını her zaman korurlar. Kızın bugün hem ölümü hem yaşamı gördü!”³³⁴

Bu tragedyada kadının sosyal konumu erkeklerin sözünü dinlemektir. Eserin başlarında İphigenia’nın babası yalanlar söyleyerek kızını kesmeye dair verdiği sözü eşinden ve kızı İphigenia’dan saklamaya çalışmaktadır. Ama sonunda anne tarafından her şey fark edilmiştir. Bu sahneler seyircide acıma duygusu yarattığı gibi İphigenia’yı da bir trajik kahramana dönüştürmüştür. Tragedyanın sonunda İphigenia katledilecekken tanrıça Artemis tarafından kaçırılmaktadır. Bu bağlamda denilebilir ki, dönemin düşüncesine göre erkek egemen, ataerkil, bir toplumda her ne kadar erkekler kadınları arka plana itmiş olsalar da tanrıçalar gerektiğinde kadınları korumaktadır.

³³³ Euripides, *İphigenia Aulis’te*, 85- 86.

³³⁴ Euripides, *İphigenia Aulis’te*, 95.

2.2.3. Aristophanes (M.Ö. 446 – M.Ö. 386) 'in Komedyalarında Kadın

Antikçağ'da yaşamış pek çok ünlü yazar gibi, keskin dili ve lisanı ustalıklı kullanışıyla tanınan komedyacı şairi Aristophanes'in yaşamına dair elimizdeki bilgiler oldukça kısıtlı kalmaktadır. Çoğu kaynak şairin doğum yılını M.Ö. 444 olarak bildirir de M.Ö. 450 – M.Ö. 444 olarak tarih aralığından bahsetmek daha uygun olmaktadır. Hakkındaki tanıklıklardan Philippos oğlu Aristophanes'in Atinalı Kydathenaion aşiretinden olduğu bilinmektedir. Dördüncü yüzyıldaki komedyacı şairlerinden Araros, Philippos ile Philetairos'un (ya da Nikostratos'un?) da onun oğulları olduğu söylenmektedir.

Elimizdeki en erken tarihli Aristophanes komedyası M.Ö. 425'te Lenaia Şenlikleri'nde sahnelenen *Akharnailılar*'dir. Bunu bir yıl sonra, M.Ö. 424'te Lenaia Şenlikleri'nde seyirci karşısına çıkan ve Aristophanes'in ilk kez koro eğitmenliği yaptığı *Atılar* komedyası izlemiştir. Bu iki komedyacı yarışmalarda birinci seçilmişlerdir. M.Ö. 411 yılına ise Aristophanes'in iki komedyacı ürettiği görülmektedir. Bu iki komedyanın hangi şenliklerde yer aldığına ilişkin bir veriye sahip değilsek de yaygın kanaate göre *Lysistrata*'nın Lenaia Şenlikleri'nde, *Thesmophoria Kutlayan Kadınlar*'ın ise Dionysos Şenlikleri'nde yarışmaya katıldığı kabul edilmektedir.

Mevcut komedyalarında, özellikle parabasis (oyunda oyuncuların maskelerini çıkarıp izleyicilerle birebir tartıştıkları bölüm) bölümlerinde geçen ifadeler Aristophanes'in komedyacı şairi ve icracısı olarak yer aldığı aşamalara dair kimi değerlendirmeler içermektedir. Buna göre Aristophanes önceleri kendi adıyla seyirci önüne çıkmamıştır. Kendisi, *Eşekarıları* komedyasında “açıkça değil gizlice başka şairlere yardımcı olduğunu” dile getirmiş ve “başkalarının karınlarına” girerek, sanki onların içinde konuşuyormuş gibi kendi yaratıcılığını sergilediğini dile getirmiştir.

Aristophanes'in bir şair olarak niteliğine yoğunlaştığında güçlü bir mizah gücü ve kendisiyle özdeşleşmiş özgün bir üslup karşımıza çıkmaktadır. Klasik Atina'nın,

Perikles önderliğinde yaşadığı parlak dönemin ardından Peloponnesos Savaşları'yla yaşadığı gerileyiş çağına aşama aşama tanık olan Aristophanes'in bir lirik şairi hatırlatan etkili üslubunun en belirgin özelliği nüktedanlığı olmaktadır. Euripides, Sokrates, Kleon gibi Atina'daki önemli kişileri alaya alan tutumuyla Aristophanes, şüphesiz kendi döneminde mizahın önde gelen aktörlerinden biridir. Ancak onun şiirinin gücü, çarpıcı mizahi yapısının önündedir.

Aristophanes'in tam anlamıyla kendi adıyla özdeşleşen mizahı hem Klasik Çağ Atina'sındaki doğrudan izleyicilerinin, hem de onun dizelerini sadece okuma fırsatı bulanların zihinlerinde ortak bir düşüncede belirlemektedir. Bu iz bir yandan kahkahalarda gülen bir taşkınlıkla, diğer yandan da bıyık altından gülümseyen özel bir tür alaycılıkla ilişkilidir. Doğrudanlık ve dolaylılık arasında gidip gelen bu gülünçlük konusu, ancak, Aristophanes'in "ironi" kavrayışıyla birlikte anlaşılabilir. ³³⁵ Bu bölümde Aristophanes'in *Lysistrata* isimli komedyası ele alınacaktır.

2.2.3.1. Lysistrata: Cesur ve Güçlü Kadın

Lysistrata komedyasının baş kahramanı esere adını veren Lysistrata'dır. Lysistrata etrafında insanları belli bir amaç için toplayabilen, cesur, erkeklere karşı dik durabilen bir kadındır.

Komedyanın başında, Lysistrata Hellas'ın her yerinden kadınları çağırıştır. Ancak henüz hiçbiri gelmemiştir. Onları çağırmasının nedeni devlet işlerine el atmak istemesidir. Yoksa savaş nedeniyle yaşadıkları kentler ortada kalmayacaktır. ³³⁶ Sonra kadınlar gelmişlerdir. Lysistrata onlara "Savaşa giden kocalarınızı, evlatlarınızın babalarını özlemiyor musunuz?" diye sormaktadır ve ekler, "Eğer biz kadınlar, erkeklerimizi barışa zorlamak istiyorsak kaçınmamız gereken şeyler var. ... Kaçınmamız

³³⁵ Aristophanes, *Thesmophoria Kutlayan Kadınlar*, trc. Erman Gören ve Eser Yavuz (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022), xi – xiv.

³³⁶ Aristophanes, *Lysistrata*, trc. Emre Poyraz (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2021), 13.

gereken şey hanımlar... Erkeklerin çükü...”³³⁷ Bu sözlerin üzerine kadınlar başlarını çevirmişlerdir. Lysistrata kadınları erkeklerle birlikte olmamaları için ikna etmiştir. Çünkü erkekler ancak böyle savaşmaktan vazgeçeceklerdir. Kadınlar kıllarını alacak, süslenecek, açık saçık giyinecek ancak erkekler birlikte olmak istediğinde kaçacaklardır.³³⁸ Lysistrata kadınları ikna ederken yaşlı kadınlar Akropolis*’i kurban kesme bahanesiyle ele geçirmeye gitmişlerdir. Lysistrata’nın yanında kalan kadınlar ise o sırada yemin edeceklerdir. En sonunda nasıl yemin edeceklerine karar vermiş ve şaraba su katmayacaklarına dair yemin etmişlerdir.³³⁹ Lysistrata’nın söylediği “Ne bir erkeğe ne kocama ne sevgilime ne de kaldırıp da yanıma gelen birine kendimi vermeyeceğim! Sevişmeden evde duracağım. Giyinip kuşanıp, süslenip püslenip erkeğimi alev alev yakacağım. Fakat kendi irademle asla ona boyun eğmeyeceğim. Eğer olur da bir erkek zor kullanırsa kaskatı kesilip bacaklarımı ayırmayacağım. Ayaklarımı tavana kaldırmayacağım. Dişi aslan gibi dizlerimin üzerine çömelmeyeceğim. Sözümde durursam tüm kadehler bana cömert olsun. Sözümünden dönersem kadehlerim şarap değil suyla dolsun.” yeminini tekrar etmektedirler.³⁴⁰ Erkekler ise o sırada kütüklerle kitlenen Akropolis’in içindeki kadınları yakmayı düşünmektedirler.³⁴¹ O sırada erkeklerden biri, “Ah Euripides ne kadar da haklıymış. Ne demiş ‘Hiçbir hayvan bir kadından daha arsız değildir.’” demektedir.³⁴² Erkeklerden Proboulos ise olanlar hakkında, “Bu olanların tek suçlusu biziz işte. Kadınlarımıza özgürce bir yaşam sunup onları şımartıyoruz. Onlar da tüm bu rahatın arasında entrikalar kuracak zaman buluyorlar. ... Gemiler ve kürekler için para lazım. Ama bu kadınlar kapıları kapattıklarından hazineye ulaşamıyorum.” demektedir.³⁴³ Kadınlar ise parayı korumak ve para için savaşmalarını engellemek için

³³⁷ Aristophanes, *Lysistrata*, 21- 23.

³³⁸ Aristophanes, *Lysistrata*, 27.

*Akropolis: Yüksekte bulunan ve içinde birçok antik yapı bulunduran hisardır.

³³⁹ Aristophanes, *Lysistrata*, 31.

³⁴⁰ Aristophanes, *Lysistrata*, 33- 35.

³⁴¹ Aristophanes, *Lysistrata*, 39.

³⁴² Aristophanes, *Lysistrata*, 45.

³⁴³ Aristophanes, *Lysistrata*, 49.

bunu yaptıklarını ve bundan sonra para işlerine kendilerinin bakacağını söylemişlerdir. Zaten evi idare ederken para işlerine kadınlar bakmaktadır.³⁴⁴ Çünkü erkeklerin verdikleri daha kötü kararları duymaya başlamışlardır. Kadınlar kocalarına “Nasıl olur da böyle mantıksız kararlar alabiliyorsunuz?” diye sorduklarında, kocaları onlara üstten bakarak “dikişine nakışına dön! Elinin hamuruyla erkek işine karışma. Cenk işi erkek işi!” demektedir. Eserde o sırada kadınlar kocalarına aynılarını söylemektedirler. Akropolis’e dönen kadınlara Lysistrata, “Zaferimizi müjdeleyen bir kehanet var elimde! Ancak bir arada olur, ayrılmazsak zafer gelecek! ‘Kırlangıçlardan kaçan serçeler, saklanıp kalırsa kutsal bir yerde ve uzak dururlarsa sevişmeden bir arada, gökleri gürlüten Zeus, bir zamanlar altta olanı koyacak üste ama olur da bu serçeler kaçarsa kutsal yuvalarından, o zaman diyecek insanlar, bunlar farksız önüne gelenin altına yatandan!’” demiştir.³⁴⁵ En sonunda Spartalı Temsilci Atinalı Temsilcinin yanına gelmekte ve barışmak istediğini söylemektedir. Lysistrata’yı da çağırarak bu barışı hep birlikte sağlamaktadırlar.³⁴⁶

Aristophanes *Lysistrata*’da kadınların Sparta ve Atina arasındaki savaşa barış getirmek için Akropolis’i ele geçirmelerini anlatmaktadır. Kadınlar normalde yapamayacakları şeyleri yapmakta ve özgür birer vatandaş gibi davranmaktadırlar. Lysistrata incelenen tragedyalardaki kadınlara göre radikal bir kadındır, çünkü, düşüncesi ile hemcinslerini etrafında toplayabilmektedir. Ancak bu toplanma bir ayaklanma değildir. Eserin sonunda ayaklanma yerine Atinalı ve Spartalı kadınların ve erkeklerin birlikte kutlama yaptıkları seyredilmektedir. Bu komedyada kadınlar gündelik yaşamlarında sanki yönetimde söz söyleme hakları varmış gibi anlatılmıştır, çünkü, biliniyor ki o dönemde kadınların siyasi yönden hakları yoktur.

Sonuç olarak, tragedya başlangıçta sadece korodur, daha sonra oyuncuların sahnede yer almasıyla birlikte tragedyaya dönüşmüştür. Burada koroyu tanrı Dionysos,

³⁴⁴ Aristophanes, *Lysistrata*, 55.

³⁴⁵ Aristophanes, *Lysistrata*, 81.

³⁴⁶ Aristophanes, *Lysistrata*, 113.

oyuncuları ise tanrı Apollon temsil etmektedir. Tragedyaların kaynağı destanlardır. Tragedyalarda mükemmel erkek ve kadınlar anlatılmıştır. Kahramanların gündelik hayatı ataerkil toplum yapısına uygundur. Bazı tragedyalarda kahramanın trajik kahramana dönüşmesinin sebebi onun aşırılığı veya kibridir. Bazı tragedyalarda ise kahramanın başına acı bir olay gelmiş, böylece kahraman hayatında sosyal bir düşüş yaşamıştır. Bu nedenle ozanlar seyircide korku ve acıma duyguları uyandırmaktadırlar. Kimi zaman ise trajik kahramanı oyunun sonunda tanrılar kurtarmaktadır, çünkü, trajik kahramanlar oyunda iyi veya kötü hangi eylemlerde bulunmuş olurlarsa olsunlar tanrı veya tanrıçalara göre haklıdır. Eserlerin yazıldıkları dönemlerde toplumda ataerkil düşünce yapısının hakim olduğu anlaşılmaktadır. Kadınlara kurnaz olmak gibi olumsuz özellikler atfedilmiştir.

Komedy eserinde ise Antik Yunan'da kadın figürlerin sanki siyasi hakları varmış gibi gösterilerek onlarla alay edilmesi sağlanmış ve güçlenerek hak elde etmeleri engellenmiştir.

Üçüncü Bölüm: Antik Yunan Dönemi Felsefesinde Kadın ve Kadın Filozoflar

3.1. Antik Yunan Dönemi Felsefesinde Kadın

Mitolojiden sonra ortaya çıkan felsefe ile mitoloji birbirlerinden farklı şeylerdir. “Mitoloji dindir, felsefe ise bilgidir.”³⁴⁷ cümlesinde anlatıldığı gibi mitoloji bir çok tanrılı inanç iken felsefe ise bilginin veya hakikatin arayışıdır. “Mitoloji, yazın ya da sanatın bir dalı değil, dinsel ya da toplumsal davranışın bir işlevidir, yazın ya da sanat, onun taşıyıcısından ya da aracından başka bir şey değildir.”³⁴⁸ Bu alıntıda bahsedildiği gibi tragediyalar da mitolojik öğeleri barındırmaktadır. Antik Yunan’da tragediyaların oynandığı dönemde ozanlar veya yazarlar eserlerini oluştururken mitolojiden faydalanmışlardır. Ancak, “Felsefe çalışmaları o güne dek birbirini bütünleyen mitos logos arasında uçuruma açmışa benzer.”³⁴⁹ Felsefi düşüncenin başlaması ile mitoloji ile bilimsel düşünce birbirinden ayrılmaya başlamıştır. Felsefi düşüncenin başladığı ilk dönemlerde filozoflar, felsefi kavramlar yetersiz kaldığında hayal gücünden yardım almış ve yardım aldıkları mitsel çağrışımlar veya simgeler ile kendilerini daha iyi ifade etmişlerdir.³⁵⁰ Ancak giderek mitsel simgeler yerini logos düşüncesine bırakmıştır. Logos ise zamandan zamana, kültürden kültüre veya insandan insana değişiklik gösteren bilgi yapısıdır. Başka bir açıdan ise mitos ve logos arasındaki çatışma, gerçekte toplumsal yaşamı kontrol etme hakkındaki çatışmadır.³⁵¹ Judith Butler’a göre mitostan logosa geçiş ile, fallogosantrizm, fallus merkezli söz kullanımı başlamıştır.³⁵² Böylece felsefenin ortaya çıkışı ile logos tarzı düşünme mitolojik düşünmenin yerini almaya başlamış ve fallus merkezli söz kullanımı ortaya çıkmıştır.

³⁴⁷ Etienne Gilson, *Tanrılar ve Felsefe*, trc. Mehmet Aydın (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1986), 23.

³⁴⁸ Theodor H. Gaster, *Thespis – Eski Yakındoğu’da Ritüel, Mit ve Drama*, trc. Mehmet H. Doğan (İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2000), 26.

³⁴⁹ Karen Armstrong, *Mitlerin Kısa Tarihi*, trc. Dilek Şendil (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998), 70.

³⁵⁰ Zeynep Berke, “İki Ayrı Perspektiften Mitos-Logos İlişkisi”, *Kaygı Dergisi* 19, sy. 1 (2020): 149.

³⁵¹ Barış Orak, “Mitos’tan Logos’a Geçiş ya da Grek Aydınlanması”, *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi* sy. 2 (2003): 14- 15.

³⁵² Judith Butler, *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), 35.

Günümüzde görüldüğü üzere felsefeyi ilk olarak Antik Yunanlılar bilgelik sevgisi ya da hikmet arayışı anlamında algılamışlardır. Antik Yunan felsefesi, Klasik Çağ veya Antik Çağ adı verilen ve içerisine yalnız Yunan ve Roma kültürlerini alan bir çalışma alanıdır. M.Ö. 8. yüzyılda başlayıp, M.S. 5. yüzyılda sona ermiştir.³⁵³ Felsefenin adı ve kendisi ilk olarak Antik Yunan'da bulunmaktadır. Onlar yapıtlarını *peri physeos* (doğa üzerine) olarak adlandırmışlardır. Bu eserler, doğaya, evrene bilimsel açıdan bakan ilk denemelerdir. Bu bağlamda bu denemeler öncesine göre dini bir dünya tasarımından ayrılan ilk felsefe metinleridir. İonia'da başlayan bu gelişmelerle Yunan felsefesi başlamıştır.³⁵⁴

Bu bölümde İlkçağ filozoflarından Empedokles (M.Ö. 434), Parmenides (M.Ö. 460), Platon (M.Ö. 428 – M.Ö. 348) ve Aristoteles'in (M.Ö. 384 – M.Ö. 322) kadınlar hakkındaki görüşlerine yer verilecektir.

3.1.1. Sokrates Öncesi Filozoflarda Kadın

3.1.1.1. Parmenides (M.Ö. 460)'te Kadın

Parmenides sadece yeni bir bakış açısı kuran filozof olarak değil, aynı zamanda yurdu Elea'da devlet adamı ve kanun koyucu olarak da önemli rol oynamıştır. İleri yaşlarında Atina'ya gitmiş, o zamanlar henüz genç olan Sokrates ile tanışmıştır. Öğretisinde kendinden önce gelen filozofların etkileri vardır. Ama bunların yanında onda, tamamen yeni olan dialektik'e ve salt kavramlarla çalışmaya eğilim vardır. Parmenides, Yunan mantık ve diyalektiğinin babasıdır.³⁵⁵ Tanrıça Thea (Ulu Tanrıça), Parmenides'in aklını kullanması konusunda ona yol gösteren önemli biridir.³⁵⁶ Dialektik metodunu bulmasında ona tanrısal bir kadın yardımcı olmuştur.

³⁵³ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011), 11.

³⁵⁴ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 13.

³⁵⁵ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 26.

³⁵⁶ Hilal Çolakoğlu, "Antik Yunan ve Platon'da Cinsiyet Sorunu", *Atatürk İletişim Dergisi*, sy. 9 (2015): 225.

3.1.1.2. Empedokles (M.Ö. 434)'te Kadın

Empedokles, Sicilya Adası'nın güney kıyılarında bulunan Akragas şehrinde zengin, aristokrat ve çoğu kimse tarafından tanınan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Empedokles'de bir süre yaşadığı yerin başında bulunmuştur. Hatta ona krallık önerilmiş, ancak o kabul etmemiş ve demokrasiyi öğütlemiştir. Fizikçi, hekim, hatip, mucizeler gösteren ve arındıran rahip olarak Güney İtalya kentlerinde dolaşmıştır. Ölümü de efsaneleştirilmiştir, kendisini Etna Yanardağı'na atmış olduğu söylenmektedir. Belki bu onu tanrılaştırmak için yapılan çabalardan biridir. Ölümüyle ilgili daha büyük ihtimal ise, siyasi sürgün olarak Peloponnes'te ölmüş olmasıdır. *Peri Physeos (Doğa Üzerine)* ve *Katharmoi (Arınmalar)* adlı iki eseri vardır.³⁵⁷ Empedokles kadınları yaratılışın bir gerekliliği ve parçası olarak görmüştür.

“Haydi şimdi erkeklerle pek zavallı kadınların
Geceli filizlerini ayrılan ateş kavurduğu ışığa,
Bunu dinle! Bilgisiz ve hedefsiz değil bu söz zira.
Kaba yığınlı şekiller çıktı önce topraktan,
Her ikisinden, sudan sıcaktan, hissesi olan.
Yolladı bunları benzerine varmak isteyen ateş yukarı
Henüz kendisinde ne organların sevimli kılığı görünenleri”³⁵⁸

Empedokles'in kadını erkeğe göre zavallı gördüğü anlaşılmaktadır. Kadının erkekten daha aşağıda görülmesi ataerkil bakışa örnek oluşturmaktadır. Bunun yanında bu dizeler erken insan biçiminin cinsel üreme ile nasıl meydana geldiğini anlatmaktadır. Ancak insanı anlatırken topraktan çıkan kaba yığınlı şekil olarak ve ateşin yukarı yolladığı olarak tasvir etmiştir. Bu bağlamda sanki bir canlıdan değil de cansız nesneden bahsettiği söylenebilmektedir.

³⁵⁷ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 31- 32.

³⁵⁸ Esra Çağrı, “Empedokles”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, sy. 15 (2005), 179.

3.1.2. Platon (M.Ö. 428 – M.Ö. 348)'da Kadın

Doğduğu yer olarak Atina veya Aigina (Pire körfezinde bir ada) gösterilmektedir. Ailesi Atina'nın en eski, en soylu ailelerinden biridir. Babası tarafından soyu kral Kodros'a dayanmaktadır. Annesi yönünden ünlü yasa koyucu Solon ile ilgisi vardır. Bunun yanında, ailesi yaşarken Atina'da büyük bir siyasi nüfusu vardır. Devrin ileri gelen devlet adamları ile akrabadır. Platon soyu ve çevresi bakımından tam bir aristokrattır. Gençliği Atina'nın kültürce çok parlak bir dönemine rastladığı için bu gelişme ortamı onun üzerinde etkili olmuştur. Platon'un zengin sanatçı stili böyle bir sosyal ortamda oluşmuştur. Aynı zamanda bir sanatçı da olan Platon, farklı türlerde yazdığı eserleri daha sonra beğenmediği için veya Sokrates ile tanıştıktan sonra onun üzerinde bıraktığı etki sebebiyle yakmıştır. Bundan sonra, Sokrates'in ölümüne kadar onunla yaşamıştır. Platon'un bütün eserlerinde hocasına duyduğu derin sevinin izleri görülmektedir.³⁵⁹

Sokrates ile kurduğu yakın arkadaşlık onun doğa felsefesinden, tragedyadan ve politikanın çürük zemininden uzakta kalmasına neden olmuştur. Onun hayatını değiştiren ilk olay hocası Sokrates ile tanışması, ikinci olay ise hocasının başına gelenlerdir. Atina'da tiranlardan sonra demokrasi yeniden kurulduğunda Platon'un umutları yeniden yeşermişken hocasına ölüm cezası verilmiştir. Bu olay onun demokrasiye dair son umutlarını tüketmiştir. Platon'a göre demokraside yöneticinin kim olduğu, bilgi kılıfı altında cehaletin, uzman ve profesyonelin değil vasat ve amatör olanın hakim olmasıyla belirlenmektedir. Platon'a göre demokrasi Atina'da sadece cahilin yönetme hakkı anlamına gelmektedir. Sokrates'in ölümünden sonra, Sicilya seyahati dönüşünde esir alınarak satılmak için köle pazarına çıkarılmıştır. O sırada oradan geçen arkadaşlarından biri fidyesini ödemiş ve böylece özgürlüğüne kavuşmuştur. Arkadaşı fidye parasını geri kabul etmediği için Akademi'yi kurabilmiştir. Burası Avrupa'nın ilk büyük eğitim ve araştırma merkezi olmuştur. Hukuki bir statü kazanabilmek için dini bir cemaat olarak

³⁵⁹ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 53.

organize olan okul, M.S. 529'a kadar Platonculuğun merkezi olma görevini üstlenmiştir.³⁶⁰

Platon kendi ideal devletini oluştururken içinde yaşadığı toplumda yanlış bulduğu alanları düzeltmek istemiştir. Bu fikirleri özellikle kadın bazında *Devlet* kitabının V. bölümünün sonrasında, *Timaios* ve *Yasalar* kitaplarında incelenecektir. Platon kimi kitaplarında kadını erkekten aşağı görmüş, kimi kitaplarında ise kadını çalışma hayatında erkekle eşit görmüştür.

Timaios kitabında Platon, kadın ruhunun erkek ruhundan aşağı seviyede olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda, Platon kadını, erkek ile hayvan arasında bir yere yerleştirmiş ve erkeklerin eğer kendilerine verilen ömrü iyi değerlendirmezlerse sonraki hayatlarında kadın olarak dünyaya geleceklerini savunmuştur. Kadın erkek arasındaki cinsel teması ise “Dünyaya gelen insanlar arasında korkaklık gösterenler, hayatlarını kötülük etmekle geçirenler, dünyaya ikinci gelişlerinde kadın olarak doğdular. Bundan ötürü, tanrılar o zaman bizde cinsi temas isteğini uyandırdılar; bizde başka bir can, kadınlarda da başka çeşit bir can meydana getirdiler...” olarak anlatır.³⁶¹ Burada da kadını erkekten aşağı konuma koymuştur. Bu kitapta mükemmel ruh eril olandır ve mükemmel beden de eril olandır. Aşk ise erkeğin kadınlara olan aşkı değil, bir erkeğin genç bir oğlana duyduğu fiziksel ve duygusal hayranlıktır.³⁶² Mükemmel aşkın kadınlara yaşanamayışı, kadının erkekten aşağı olduğunun düşünülmesinden kaynaklanmaktadır.

Yasalar kitabında ise bundan önceki görüşlerinin tersi olarak kadın ve erkeği eşit olarak görmektedir. Platon, “Benim yasamda erkekler için söylenen şeyler aynen kızlar içinde öngörülüyor: kızları da aynı şekilde eğitmeli: ‘binicilik ve jimnastik erkeklerle yakışır, kadınlara ise hiç yakışmaz’ sözünden hiç korkmadan bunu söylüyorum (...)

³⁶⁰ Platon, *Phaidon*, trc. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2022), 8- 11.

³⁶¹ Platon, *Timaios*, trc. Erol Güneş, Lütfi Ay (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2001), 108.

³⁶² Nihal Petek Boyacı, “Platon’da Kadın Sorunu Üzerine Bir Tartışma”, *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 18 (2014): 222.

bugün bizim bölgemizde herkesin, erkekler kadar kadınların da bütün güçleriyle eşit bir biçimde aynı çalışmaları yapmaması çok aptalca bir şey. Çünkü hemen hemen her kent ayrı harcama ve aynı çabayla iki katı yerine yarım varlık gösteriyor...”³⁶³ demiştir. Platon’un kadınları erkeklerle eşit görmeye başlamasının sebebi iki cinsiyetin de eşit biçimde çalışma yapması ile adil yasaların uygulanabileceğini düşünmesidir.

Platon, *Devlet*’in beşinci kitabında özellikle kadın ile ilgili fikirlerini ortaya koymuştur. İlk dört kitapta ideal devletin yurttaşları arasından doğal yeteneklerine, erdemlerine ve eğitimlerine göre öne çıkacak olan özel bir sınıfın koruyucular sınıfını oluşturacağını belirtmiştir. Bu sınıfta kadınların yer alıp almayacağını ise şöyle anlatmıştır: “Erkekleri sahneye koyup işlerini de belirledikten sonra, madem sen de istiyorsun, kadınlara geçelim. İyi yaradılışlı ve dediğimiz gibi eğitim görmüş erkekler için, kadın ve çocuk sahibi olma işinde tutulacak yol, bence, savaşçılarımızı, sürü bekçileri gibi yetiştirirken tasarladığımız düzene uygun olmalıdır (...) Şunu demek istiyorum: Çoban köpeklerinin dişileri sürüyü erkekler gibi kollayacak mı, yoksa yalnız eve mi bakacak? Çocuk yapıp büyütmekten başka bir işe yaramazlarmış gibi, yalnız ev işleriyle uğraşacaklar da sürüyü kollamak yalnız erkeklerle mi düşecek?”³⁶⁴ Platon çoban köpeği örneği verirken koruyucuların arasında kadınların da yer alıp almayacağını sorgulamıştır. Ve sonra bu sorgulamayı kendi cevaplamıştır: “Her şeyi birlikte yapmalarını isteyeceğiz.”³⁶⁵ Ama bu cevaptan sonra eleştirilerini sunmaktadır: “Siz kendiniz devletinizi kurarken herkesin kendi yaratılışına uygun bir tek işi görmesi üstünde anlaşmıştınız (...) ‘Peki, kadınla erkek arasında büyük bir yaradılış ayrılığı olduğunu iddia edebilir misin?’ Gel de inkar et! ‘Öyleyse kadına yaradılışına uygun bir iş vermek lazım.’ Öyle ya. ‘Öyleyse, saçmalığa, çelişmeye düştünüz işte. Kadınların yaradılışları hem erkeklerden ayrıdır diyorsunuz hem de onlara erkeklerle aynı işleri

³⁶³ Platon, *Yasalar*, trc. Candan Şentuna, Saffet Babür (İstanbul, Kbalcı Yayınları: 1998), 804d-805a.

³⁶⁴ Platon, *Devlet*, trc. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 186.

³⁶⁵ Platon, *Devlet*, 186.

yaptırıyorsunuz.’ Ne cevap vereceğiz şimdi buna?’³⁶⁶ Bu çelişkinin nedenini, konu hakkında düşünmeye ilk başladıklarında dahi netleştirmedikleri olarak ortaya koymaktadır. Platon, *Timaios* kitabında aşk konusunu işlerken kadının erkekten aşağı konumda olduğunu yazarken *Devlet* kitabında ise iş hayatında kadın ve erkeğin eşit şekilde çalışması gerektiğini çünkü eşit biçimde yaratıldıklarını savunmaktadır.

Timaios isimli kitabında kadını, erkekle hayvan arasında bir yere yerleştirmiştir. Bununla birlikte, kadın ve erkek arasındaki cinsel ilişki soyun devamlılığı içindir. Mükemmel aşk ise ancak bir erkeğin genç bir erkeğe duyduğu aşktır. İlk kitaplarından sonra kadınlar hakkındaki fikirlerini değiştirmiştir. Çalışma hayatında erkeklerin yalnız kaldığını ve *Yasalar* kitabında ise bir şehirde yaşayan erkek ve kadınların ikisinin de çalışması gerektiğini yazması fikirlerindeki değişikliği göstermektedir. Böylece çalışma hayatında kadın ve erkeği eşit seviyeye koymuştur. *Devlet* kitabında da bu görüşlerini sürdürmektedir. Kadının hayatta erkekle birlikte çalışması gerektiğini, erkeğin de kadın ile aynı işleri görmesi gerektiğini anlatmaktadır. O, iki cinsiyetin birlikte çalışmaları halinde farklılıklarını gözetmeyecektir.

3.1.3. Aristoteles (M.Ö. 384 – M.Ö. 322)’te Kadın

Doğduğu yer, Selanik yakınlarında Stageiros’dur. Ailesi eski bir hekimdir. Babası Nihomakhos, Makedonya Kralı Amyntas’ın özel hekimi ve yakın dostudur. Aristoteles daha 19 yaşındayken Atina’ya gelip Platon’un Akademia’sına girmiştir. Platon’un ölümüne kadar hiç ayrılmadan burada kalmıştır. Akademia’da kısa zamanda kendini göstererek öğretmen konumuna geçmiştir. Daha Akademia’da çalışırken yayımladığı yapıtlarıyla adını duyurmuştur. Platon’un ölümünden sonra, dostu Atraneus kralı Hermeias’ın yanından, Troas bölgesinden, Assos’a gitmiş ve orada kralın yeğeni ile evlenmiştir. M.Ö. 343 yılında Makedonya Kralı Philipp Aristoteles’i oğlu İskender’i yetiştirmesi için sarayına çağırmıştır. İskender’e babası yönetimde ve orduda görevler

³⁶⁶ Platon, *Devlet*, 188- 189.

verince Aristoteles memleketi Stageiros'a gelmiş ve burada birkaç yılını bilimsel çalışmalarla geçirmiştir. İskender'in Asya seferine çıkması üzerine Atina'ya gidip kendi okulunu kurmuştur. Bu okul, bilimsel ilgilerinin çok yönlülüğü, öğretimindeki disiplini ve planlı araştırma ile çalışmalarıyla kısa zamanda Platon'un Akademia'sını gölgede bırakmıştır. Aynı zamanda, ilkçağın bundan sonraki bilim yerlerine örnek olmuştur. Okul, Apollon Lykeios'a adanmış bir gymnasium'da kurulduğu için Lykeion adını almıştır. Bunun yanında, Aristoteles, felsefi konuşma ve tartışmaları Platon gibi oturarak değil de bir yukarı bir aşağı gezinerek yaptığı için bu okula Peripatos, Gezinenler, adı da verilmiştir. Aristoteles okulunun başında hiç aralıksız 12 yıl bulunmuştur. Ancak İskender'in ölümünden sonra Atina'da Makedonya'ya karşı bir durum oluşunca, İskender Makedonya sarayı ile olan yakın ilgisinden dolayı zor durumda kalmıştır. Nitekim Atina'da hemen dinsizlikle suçlanmış ve başına Sokrates'in başına gelenlerin gelmemesi için Khalkis'e gitmiştir. Burada bir yıl sonra mide rahatsızlığından dolayı vefat etmiştir.³⁶⁷

Bu bölümde Aristoteles'in kadınlar hakkındaki görüşleri *Hayvanların Tarihi*, *Politika*, *Retorik* ve *Ekonomi* eserlerinde incelenecektir. İlk önce biyolojik olarak kadını koyduğu yer ele alınacak daha sonra ise sosyal hayat içinde kadına verdiği rol incelenecektir.

Aristoteles *Politika* kitabında iyi bir devlet nasıl olur bunun üzerinde durmaktadır. Bu konuda, "Erkeğin kadından üstün bir zekası olduğu kendiliğinden belli sayılmaktadır, fakat bu böyledir diye köle ile kadın özdeşleştirilemezler." demektedir. Onun için önemli olan kadın ile köleyi birbirinden ayırmaktır. "Doğa, kadınla köle arasında ayırım gözetmiştir. Kadın, ayrı ayrı işlere bakar ve cömertlikle başka başka araçlar sağlar – her işe yarayan Delphoi bıçağı gibi değildir; bir araç, birçok işleri görmesi için değil de, yalnız tek bir işi görmesi için yapılmış olunca, en iyi işler. Kadınla kölenin ayrı ayrı

³⁶⁷ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, 67- 68.

işlevlerinde de durum böyledir.”³⁶⁸ demektedir. Kadını ayrı ayrı birçok işe bakabilen, köleyi ise tek bir işi görmesi için yaratılmış olarak tasvir etmektedir. Çünkü ikisi de kendi potansiyellerini en iyi öyle ortaya koyabileceklerdir.

Aristoteles *Hayvanların Tarihi* isimli kitapta ise, bir şeyi o şey yapan dört neden ile ilgilenmektedir. Bu nedenler etkin, formel, gaye ve maddi nedenlerdir. O bu nedenlerden ilk üçünü sperme bağlamaktadır. Maddi nedeni ise kadındır. Embriyonun gelişip bebek halini almasının maddi nedeni annedir. Kadın sadece maddi nedeni sağladığı için erkeği kadına göre iyi ve üstün görmektedir. Erkek, daha iyi ve üstün olmasa bile soyunu devam ettirmek için kadınla bir araya gelmektedir.³⁶⁹ Kadını erkekten aşağıda gören Aristoteles, gerçekte kadının gelişimini tamamlayamamış, sakat kalmış bir erkek olduğunu düşünmüştür. Bununla birlikte kadının kanının kirli sperm olduğunu söylemiştir. Kadının kanında eksik olan tek şey ruhtur.³⁷⁰ Çünkü embriyo ve spermde ruh vardır. Bu nedenle embriyoya kadın maddi nedeni verirken, erkek ise diğer üç nedeni vermektedir. Ruh maddenin tözü olduğu için bebeğin oluşumunda erkeğin rolü kadına göre daha önemlidir.³⁷¹ Aristoteles bu kitapta, kadın ve erkeği biyolojik açıdan incelemiş ve aralarındaki farklara değinmiştir.

Aristoteles kadınların özelliklerini; daha ılımlıdır, daha hızlı uysallaşır, şefkatlidir, öğrenmeye daha meyillidir, erkekle karşılaştırıldığında kadın daha şefkatli olduğu için kolayca ağlayabilir, daha kıskançtır, huysuzdur, tartışma ve çatışmaya, kötümserliğe meyillidir, erkeğe göre daha az umutludur, utançtan yoksundur, daha fazla yanlış konuşur, daha yanıltıcıdır, unutmayan bir hafızaya sahiptir, daha uyanıktır, ürkektir, harekete geçirmesi zordur ve daha az besine ihtiyaç duyar şeklinde betimlemiştir.³⁷²

³⁶⁸ Aristoteles, *Politika*, trc. Mete Tunçay (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2022), 10.

³⁶⁹ Aristoteles, *Hayvanların Tarihi*, trc. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2011), 731b18- 732a11.

³⁷⁰ Aristoteles, *Hayvanların Tarihi*, 737a19- 737a34.

³⁷¹ Aristoteles, *Hayvanların Tarihi*, 738b4- 739a2.

³⁷² Aristoteles, *Retorik*, trc. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2018), 608b7- 608b13.

Böylece bu özelliklerden yola çıkılarak Aristoteles'e göre yaşadığı dönemin kadınlarının nasıl bir kişiliği olduğunu düşündüğü anlaşılabilir.

Aristoteles kadının görev ve sorumluluk alanını geleneksel bakış açısıyla evi olarak belirlemiştir. Bu nedenle kadının erdemleri de genellikle ev halleriyle ilgili erdemlerden oluşmaktadır. Ona göre kadın, evinin hanımı olmalı ve evdeki her şeyin bakımı ile ilgilenmelidir. Örneğin, kocasından izinsiz olarak eve kimseyi almamalıdır. Evde olan biten hakkında sadece kadının bilgisi olmalıdır. Kadın, erkeğin onayladığı ziyafetlerde paranın hesabını, güzelliğin kıyafetin pahalılığına dayanmadığını, altının da insanın mükemmelliğine katkısının olmadığını düşünerek; giyim ve hediyeler konusundaki masrafları kanun tarafından belirlenen sınırlar içinde tutmalıdır. Kadını mükemmel yapacak şey, kendine hakim olmasıyla birlikte, düzenli ve onurlu bir hayata olan eğilimidir. Evde olan her şeyden kadının kocasını haberdar etmesi gerekmektedir. Ancak, bunun dışındaki bütün konularda kocasına itaat kadının ana amacı olmalıdır. Kamu işleriyle ilgilenmemesi, dışarıyı gözetlemektense evinin içerisiyle ilgilenmesinin daha doğru olduğunu düşünmesi, çocuklarının evlendirilmesi konusunda bile görev istememesi, çocuklarının evlilik vakti geldiğinde kocasına kulak vermesi ve her konuda ona itaat etmesi kadının ana vazifeleri olmalıdır. Sadece refah zamanlarında değil, zorluk zamanlarında da kadın kocasına gerekli hizmeti yapmalıdır. Evin erkeği hastalık veya hatalı kararlar nedeniyle işlerinde başarısız olursa kadın onu neşeli sözlerle teselli etmeli ve ona itaat etmelidir. Kocasının yaptığı yanlışları hatırlatarak intikam almaya çalışmamalıdır. Şikayet etmekten ve kocasını suçlamaktan kaçınmalı, bu tür şeyleri hastalık, bilgisizlik veya kazara yapılan hatalara bağlamalıdır. Böyle durumlarda kadın kocasına itaat etmezse, bu kadın için büyük bir kayıptır çünkü erkek itaatsizliği çok iyi hatırlayacaktır. Kocasını onu büyük bir fiyata satın aldığı için, kadın kocasının kötü günlerinde sanki eşi onu evine cariye olarak satın almış gibi sebatla çalışmalıdır. Her ne kadar zenginliği yerinde ve asilce kullanmak kadına küçükte olsa bir fazilet sağlasa da

zorluklara karşı sabır ve sebat daha büyük bir onur sağlayacaktır. Çünkü sadece yüksek karaktere sahip bir insan zorlukların içerisinde hata yapmadan yaşayabilmektedir.³⁷³ Aristoteles bu bölümde genel olarak kadının sebatkar ve itaatkar olmasının onu kocasının gözünde en iyi yere getireceğinden bahsetmiştir.

Aristoteles kadını erkekten aşağı bir sınıflama ile tanımlamaktadır. Kadın hem eksik erkektir hem de nedenler sınıflamasında sadece maddi nedeni ile bulunmaktadır. Bunun yanında kadın kocasına karşı ne kadar itaatkar olursa o kadar iyidir. Kocasının yaptığı hataları aklında tutmamalı ve bunlardan şikayet etmemelidir.

Aristoteles kadın hakkındaki görüşlerinde cinsiyetçi bir tavır takınmıştır. Kadınların eşlerine karşı kimi zaman kendilerini cariye konumunda görmelerini tavsiye ederken kadın düşmanı bir tavır sergilemiştir. Aynı zamanda kullandığı dil ataerkil bir dildir.

Empedokles ve Parmenides evrenin oluşmasına dair kendi anlayışlarını anlatırken kadın kavramını kullanmışlardır ya da bu kavramdan yardım almışlardır. Ancak bu yaklaşım kadına toplumda sosyal bir statü vermek anlamında olmamıştır. Platon ise ideal devlet anlayışını ortaya koyarken kadının sosyal hayattaki yerini yeniden belirlemek istemiştir. Ancak bunu yaparken ikiliğe düşmüştür. İlk eserlerinde kadını erkek ile hayvan arasında bir yere yerleştirmiş, sonraki eserlerinde ise kadının erkekle birlikte çalışması gerektiğini yazmıştır. Buradaki ikilik kadının sosyal konumu veya çalışma hayatındaki konumu ile ilgilidir. Aristoteles'in görüşlerinde ise kadın ne kadar sebatkar ve itaatkar olursa kocası için o kadar iyi bir eştir.

Antik Yunan'da birçok filozof doğa bilimleri çalışmış, çok az filozof ise kadınlar hakkında çalışmıştır. Kadınlar hakkında çalışan filozoflar da genellikle kadınları erkeklerden alt sınıfta görmüşlerdir. Bunu da karakter ya da biyolojik olarak kanıtlamaya

³⁷³ Aristoteles, *Ekonomi*, trc. Furkan Akderin (İstanbul: Say Yayınları, 2016), 57- 61.

çalışmışlardır. Konu ile ilgilenen filozofların hepsi erkektir ve kadınlardan fayda gördükleri tek yer onların düşünme alanındaki mistik özellikleridir.

3.2. Kadın Filozoflar

Antik Yunan'da felsefi konularla uğraşmanın, mesela dünya, dünyanın oluşumu, insanın nereden gelip nereye gittiği üzerine derin düşünmenin, çok doğal ve insana içkin bir şey olduğu görüşü ortaya çıkmıştır.

Antik Yunanlılarda dünya, doğa ve insan hayranlık ile merak uyandırmıştır. Görünen nesne artık doğal karşılanıp kabullenilmemiş, aksine derin düşünmeye teşvik etmiştir. Antik Yunanlılar mitolojiden sonra dünyanın oluşumunu ve doğayla insanın ortak etkisini hikayelerle açıklamayı bırakıp daha kesin bilgilere ulaşmak istemişlerdir. Yaşadığımız ve algıladığımız bütün şeylerin arkasında ne saklıdır? Her gün zihnimizi meşgul eden şeylerin ötesinde, değişmeyen, deyim yerindeyse zamandan bağımsız bir öz, bir hakikat var mıdır? Nasıl mutlu olunabilir? Eskiden beri ve bugün de felsefe bu soruları sora gelmiştir. İlk filozoflar, kadın ve erkek, bu soruları formüle etmişlerdir.³⁷⁴

Kadın, kendisini arka planda tutmalı, olabildiğince kendisinden söz ettirmemeli, kendisini ne iyi ne kötü anlamda öne çıkarmamalıdır. Antik Yunan'da, evli ve varlıklı kadınların hayatı kocasından başka hiçbir erkeğin girmesine izin verilmeyen bir odada, kadının kendi odasında geçmektedir. Kadının evin arka tarafındaki kendi odası ile sınırlanmış olan hayatı, kamusal her türlü olayın dışındadır. Kadınlar evlerinden yalnız başlarına çıkamamışlardır. Onların çevresi, aileleri ve kadın arkadaşlarıyla sınırlandırılmıştır.

³⁷⁴ Ingeborg Gleichauf, *Anlamak İstiyorum, Kadın Filozoflar Tarihi*, trc. Leyla Uslu (Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2007), 11.

3.2.1. Theona, Doma, Mya, Timyeta, Phintys, Periktyone (5.yy): Filozof

Pythagoras'ın Takipçisi Olan Kadınlar

Sisam'lı filozof Pythagoras'ın ortak çalışma topluluğuna erkeklerle birlikte birçok kadın da katılmıştır. Kadınların sayısı hususunda verilen sayılar on yedi ile yirmi sekiz arasında değişmektedir. Bu sayıya filozofun karısı Theona ve kızlarının da katılması gerekmektedir. Pythagoras'ın kendisi, etik öğretisini bir kadından, Delphi rahibesi Themistokleia'dan öğrenmiştir. Kadınlar da doğal olarak bu topluluğa üye olduklarından, matematik ve kozmolojinin geliştirilmesinde onların da payı olduğu kabul edilmiştir. Filozofun ölümünden sonra dağılan tarikat üyelerinin yönetiminde onun yerine karısı Theano gelmiştir.

Theano kızlarıyla birlikte topluluğu ruhsal olarak bir arada tutmaya çalışmıştır. Krotonlu Theaona ilk kadın filozof olarak görülmekte ve şair Sappho'ya göre eski Antik Yunanlılar içinde en ünlü kadın sayılmaktadır. O başlangıçta Phthagoras'ın dinleyicisidir. Ciddi ve sert ahlaklı sayılan filozofu, aynı şekilde erdemleri ve bilgiye susamışlığı ile öyle etkilemiş olmalı ki sonunda evlenmişlerdir. Theano bir yandan Pythagoras'ın düşüncelerini, diğer yandan da kendi düşüncelerini yazmıştır. Ondan, anlamlı kısa sözler ve ahlak öğütlerinden oluşan toplu anlatılar kalmıştır. Bunlarda Theano daima “her bakımdan evli bir kadın” olarak karşımıza çıkmıştır. Bir kadının vazifesinin kocasına karşı mutlak şekilde sadakatini korumak olduğu inancında çağı ile birleşmiştir. Erkeklerle beraber olmuş bir kadının kurban için ne zaman yeterince temiz olacağı sorusuna şu yanıtı vermiştir: Kendi kendisinin olduğu ve asla bir başkasının olmadığı zaman. Theano yazılı olarak *Felsefi Bir Araştırma* ve *Dindarlık Hakkında* adlarında birer kitap ve birkaç mektup bırakmıştır. Günümüze kadar bunlardan çok azı gelmiştir. Ondan kalan öğrencilerine yazılmış yedi mektuptan sadece üçünün sahte olmadığı kanıtlanmıştır. Bu mektuplarda o, ahlaki öğütler vermekte, Pythagorasçı bir hayat sürmek anlamında “cinsel

isteklerin yumuşak ve ölçülü” olmasına özen gösterilmesini ve çocukların şımartılmamasını öğütlemektedir.³⁷⁵

Günümüze kadar gelmiş fragmanları olan Theano'nun felsefe, matematik ve tıpla ilgili de fragmanları olduğu rivayet edilmiştir. “Altın Kesit” denilen matematik teoreminin de ona ait olduğu söylenmektedir. Bu teorem, bir çizginin büyük parçasının bütüne oranı, küçük parçanın büyüğe oranı gibi olacak şekilde bir nokta ile bölünmesidir.³⁷⁶ Bununla birlikte, Pythagoras ile Theano'nun görüşüne göre, insanların şeyleri sayabildiği gerçeği bile tek başına, şeylerle sayılar arasında kopması mümkün olmayan sıkı bir ilişki olduğunu göstermektedir.³⁷⁷

Pythagoras ve Theano'nun kızları hakkında çok az bilgi vardır. Damo ile onun kız kardeşleri Mya ve Arignote anneleri gibi çok iyi birer hastalık sağaltıcı olmuşlardır. Pythagorasçı kadınların tıpta bütünlükçü, psikosomatik bir hareket noktaları vardır; sağlığı, beden, ruh ve tinin bir harmonisi olarak tanımlamışlardır. Bunun temeli de erdemli bir hayattır.

Pythagoras kendi gizli yazılarını, hiçbir zaman yayımlanmamaları kesin yasağı ile kızı Damo'ya emanet etmiş, Damo'da gizli tutması şartıyla kızına miras bırakmıştır.

Mya literatürde daima bütün Pythagorasçı kadınlar gibi erdemli kadın betimlemesiyle anlatılmıştır. O çeşitli yazılar yazmıştır. Fakat o metinlerden sadece bir arkadaşına bebek bakımı konusunda yazdığı bir mektup kalmıştır.

Kroton'da doğmuş Ispartalı bir kadın olan Pythagorasçı Timycha'yı, Siragüza tiranı Dionysos'a karşı gösterdiği kahramanca direniş destanıyla tanınmıştır. O, kocası ile birlikte Pythagorasçı sırları vermeyi reddetmiştir.

Kral Kallikrates'in kızı Phintys, bir bölümü elimize geçen, “Kadınların Sophrosyne'si Hakkında” başlıklı bir metin yazmıştır. O bu metinde kadınların birinci

³⁷⁵ Marit Rullmann, *Kadın Filozoflar*, 35- 37.

³⁷⁶ Ingeborg Gleichauf, *Anlamak İstiyorum*, 12.

³⁷⁷ Ingeborg Gleichauf, *Anlamak İstiyorum*, 14.

erdemli olarak her şeyde bilgece ölçülü davranmayı göstermiştir. Eğer kadın bu erdeme sahipse kocasına saygı duyabilmekte, onu sevebilmektedir. Phintys, o zaman yaygın olan kadınların ata binmesi, felsefe yapması ya da bir halk toplantısına katılmasının yakışsız olduğu görüşüne karşı çıkmıştır. Ona göre yalnızca erkeklerin uğraşı alanına giren - örneğin ordu komutanlığı, yönetim işleri gibi- işler vardır; kadınlar da ev işlerinde yetkilidirler. Ancak her iki cinsin de aynı şekilde donatılmış oldukları yetenekler de vardır. O bunları, adil olma, cesur ve akıllı olma olarak saymıştır.

Pythagorasçı Periktyone'nin "Bilgelik (Felsefe) Üzerine" adlı bir yazısından bazı parçalar kalmıştır. Bunun yanında Periktyone'nin "Kadının Uyumuna Üzerine" adlı bir yazısı daha vardır. Burada o, öteki Pythagorasçı kadınlar gibi, kadından ölçülü ve sade bir hayat sürmesini istemektedir.

Pythagorasçı kadınlar ondan çok etkilenmişler ve felsefelerini onun felsefesi üzerine kurmuşlardır. Bu kadınlar onun eşi, çocuğu ya da öğrencileridir. Çoğunlukla ahlaki öğütler, kadın hayatıyla ilgili konular ve kadın – erkek ilişkisi üzerine konularda çalışmalar yapmışlardır. Nadir olarak geometri üzerine çalışmışlardır. Antik Yunan döneminde kadın olarak bu alanlarda çalışmalar yapmaları, belirli koşullar sağlandığında kadınların da erkeklerle aynı alanlarda çalışabildiklerini göstermiştir.

3.2.2. Aspasia: Diyalektik ve Retorik Öğretmeni

Sokrates Platon'un diyaloglarında Diotima'dan başka bir kadının daha kendisinin hocası olduğunu söylemektedir: Miletli Aspasia. O, Axiochus'un çok iyi eğitim görmüş kızı ve Perikles'in yasal olmayan ikinci karısıdır. M.Ö. 401 tarihlerinde Atina'da ölmüştür.

Perikles bu evlilik ile kendi koyduğu yasalara ters düşmüştür. Kendisi demokrasinin korunması amacıyla kısa bir süre önce çıkardığı "Yabancılarla Evlenme Yasası" yasasını, karısından ayrılarak, Miletli bir yabancı olan Aspasia ile evlenerek bozmuştur.

Aspasia'nın Atina'daki hayatını anlatan, birbirinden çok farklı, ama aynı zaman içinde yazılmış olan iki kaynak vardır. Birinci kaynak Antikçağ'ın komedi yazarları, özellikle Aristophanes; ikincisi ise Sokratiklerin anlatisıdır. Aspasia hakkında tüm bilgilerin kaynağı bu ikisidir.

Aspasia, komedi yazarları tarafından hetaira olarak küçültülerek alaya alınmıştır. Ona karşı söylenenlerin dayanaksızlığı çoktan kanıtlanmış olduğu halde, bu mitos bugüne kadar inatla sürdürülmüştür.

Sokratik Antisthenes'in yazmış olduğu Aspasia diyalogunda geçen "Cinsler arasındaki sevgi üzerinde yaptığı bozucu etkiye karşı bir uyarı" cümlesi komedi yazarları geleneğine tamamiyle uygundur. Bu fragmanlarda Aspasia, bugün daha çok zevk düşkününü diyeceğimiz bir şekilde, beden kazanmış zevk olarak gösterilmektedir.

Aspasia hem konuşma sanatı hem de felsefe alanında bilgi sahibi, özgür ruhlu bir kadındır. Onun, Perikles'in politikası üzerinde büyük etkisinin olduğu kesin sayılmaktadır. Hatta onun, Perikles'in bazı konuşmalarını da yazdığı da bilinmektedir. Perikles'in konuşmalarının en ünlüsü olan Peloponez Savaşları'nın sonunda okunan, ölenler için yapılan törendeki konuşma olan, Epitaph'ı o yazmıştır.³⁷⁸

Antik Yunan'da retorik, hitabet sanatı, çok önemli bir disiplindir. Büyük bir ustalıkla yapılan konuşma çok önemsenir, filozofun da bunda beceri kazanmasında yarar vardır. Aspasia, "Çünkü iyi yapılan işlerden sonra iyi söylev, işleri gerçekleştirenlerin dinleyicilerin belleklerine kazınmalarını ve onurlandırılmalarını sağlar." demektedir. Söylev, savaşa katılmış, belki de hayatlarını kaybetmiş olan erkeklerin unutulmamasını temin etmektedir. Ölçüp biçerek yapılmış bir hazırlık ve doğaçlama, hitabet sanatında el ele gitmektedir. Söylev iyi kurgulanmış, kıvrak ve akıcı olmaktadır. Konuşma yoluyla gerçekleşen bir felsefe insanları eğitmekte ve buna bağlı olarak toplumsal bir etkisi de olmaktadır. Aspasia bunun garanti olduğu savıyla tüm varlığıyla fikirlerini

³⁷⁸ Marit Rullmann, *Kadın Filozoflar*, 43- 44.

savunmaktadır. Herhangi edinilmiş bir bilginin tellallığını yapmak değil, insanları felsefeyle uğraşmaya teşvik etmek istemektedir.³⁷⁹

Aspasia, Atina'da ilk defa, zamanın etki sahibi erkeklerinin, sonraları da bunların eşlerinin devam ettiği ve kendi adını taşıyan bir salon açmıştır. Sanatçılar, devlet adamları ve başkaları yanında Anaxagoras, Archimedes, Sophokles ve Sokrates gibi birçok filozof da buranın sürekli konukları arasındadır. Aspasia'nın etkisi, bütün aydınlanma felsefesine yeni bir bakış açısı getirmiştir. Atina toplumunda ilk kez bir kadın, hem de yabancı bir kadın, tinsel hayatta böyle büyük bir atılım gerçekleştirmiştir.

Perikles'in ölümünden sonra, Aspasia onun dostu olan ve bir yıl sonra savaşta ölen Lysikles ile evlenmiştir.

Kadın olarak Aspasia bir heteriadır. Bir heteria olarak Floria Aemilia da bu noktada örnek verilebilir. Augustinus ile on iki yıl yaşayan Floria yazdığı metinde, ikisinin Augustinus'un annesi yüzünden ayrıldıklarını belirtmiştir. Çünkü anne oğluna, ailesine uygun, bir eş aramaktadır. Annesinin bulduğu kadınla evlenemeyen Augustinus daha sonrasında riyazat* ile yaşamak gerektiğine inanarak yaşamını tanrıya adamıştır.³⁸⁰ Burada iki kişinin ilişkisinin arasına önce aile büyükleri, sonra da inancın girdiği anlaşılmaktadır.

Aspasia, Perikles ile evlenene kadar çok iyi eğitim görmüş ve özgür bir kadındır. Bir heterianın felsefe ile ilgilenmesi ve yazdığı tören konuşmalarında herkesi, ezberlenmiş şeyleri tekrar etmek yerine felsefe ile uğraşmaya çağırması ilk defa yapılan bir eylemdir. Kendisi retorik ve diyalektik öğreten bir salona sahiptir. Yaşadığı dönemde bir kadının düşünürlerin uğradığı salonunun olması da oldukça sıra dışıdır. Buradan Aspasia'nın çalışkan, disiplinli ve akıllı bir kadın olduğu sonucunu çıkarılabilmektedir.

³⁷⁹ Ingeborg Gleichauf, *Anlamak İstiyorum*, 16.

³⁸⁰ Jostein Gaarder, *Hayat Kısa*, trc. Türker Armaner (İstanbul: Pan Yayıncılık, 1997), 11.

*Riyazat: Nefsin isteklerini kırma; perhiz, kanaat içinde yaşama.

3.2.3. Mantinealı Diotima: Bilge Bir Filozof Kadın

Diotima, hem Mantinealı (Arkadia'da) bir rahibedir hem de Lykaeon dağının çok kutsal Zeus tapınağındadır. O, bir gün Atina'dayken genç Sokrates onun bilgeliğinin çağırısına kapılmış, onu aramış, bulmuş ve onun öğretisi ile aşkın ve Eros'un gizler alemine sokulmuştur. Platon'un *Şölen* adlı diyalogunda, Sokrates Diotima'nın bu bilgeliğini anlatmıştır.

Diotima gerçek bir kişi mi yoksa Sokrates ya da Platon'un hayal ürünü, sanatsal bir imge mi olduğu yüzyıllardır bilinmemektedir. Çünkü Diotima sadece Sokrates'in onu övdüğü şeylerde değil, anlayış ve akıllılıkta da Sokrates'e benzemektedir. Sanki Sokrates'in bir yansıması gibidir.

Diotima'nın *Şölen*'deki konuşmasında bir çelişki olarak erkek felsefelerinin doğuşu anlatılmaktadır. Felsefe erkek ruhunun doğuşu olarak betimlenmekte ve erkekler arasındaki aşka bağlı olduğu için kadınlara yasaklanmaktadır. Şölen, birlikte (sadece erkeklerin) yenen yemekten sonra yapılan içki alemidir. Burada erkekler -hetaira, fahişe ve köleler dışında kadınlara yasaktır- başlarında çiçekli çelenklerle şarkı söylemekte ve yüksek düşünsel düzeyde konuşmalar yapmaktadırlar. Platon *Şölen* adını taşıyan diyalogunda, Eros üzerine konuşulan bir şölenni anlatarak onlara yazınsal felsefi bir anıt dikmiştir. Anlatılan şölende Sokrates Diotima üzerinden Eros hakkında konuşma yapmıştır. Eserde Diotima dolaylı bir şekilde merkezde yer almıştır çünkü kendisi bizzat şölene katılmamıştır. Sokrates "Şimdi ben seni bırakıyorum ve Eros hakkında, bir keresinde Diotima adında Mantinealı bir kadından bir konuşmayı anlatmak istiyorum. O, çok bilge bir kadındı. Bir kez vebaya karşı yapılan bir kurban töreni ile onu on yıl geriye itmişti ve bana aşk konusunda ders vermişti; işte size onun Eros hakkında yaptığı bir konuşmayı yineleyerek anlatmayı denemek istiyorum..." demiştir.³⁸¹ Daha önce yapılan konuşmalarda Eros'un en eski ve büyük işler yaptıran bir tanrı olarak büyüklüğü ve

³⁸¹ Platon, *Şölen*, 43.

erkeklerin ilişkisinin güzelliği üzerinde durulmuştur. Diotima konuşmasına Eros'u bir daimon olarak betimlemekle başlamıştır. Eros, ölümlüler ve ölümsüzler; insan ve tanrı arasında bir aracıdır. Eros tanrıların insanları hakikate, güzel ve iyiye ulaşmaya çaba göstermeleri için kullandığı bir güçtür. Eros ile burada kastedilen güzellik sevgisidir ve hakikat en güzel olduğundan bu ifade Eros'un felsefi özü hakkında söylenmiş en önemli ifadedir. Ayrıca Diotima, çok açık şekilde, bedensel ve ruhsal döllemeyi birbirinden ayırır: “Şimdi bunlar bedensel dölleme zevkinde kadınlara yönelirler... çocuklar üreterek, kendilerine ölümsüzlük sağlarlar.”³⁸² Bununla birlikte Diotima “Aşkın bir gerçekleşme tarzıdır, güzel olanın döllemesi ve ölümsüzlük içindir... O halde eğer bir kimse, halis bir oğlancılık yoluyla, buradan başlayarak, güzel olanı görmeye başlarsa o hemen hemen yetkinliğe ulaşabilir.” demektedir.³⁸³³⁸⁴ Burada Diotima erkeklere güzel ideasını daha hızlı görebilmek için cinsel hayatlarına erkek erkeğe ilişki ile başlamalarını tavsiye eder. Evlilik yoluyla vatandaş olan kadınlarla yaşayacakları cinsel birliktelik ise soylarının devamlılığı ve böylece ölümsüzlükleri içindir.

Diotima'ya göre iki dünya vardır; biri görelidir, duyularla algılanabilir, zaman ve uzam açısından sınırlıdır. Diğer ise ebedidir ve insanın kavrama yetisinin ötesindedir. Felsefe tarihinin devamında bu “İki Dünya Kuramı” ağır basmıştır. Felsefede bir yandan duyularla algılanabileni incelemek, diğer yandansa bu incelemeyi algılanabilenin özüne, temeline ve varlığına yönelik olarak yapmak giderek daha önemli olacaktır.³⁸⁵

Antikçağ'ın kadına düşman olan insan anlayışı içinde, kadınlara bilgi yolunun açık olmaması, kendiliğinden anlaşılacak bir durumdur. Antikçağ'da sadece erkeklerin arasındaki aşk yüceltilmektedir. O halde, Diotima çeşitli yorumcuların daima Platon'un yapıtının aynı yerinden Diotima'nın konuşmasını ele alarak göstermek istedikleri gibi

³⁸² Platon, *Şölen*, 53.

³⁸³ Platon, *Şölen*, 56.

³⁸⁴ Marit Rullmann, *Kadın Filozoflar*, 51- 54.

³⁸⁵ Ingeborg Gleichauf, *Anlamak İstiyorum*, 19.

Platon kadınlara karşı dostça bir tutumda değildir. Diotima Platon'un kadınlara karşı dostluğunu göstermemektedir fakat onun diyalogdaki işlevi Platon'un erkeklere anne gibi tavsiye vermesini simgelemektedir.³⁸⁶

Diotima, Platon'un Eros kavramını açıklamak için *Şölen* diyalogunda kullandığı bir karakterdir. Diotima'ya göre Eros, güzellik sevgisidir. Felsefe ise erkekler içindir. Aynı zamanda, Eros erkekler arasında yapılan bir cinsel ilişki ile ortaya çıkmaktadır. Diotima ya erkek gibi düşünen bir kadındır ya da bir hayal ürünüdür ama nedense karakter Platon tarafından kadın olarak seçilmiştir. Çünkü bir kadının kendisini ikinci seçenek olarak görmesi normal olarak görülememektedir.

3.2.4. Axiothea ve Lasthenia: Pozitif Bilimler Alanındaki Kadın Filozoflar

Axiothea ve Lasthenia Platon'un ilerleyen zamanlarında Peloponez'deki Phleius'tan gelerek onun öğrencisi olmuşlardır. Ancak Platon çok yaşlandığı için onlar Speusippos'u dinlemişlerdir. Anlatılanlara göre, iki kadın, Akademi'ye girebilmek için erkek elbisesi giymek zorunda kalmışlardır.

Axiothea, Platon'un *Devlet* diyaloguna öyle hayran olmuştur ki onu kendi kulaklarıyla dinleyebilmek için Atina'ya gelmiştir. Sonrasında kendisi de felsefe öğretmeni olmuştur. Bunun yanında fizik ve doğa bilimleri ile de uğraşmıştır.

Çok kez yanlış olarak, Pythagorasçı sayılan Platoncu Lasthenia aslında bir fahişedir. Lasthenia'nın olası ahlak dışı davranışları ve filozof Speusippos ile aşk ilişkisi, onun yaşarken ünlü bir filozof kadın olduğu hakikatinden daha fazla ilgi ve dikkat çekmiştir.³⁸⁷

Axiothea, felsefe öğretmenidir ve böylece nadir de olsa bir kadının felsefe öğretmeni olduğu görülmüştür. Lasthenia ise felsefeye olan ilgisinden çok hocasıyla olan

³⁸⁶ Marit Rullmann, *Kadın Filozoflar*, 54- 55.

³⁸⁷ Marit Rullmann, *Kadın Filozoflar*, 41- 42.

aşk ilişkisiyle gündeme gelmiştir. Bu durum o dönemde içinde yaşadıkları toplumda Lasthenia bir erkek olsa da yaşanabilmektedir.

3.2.5. Arete ve Lais: Erdem Üzerine Çalışan Kadın Filozoflar

Arete ve Lais Kyrene okulundandır. Bu okul kurucusu olan, aynı zamanda Sokrates'in öğrencisi, Aristippos'un vatanı Kyrene'ye göre adlandırılmıştır.

Arete Aristippos'un bilgin kızıdır. Babası sayesinde felsefe, doğa öğretisi ve doğa tarihi eğitimi görmüştür. Bunların yanında Aristippos ona "en iyi temel ilkeleri" de öğretmiş, her şeyden önce onu ölçsüzlüğü aşağılamaya alıştırmıştır. "Arete", Grekçe'de erdem demektir. Bununla birlikte onun çok sıkı ahlaklı bir hayat tarzı sürmesine ve iyi eğitilmiş olmasına rağmen, bu özellikleri daha sonraki yıllarda Kyrenik düşüncenin şehvetle bir tutulmasını ve aşağılanmasını engelleyememiştir. Babasının ölümünden sonra o öğretisini genç oğlu Aristippos'a öğretmiştir. Kyrene öğretisini sistemleştiren de oğlu olmuştur.

Arete, Atina'da uzun yıllar dersler vermiştir ve yaklaşık olarak kırk yazı yazmış olmalıdır. Bunlardan birkaçının başlığı ya da konusu günümüze kadar ulaşmıştır. Bunlar, "Sokratik Hayat", "Çocukların Disiplin Altına Alınması Üzerine", "Atinalıların Savaşı Üzerine", "Kadınların Mutsuzluğu Üzerine", "Olimp Dağı'nın Tansıkları Üzerine", "Arılar Üzerine", "Gençliğin Kendini Beğenmişliği Üzerine", "Yaşlılığın Zorlukları Üzerine" dir.

Arete sanıldığına göre yetmiş yedi yaşında ölmüştür. O, mezarının taşında "Hellas Işığı" olarak nitelenmiştir. Gemmelerdeki (yarı değerli taşlar üzerine kazınan resim) resimleri ve Berlin müzesinde bir heykelinin bulunması yaşadığı dönemde onun çok ünlü olduğunu göstermektedir.

Aristippos'un dostu hetaira Lais hakkında zamanımıza o kadar çok dedikodu gelmiştir ki bunlar arasından doğru olabilecek bilgileri ayırt edip çıkarmak çok zordur. Aristippos onunla o kadar çok zaman geçirmiştir ki o önemli felsefi bilgileri elde

edebilmiştir. Bunun yanında, Lais'i kendi felsefe okuluna çekmeye çalışan Kynik Diogenes, Aristippos'un rakibi olmuştur. Günümüze kadar gelen bilgilerin bir bölümüne göre onun Antik Yunan'ın en güzel kadını olduğu söylenmektedir. O, "kadın güzelliğinin örneği" olarak gösterilmiştir. "Lais güzelliği" deyimini, onun güzelliğinden gelmektedir.³⁸⁸

Bu kadınlar akılları veya güzellikleri ile ön plana çıkmışlardır. Bir tanesi babasının kızı olarak okulunu devam ettirmiş, diğeri ise sevgilisi olarak ondan felsefe öğrenmiştir. Burada da belli şartlarda kadınların kendilerini felsefe alanında geliştirebildikleri anlaşılmaktadır.

3.2.6.Hipparchia: Geleneksel Kadın Rollerini Yıkan Kadın

Kadın filozof Hipparchia, kurucusu Antisthenes olan Kynik okulunun öğrencilerinden biridir. Antisthenes, Sokrates'in bir öğrencisidir. Hipparchia, Trakya'da Maroneialı soylu ve zengin bir ailenin çocuğudur. Erkek kardeşi Metrokles aracılığı ile Kynik filozof Krates'i tanımıştır. Filozof Krates'in öğretisi ile onu öyle etkilemiştir ki Hipparchia bedeni ve ruhu ile ona ait olmak istemiştir. Ailesini, eğer Krates ile evlenmesine izin vermezlerse, kendisini öldürmekle tehdit etmiştir. Ailesi Krates'e, Hipparchia'yı bu niyetinden vazgeçirmesi için rica etmiştir. Kendisinin güzel bir erkek olmadığını bilen ve gereksinimsiz hayatını hiçbir şekilde değiştirmek istemeyen Krates bunu denemiş ancak denemesi sonuçsuz kalmıştır. Bunun üzerine Hipparchia'nın karşısında çıplak soyunmuştur. Kendisinin olan her şeyi Hipparchia'nın ayaklarının dibine koymuştur. Sonra da "Senin nişanlın işte bu, varlığı da şu. Kararını buna göre ver." demiştir. Hipparchia duraksamadan onun fakir ve gezgin hayatına katılmış, Krates gibi sade bir giysi giymiş ve onun gibi açıkta yaşamaya başlamıştır. Anlatıldığına göre, hatta herkesin önünde, açıkta sevişmişlerdir. Çok mutlu bir evlilikleri vardır. Geleneklerin bu denli hiçe sayılmasından dolayı toplumdaki birçok kimse kendisini hakarete uğramış gibi hissetmiştir. Bu yüzden yapılan eleştirileri ve düşmanlıkları Hipparchia çok keskin Kynik

³⁸⁸ Marit Rullmann, *Kadın Filozoflar*, 59-60.

anamlı sözlerle yanıtlamıştır. O özellikle kendisini kadınların geleneksel kadın rollerinden kurtulmaları için ortaya atmıştır.³⁸⁹

Kynik filozof Krates ile evlenmiştir ve onun felsefesine uygun olarak yaşamıştır. Böylece kadınlara geleneksel kadın rollerinden kurtulabilmeleri için yol açmaya çalışmıştır. Cesur, akıllı ve öncü bir kadındır.

3.2.7. Themista ve Leontion: Epikür'ün Öğrencileri

Themista, Lampsakos'lu Leonteus'un karısıdır. Epikür dost olduğu bu evli çifti, kendi öğretisi için kazanabilmiştir. Epikür Lampsakos'tan ayrıldıktan sonra da her ikisi ile olan ilişkisini yazışma ile sürdürmüştür. Mektuplar çoğu kez Themista'nın adresine gelmiştir. Ele geçen aşağıdaki mektuptan da anlaşıldığı gibi Epikür onlara büyük saygı duymaktadır. Mektuba “Eğer siz bana gelmezseniz, ben üç katı daha büyük bir çabuklukla size koşarım, siz ve Themista beni nereye çağırırsanız çağırın.” diye yazmıştır. Ne yazık ki ne onun yazdığı ne de hakkında yazılan yazılar günümüze kadar gelebilmiştir. Onun hayatı hakkında da fazla bir şey bilinmemektedir.

Epikür'ün öğrencileri arasındaki fahişelerin en ünlüsü, onun sevgilisi olan Leontion'dur. Elimize geçen bir fragman ve ona yazılmış bir mektup, Epikür'ün ona karşı duyduğu duygusal ilginin ne kadar büyük olduğunu göstermektedir. Her iki yazıda da kendisine yazdığı mektup için abartılı bir şekilde “Kurtarıcım, Sultanım, sevgili varlığım Leontion, mektubunla nasıl bir sevinç fırtınası kopardın, onu okuyunca nasıl coştum.” ifadeleri ile teşekkür etmiştir. İki arasındaki ilişki her zaman mutlulukla yaşanan bir ilişki değildir. Epikür o sırada yaşlı ve hasta bir adamdır. Çok genç olan Leontion, arkadaşı Lama'ya yazdığı bir mektupta, onun genç sevgilisini kıskandığından yakınmaktadır. Epikür'ün ölümünden sonra, Leontion onun öğrencisi Metrodorus ile birlikte yaşamıştır. Leontion'un öneminin onun kişisel ilişkisinin sınırlarını aştığı

³⁸⁹ Marit Rullmann, *Kadın Filozoflar*, 56- 58.

görülmektedir. Onun bir filozoflar topluluğuna zaman zaman başkanlık ettiği konusunda hiçbir tartışma bulunamamıştır. Bunlardan başka o bir yazardır, başka şeyler yanında aşk öyküleri de yazmıştır. Onun Antik dünyadaki asıl ünü, ünlü filozof Theophrast'la yaptığı yazılı çatışmaya dayanmaktadır. Theophrast tanınmış bir bilgindir ve Aristoteles'in arkasından onun felsefe okulu Peripatos'un yöneticisi olmuştur. Theophrast, sadık bir Aristotelesçi olarak aşırı kadın düşmanlığını sergileyen "Evlilik Hakkında" adlı bir yazı yazmıştır. O, bu yazıda bütün erkekleri, özellikle de filozofları, evlenmenin tehlikeleri konusunda uyarmıştır. Leontion, buna yanıt olarak yazdığı yazıda, kadınların bu tür kötülenmelerine karşı çıkmaktadır. Bir fahişenin kendi cinsini korumak için böyle savunmaya geçmesi o zamana kadar görülmemiş heyecan uyandıran bir olay olmuştur.³⁹⁰

Kadınlardan biri Epikür'ün arkadaşı diğeri ise sevgilisidir. Sevgilisine fahişe gözüyle bakılmıştır, çünkü, özgür değildir. Eğer özgür olsaydı ona hetaira denecektir. Sevgilisi kadınları savunmuştur ve bu ona fahişe dendiği için heyecan verici olmuştur.

Kadınların eğitim görebilecekleri biricik eğitim merkezi hetairaların okullarıdır. Buna alternatif olarak iyi eğitim görmüş babalar ve kocalar tarafından yetiştirilmek de bir ihtimaldir. Hetairalar aynı zamanda, evli kadınlardan farklı olarak, erkeklerle birlikte de olabilmektedirler.³⁹¹

Sonuç olarak, kadınlar farklı farklı olsalar da farklı farklı kültürlerden gelseler de eğer ki erkekler bilgilerini veya öğretilerini paylaştıklarında kendilerini geliştirerek birer bilgin olabilmişlerdir. Antik Yunan'da yaşadıkları için o dönemin felsefi düşünme biçimlerine uygun olarak yol almışlardır. Kimisi etik, kimisi canlılar dünyası çalışmış ve fikirlerini ortaya koymuşlardır.

³⁹⁰ Marit Rullmann, *Kadın Filozoflar*, 62- 64.

³⁹¹ Marit Rullmann, *Kadın Filozoflar, Antikçağ'dan Aydınlanmaya Kadar*, trc. Tomris Mengüşoğlu (İstanbul, Kabalıcı Yayınevi: 1996), 23- 24.

SONUÇ

Tezde Antik Yunan özelinde Atina ele alınmıştır. Atina, Antik Yunan'daki şehir devletleri arasındaki kültürel ve ekonomik açıdan en güçlü devlettir. Atina'da yaşayan bireyler, özellikle erkekler, oradaki gelişmişliğin içerisinde yetişmiş ve bundan etkilenmişlerdir. Kadınların sosyal ve siyasi durumunun bütün Antik Yunan'da hemen hemen aynı olduğu ise incelenen belirli eserlerden anlaşılmaktadır.

Antik Yunan'da ev kadın için bir üretim alanıdır. Kadın evde hizmetçileri ve genç kızlarıyla birlikte kumaş dokumaktadır. Dokudukları kumaştan, kumaşın kalitesine göre evde çalışanlara ve evin sahiplerine kıyafet dikmişlerdir. Bununla birlikte, kırsal alanda yaşayan kadınlar hayvancılık ve ziraat alanlarında eşlerine yardımcı olmaktadır. Kadın evlenirken yanında maddi çeyiz getirmekte ve çeyizini erkeğin ona sunduğu hediyeler, armağanlarla birleştirmektedir. Erkek çeyiz üzerinde sadece kullanım hakkına sahip olmaktadır, çeyizi kendi maddi varlığı olarak adlandıramamaktadır. Çeyiz, kadının ve çocuklarının hakkıdır. Buradaki amaç, çocukları gelecekteki olası olumsuz olasılıklara karşı korumaktır. Antik Yunan'da sosyal hayatta kadınlar en değer verilen konum olan iyi bir ev kadını ve iyi bir eş olmak için küçük yaştan itibaren yetiştirilmişlerdir. Evde hakim olan kişi kadındır. Kadının iyi bir eş olmak için neredeyse bütün yaşamını evde geçirmesi erkeğinse kamusal alanda kendine yer bulabilmesi, Antik Yunan'daki ataerkil yapıyı göstermektedir. Bununla birlikte, Antik Yunan'da kadınlar için düzenlenen özel festivaller olmuştur. Bu festivaller ile kadınlar tarımda verimliliği, cinsel isteklerinin artmasını veya sağlıklı doğumları amaçlamışlardır. Bu amaçlar için Yunan tanrılarına adak adanmışlar, çeşitli ritüeller gerçekleştirmişler ve kurban kesmişlerdir. Örneğin, Thesmophoria festivalinde erkekler festival ortamından kesinlikle uzak tutulmaktadır.

Antik Yunan'da kadınların siyasi hayatta yeri yoktur. Erkekler demokrasiyi inşa ederken bu topraklarda kamusal alanda kadınlara hiç yer vermemişlerdir. Kadınların yeri gündelik yaşamda sürmektedir. Antik Yunan'da eğitim hayatında kız ve erkek çocukları

yedi yaşına kadar birlikte eğitim almaktadır. Yedi yaşından sonra kız çocuğu hayatını evde devam ettirirken erkek çocuğu okula gitmektedir. Kız çocuğunun okuma yazma öğrenme ihtimali çoğu zaman annesinin okuma yazma bilmesine bağlıdır. Kamusal hayatta kendine yer bulamayacak olan kadın evde annesinin ona öğreteceği ev işleriyle kendini var etmektedir. Bu bağlamda, Antik Yunan'da eğitim hayatında kadın erkek eşitsizliği ve ataerkil bir yapı olduğu söylenebilmektedir. Bununla birlikte, kadınların Agora'da demokratik ortama katılmaları yasaktır, seçme seçilme hakları yoktur. Kadınlar toplum tarafından anne, eş, genç kız, fahişe, hetaira olarak sınıflandırılmışlardır. Toplumsal algı bu sınıflandırma konusunda çok katıdır. Örneğin bir fahişe kazandığı para ile vatandaşlığını satın alabilmekte yoksa vatandaş sayılmamaktadır. Başka bir örnek olarak, metek bir kadın hiçbir zaman vatandaş olamamaktadır.

Destanlar bölümünde yer alan *Odesseia* ve *İlyada* destanlarında kadınların evde nasıl bir hayat yaşadıklarına dair örnekler vardır. Homeros yazdığı bu destanlarda ev kadınlarının yaşamlarını anlatmaktadır. Eserlerde evdeki sosyal hayat içinde yer alan diğer kadınlar, hizmetçi veya köle olarak ev hanımlarının bütün yaşamlarında yer almaktadır. Eserlerde evde odalarında dokuma yapıyorken, erkeklerle konuşmak istediklerinde hizmetçilerle birlikte ortak alana geliyorken, evin düzenini sağlarken görülmektedir.

Antik Yunan'daki kadınlar zamanlarını evde geçirmişlerdir. Savaşlara katılamamakta hatta pazara bile tek başlarına çıkamamaktadırlar. Ancak evli genç kadınlar yanlarında hizmetçi ve köleleriyle, evli yaşlı kadınlarsa tek başlarına pazara gidebilmektedirler. Aynı zamanda, destanlardaki kahramanlar mükemmel kişilikleri temsil etmektedirler. Toplum tarafından ezber bilinen destanlar ile toplum eğitime çalışılmaktadır.

Hesiodos'un kitabı *Thegonoia*'da ise tanrıçaların yaşama biçimlerinden örnekler verilmiştir. Onlar dişi olmadan önce birer tanrıçadırlar. Onlar iyi bir eş veya ev kadını

gibi evde yaşamak zorunda değillerdir. Örneğin Artemis doğada hayvanlarla birlikte yaşamaktadır. Athena savaş stratejisi tanrısıdır. Hera ise evlilik ile ilgili tanrıçadır. Tanrıçaların her birinin kendi görevi olduğu gibi destanlarda anlatılan ev kadınlarına göre daha özgürdürler, kendileri gibidirler. Dahası erkeklere akıl verebilir, yön gösterebilirler. Tanrıça Hera “Ak kollu”, Afrodit “Soyut ve somut manada güzel” ve Athena “Bakire” olarak anlatılmıştır. Bu bağlamda mitolojik eserlerde anlatılan tanrıçalar doğurma, ampirik akla sahip olma, düzen kurma, bilge olarak el işleri öğretme özelliklerine sahiplerdir. Mitolojik varlıklar olarak tanrıçalar, çok tanrılı dini inanç açısından mükemmel varlıklardır. Örneğin tanrıça Hera kıskançlığı ile bilinse bile, o Antik Yunan toplumu için sorgulanamaz mükemmelliğe sahiptir çünkü tanrıçadır.

Antik Yunan’ın bilinen tek kadın şairi Sappho’dur. Sappho şiirlerinde tanrıçalardan aşkı için, özellikle güzellik tanrıçası Afrodit ve evlilik tanrıçası Hera’dan, yardım ister. Antik Yunan’daki kadın algısına göre cüretkâr ve cesur bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Antik Yunan tiyatrosunda, insanların tanrıçalarla ilişkileri anlatılmaktadır. İnsanlar zor anlarında tanrı ve tanrıçalara yakarmak için onlara özel olan tapınaklara gitmekte, kötü günlerinde tanrı ve tanrıçalara dua etmekte, bazen onlar için kurban olarak insan kesmektedirler. Tanrı ve tanrıçalarla erkek ve kadınlar birebir temas halindedirler. Bir tanrıça insan kılığına girerek insanlara akıl verebilmekte veya gelecekte olacakları söyleyebilmekte ya da bir insanın işlerini bir sebepten zorlaştırabilmektedir. Bunlar tanrıçaların kadın ve erkeklerin sosyal ve siyasal hayatlarına doğrudan etki ettiğini göstermektedir.

Tragedyalardaki kahraman, trajik kahraman olmaktadır. Kahramanlar çoğunlukla hayatlarının bir bölümünde düşüş yaşamaktadırlar. Bu düşüş ile intikam, öç alma duyguları geliştirmektedirler. Onları trajik yapan da bu duygular ile yapacakları eylemlerdir. Genellikle intikamlarını aldıktan sonra pişman olmaktadır veya yaptıkları

olumsuz eylemlere rağmen tanrılar tarafından korunmaktadırlar. Kimi zaman ise hiçbir suçları yokken kurban olmakta ve böylece trajik kahraman olmaktadır. Trajediye izlemek seyircide korku ve acıma duyguları uyandırmaktadır. Böylece seyirciler etkilenmekte ve bu etkiyle değişmiş olarak tiyatrodan ayrılmaktadırlar.

Tragedyalar bölümünde incelenen hemen her tragedya Helena'nın gidişi üzerine olanlar hakkındadır. İncelenen birçok tragedya Truva Savaşı'nın çıkma nedenleri ve sonra neler olduğu dolayısıyla Antik Yunan toplumuna göre "kötü" olan Helena ile onun yüzünden acı çeken erkek ve kadın diğer karakterlere ilişkindir. Antik Yunan'da kadınların sosyal hayatına ilişkin izin verilen veya onaylanan karakterlerin dışında bir karaktere sahip olan Helena, kocasını ve çocuklarını bırakıp Paris ile Paris'in memleketine kaçmıştır. Helena seçimiyle Troya'nın ve Akha'nın siyasetini belirleyerek savaşa neden olmuş, bir ailenin ve giderek halkın kaderini kötü yönde etkilemiştir. Bu etki Antik Yunan'da kabul edilen kadın imajının doğrulanması gibidir. Helena üzerine yazılanlar, ataerkil düşüncenin eserlere yansımış halidir.

Euripides'in *Elektra* tragedyasında kin, nefret, merhamet, mutluluk gibi duygular iç içe geçmiştir. Oyunda, yazar tarafından karakterin duygularının olaylara göre nasıl değiştiği, örneğin Elektra'nın annesinin önce ölmesini isterken öldürülmesine şahit olduktan sonraki pişmanlığının tasvirinde, görülmektedir. Bu tragedyada Elektra ile kardeşi Orestes, kadın erkek ikiliği/ karşıtlığı veya hiyerarşisi içinde değil "duyguları olan insan" olarak tasvir edilmiştir.

Euripides'in kitapları *Elektra* ve *Medea*'da kadınlar prenses iken hizmetçi olan, kocaları tarafından terk edilen çile çeken kadınlardır. Erkekler ya siyaset yapmakta ya yönetmekte ya da savaşmaktadırlar. Diğer tüm işler ikinci sınıf olarak görülen kadınlara özgüdürler.

Euripides'in *Troyalı Kadınlar* tragedyasında ise Troya savaşının sebebi olan Helena kime ait olduğuna ve kaçırılmasına ilişkin çatışmanın sebebi olarak olumsuz

manada siyaseti etkileyen “güzel ve kötü kadın” imajı ile yer almıştır. Savaş sonrası meydana gelen gelişmelerden Troyalı kadınların nesne olarak değerlendirilip paylaşıldığı, kime ait ve hangi sınıfa ait olacağı, örneğin kadınların köle, hizmetçi, cariye olarak sınıflanacağına erkekler tarafından karar verildiğini görülmektedir.

Aristophanes’in *Lysistrata* komedyasında ise kadınların siyasi hayata katılma çabaları anlatılarak onlarla alay edilmiştir. Kadınlar ülkeyi yönetme işini erkeklerden devralmaya karar vermiş ve olaylar bu yönde gelişmiştir. Çünkü kadınlar barış içinde yaşamak istiyordur ve erkekler tarafından bu istek zayıflık sebebi olarak görülüp arasında alay konusu olmuştur. Bu bağlamda Antik Yunan dünyasında kadınların yönetimde yerinin olmasının ancak bir alay konusu olabilmektedir.

Antik Yunan dönemi felsefesinde filozof Platon, kadınları erkeklere göre eksik bir varlık olarak düşünmüştür. Platon’a göre canlılar hiyerarşisinde kadınlar erkekle hayvan arasında bir yeredir. Bununla birlikte bir erkek erdemli bir yaşam sürmediğinde sonraki yaşamında ceza olarak kadın cinsiyetinde dirilecektir. Kadın soyun devamlılığı için gerekli bir unsurken kadınla erkek arasında yaşanan cinsel ilişki de soyun devamlılığı içindir. Bir erkeğin genç erkeğe karşı duyduğu hayranlık ise mükemmel aşktır. İlk kitaplarında gündelik ve kamusal yaşamda kadını erkeğin alt sınıfında gören Platon, ileriki dönemlerinde ideal devlet düzeni için nasıl yaşanması gerektiği üzerine düşünürken kadın erkek yaşantısı hakkındaki fikirlerini değiştirmiştir. *Yasalar* ve *Devlet* kitaplarında çalışma hayatında şehirde yaşayan erkek ve kadın birlikte çalışmalı aynı işleri şeklinde yazmıştır. Platon aslında cinsiyet eşitliği düzleminde eşitlikçi düşünmemektedir. Ancak ideal devleti oluşturmak üzerine düşünürken kadınlara *Timaios* eserine oranla kimi haklar vermiştir.

Aristoteles’in eserlerinde kadın erkekten aşağı bir sınıftadır çünkü biyolojik olarak eksiktir. Kadının var olma nedeni bebeğin içinde büyüdüğü rahme sahip olmasıdır. Aristoteles’e göre bu kadındaki maddi nedendir. Bir çocuğun doğumu için kadın bir

nedene sahipken erkek üç nedene -etkin, formel, gaye- sahiptir. Bunun yanında, bir kadının iyi olması itaatkar olmasına, kocasının hatalarını aklında tutmamasına ve şikayet etmemesine bağlıdır. Aristoteles'in kadından beklentilerinde cinsiyetçi tavır ve ataerkil yapının izleri görülebilmektedir. Bunların yanında kullandığı dil de ataerkil bir dildir.

Kadın filozoflar da erkekler gibi evrenin oluşumu, bilginin ne olduğu veya nesnelere hakkında düşünmüşlerdir. Bunun yanında kadın filozoflar ise ya erkeklerin eşlerinden ya varlıklı ailelerin kızlarından ya da hetairalardan çıkmışlardır. Kadınların eğitilmek için bir yola ihtiyaçları vardır ve eğer şanslılarsa o yolu bulabilmişlerdir. Eğer eğitilmiş ve özgür birinin eşi, kızı, sevgilisi oluyorsa o erkekten ve sahip olduğu sosyal ortamdan bir şeyler öğrenebilmişlerdir. Pythagoras'ın eşi Theona, Pythagoras vefat ettikten sonra okulunu devam ettirmiştir. Aspasia, bir hetaira olmasına rağmen, hitabet ve diyalektik üzerine bir okul açmıştır ve Perikles'in Peloponez Savaşları'nda ölmüş olanlar için yapılan törendeki konuşmayı, Epitaph'ı, yazmıştır. Diotima, gerçekten var olup olmadığı belli olmayan bir kişi olsa da Platon'un *Şölen* diyalogunda Eros, güzellik sevgisi, hakkında konuşurken karşımıza çıkmaktadır. Ona göre felsefe erkeklerin aralarında yaptıkları bir etkinliktir ve Eros erkekler arasındaki cinsel ilişki ile ortaya çıkmaktadır. Axiothea ve Lasthenia, Platon'u takip etmiş ve pozitif bilimlerde alanında felsefe ile ilgilenmişlerdir. Arete ve Lais, Aristippos'dan felsefe alanında erdem üzerine bilgiler edinmiş kadın filozoflardır. Hipparchia, kynik filozof olan eşi ile evlendikten sonra onun felsefesine uygun olarak yaşamış ve bu felsefeyi savunmuştur. Themista ve Leontion, filozof Epikür'ün felsefe alanında bilgiler öğrenmişlerdir.

Sonuç olarak Antik Yunan'da kadın erkeklere göre hiyerarşik olarak altta, sınıfsal olarak alt katmanlara ait işleri yapan, eş, iş, yaşam konularında yardıma ve başka bir kadının veya erkeğin nezaretine ve talimatına muhtaç, zayıf karakterli, etkiye açık, toplumsal kabulün dışındaki seçimleri ile insanların ve toplumların felaketine yol açabilen bir figürdür. Bu hali ile Antik Yunan'da kadın yazılı kural olmasa da kültürel

aktarım yoluyla gelen kurallar gereği özgür değildir. Kùltürel aktarımlar ile toplum zenginleştikçe daha da ataerkil bir yapı halini almıştır. Kadının istediğini yapabilmesi, birinin eşi, kızı veya sevgilisi olması halinde, nadiren mümkün olmaktadır. Kadın cinsiyetinde sadece tanrıçalar özgür davranabilmektedir çünkü tanrıçalar mitolojik karakterlerdir.

KAYNAKÇA

1. Akalın, Ayşe Gül. “Eskiçağ’da Grek Kadının Toplumsal Yaşantısı”. *Tarih Araştırmaları Dergisi* 22 (2003): 17- 47.
2. Alanyalı, Feriştah. “Efes’te Kourotrophos Tanrıçaların İzinde”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16, sy. Özel Sayı (2016): 1- 7.
3. Albayrak, Yusuf. "Anadolu’da Artemis’in Sıfatları". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12, sy. 48 (Mart 2018): 1- 15.
4. Aristophanes. *Lysistrata*. trc. Emre Poyraz. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2021.
5. Aristophanes. *Thesmophoria Kutlayan Kadınlar*. trc. Erman Gören ve Eser Yavuz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022.
6. Aristoteles. *Ekonomi*. trc. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2016.
7. Aristoteles. *Hayvanların Tarihi*. trc. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2011.
8. Aristoteles. *Poetika, Şiir Sanatı Üzerine*. trc. Samih Rifat. İstanbul: Can Yayınları, 2020.
9. Aristoteles. *Politika*. trc. Mete Tunçay. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2022.
10. Aristoteles. *Retorik*. trc. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2018.
11. Armstrong, Karen. *Mitlerin Kısa Tarihi*. trc. Dilek Şendil. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998.
12. Asarkaya, Yusuf. “Hesiodos’a Göre Yunan Tanrıları ve Sıfatları”. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2010.
13. Bell, Robert E.. *Women of Classical Mythology, A Biographical Dictionary*. England: ABC-CLIO, 1991.
14. Berke, Zeynep. “İki Ayrı Perspektiften Mitos-Logos İlişkisi”. *Kaygı Dergisi* 19, sy. 1 (2020): 135- 151.

15. Bilgin, Başak. “Homeros Destanlarında Kadın” Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2004.
16. Bonnard, Andre. *Antik Yunan Uygarlığı – I, İlyada’dan Parthenon’a*. trc. Kerem Kurtgözü. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2004.
17. Boyacı, Nihal Petek. “Platon’da Kadın Sorunu Üzerine Bir Tartışma”. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 18 (2014): 205- 230.
18. Boyana, Hülya. "Nikomedeia Kenti ve Tanrıça Demeter". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 25, sy. 39 (2006): 171- 187.
19. Butler, Judith. *Cinsiyet Belası, Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
20. Çağrı, Esra. “Empedokles”. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), sy. 15 (2005): 175- 182.
21. Çolakoğlu, Hilal. “Antik Yunan ve Platon’da Cinsiyet Sorunu”. *Atatürk İletişim Dergisi*, sy. 9 (2015): 223- 229.
22. Davis, William Stearns. *Eski Atina’da Bir Gün*. trc. Ezgi Karaca. İstanbul: Liberus Yayınları, 2022.
23. Deighton, Hilary J. *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün*. trc. Hande Kökten Ersoy. İstanbul: Homer Kitabevi, 2005.
24. Demir, Sinem. “Eski Yunanda Kadın Festivalleri”. Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi, 2016.
25. Demiralp, Didem. “İlkçağ Anadolu Efsanelerinin “En Güzeli”: Troyalı Helena”. *Gazi Akademik Bakış* 4, sy. 7 (Kış 2010): 201- 213.
26. Duby, Georges ve Michelle Perrot. *Kadınların Tarihi I, Antik Tanrıçalardan Hıristiyan Azizlere*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2005.
27. Ece, Cuma, Semra Çetin. “Antik Yunanda Kadınlarda Spor ve Hera Oyunları”. *Spor ve Rekreasyon Araştırmaları Dergisi* 3, sy. 1 (Eylül 2021): 24- 37.

28. Eco, Umberto. *Antik Yunan*. trc. Leyla Tonguç Basmacı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.
29. Ediz Okur, Nilay. “Euripides Tragedyaları Işığında Klasik Çağ Atina’sında Kadının Konumu”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010.
30. Erhat, Azra. *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.
31. Euripides. *Elektra*. trc. Yılmaz Onay. İstanbul: Mitos – Boyut Tiyatro Yayınları, 2020.
32. Euripides. *İphigenia Aulis’te*. trc. Ömür Yılmaz. Ankara: Töz Yayınları, 2022.
33. Euripides. *İphigenia Taulis’te*. trc. Ari Çokona. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022.
34. Euripides. *Medea*. trc. Ari Çokona. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
35. Euripides. *Troyalı Kadınlar*. trc. Ari Çokona. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022.
36. Foucault, Michael. *Cinselliğin Tarihi*. trc. Hülya Uğur Tanrıöver. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2007.
37. Gaarder, Jostein. *Hayat Kısa*. trc. Türker Armaner. İstanbul: Pan Yayıncılık, 1997.
38. Gaster, Theodor H.. *Thespis – Eski Yakındoğu’da Ritüel, Mit ve Drama*. trc. Mehmet H. Doğan. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2000.
39. Gençler Güray, Çiğdem. “Erythrai’da Demeter Tapınımı”. *Tarih Araştırmaları Dergisi* 37, sy.64 (Ekim 2018): 55- 70.
40. Gilson, Etienne. *Tanrılar ve Felsefe*. trc. Mehmet Aydın. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1986.
41. Gleichauf, İngeborg. *Anlamak İstiyorum, Kadın Filozoflar Tarihi*. trc. Leyla Uslu. Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2007.

42. Google. “Chiton”. Erişim 21 Ocak 2023.
<http://www.historyofclothing.com/clothing-history/chiton/>.
43. Google. “Destan”. Erişim 27 Ocak 2023.
<https://www.turkedebiyati.org/destanlar/>.
44. Google. “Fibula İğnesi”. Erişim 13 Haziran 2023. <https://fibula.nedir.org/>.
45. Google. “Fibula”. Erişim 13 Haziran 2023.
<https://www.arkeolojikhaber.com/haber-fibula-5350/>.
46. Google. “Hetaira Antik Yunan”. Erişim 17 Haziran 2023.
<https://www.arkeolojikhaber.com/haber-hetaira-7266/>.
47. Google. “Proerosia”. Erişim 22 Ocak 2023.
<https://www.britannica.com/topic/Proerosia>.
48. Google. “Thaisos Okulu Antik Yunan”. Erişim 17 Haziran 2023.
<https://dspace.trakya.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/trakya/2849/0149347.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
49. Google. “Thesmophoria”. Erişim 22 Ocak 2023.
<https://www.britannica.com/topic/Thesmophoria#ref957036>.
50. Google. “Vesta”. Erişim 15 Haziran 2023.
<https://www.gazteastro.com.tr/hikayeler/vesta-bakireleri>.
51. Google. “Vesta”. Erişim 15 Haziran 2023.
<https://www.soylentidergi.com/bakire-tanrica-vesta/>.
52. Gökberk, Macit. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.
53. Graves, Robert. *Yunan Mitleri*. trc. Uğur Alpur. İstanbul: Say Yayınları, 2004.
54. Hesiodos. *Theogonia ve İşler ve Günler*. trc. Azra Erhat ve Sabahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2021.
55. Homeros. *İlyada*. trc. Azra Erhat ve A. Kadir. İstanbul: Can Yayınları, 2002.

56. Homeros. *Odysseia*. trc. Azra Erhat ve A. Kadir. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
57. Kocabaş Atılğan, Duygu. “Antik Yunan’da Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili”. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi* 10 (Ocak 2015): 15- 27.
58. Ksenophon. *İktisat Üzerine, Oikonomikos*. trc. Ari Çokona. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2020.
59. MacLachlan, Bonnie. *Women in Ancient Greece a Sourcebook*. London: Bloomsbury, 2012.
60. Martin, Thomas R.. *Tarih Öncesinden Helenistik Çağa Eski Yunan*. trc. Ümit Hüsrev Yosul. İstanbul: Say Yayınları, 2012.
61. Nietzsche, Friedrich. *Müziğin Ruhundan Tragedyanın Doğuşu*. trc. İsmet Zeki Eyuboğlu. İstanbul: Say Yayınları, 2020.
62. Nietzsche, Friedrich. *Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans*. trc. Mahmure Kahraman. İstanbul: Say Yayınları, 2011.
63. Nutku, Özdemir. *Dünya Tiyatrosu Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1970.
64. Orak, Barış. “Mitos’tan Logos’a Geçiş ya da Grek Aydınlanması”. *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi* sy. 2 (2003): 5- 21.
65. Pantel, Pauline Schmitt. *History of Women in The West, From Ancient Goddesses to Christian Saints*. translator Arthur Goldhammer. England: The Belknap Press, 1994.
66. Platon. *Devlet*. trc. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
67. Platon. *Phaidon*. trc. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2022.
68. Platon. *Şölen*. trc. Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Şubat 2012.
69. Platon. *Timaios*. trc. Erol Güney, Lütfi Ay. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2001.

70. Platon. *Yasalar*. trc. Candan Şentuna, Saffet Babür. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1998.
71. Pomeroy, Sarah B.. *Goddess, Whores, Wives and Slaves*. New York: Schocken Books, 1995.
72. Rullmann, Marit. *Kadın Filozoflar, Antikçağ'dan Aydınlanmaya Kadar*. trc. Tomris Mengüşoğlu. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1996.
73. Sandalcı, Sema, Serpil Sandalcı. "Trakya Herası". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, sy.2 (2006): 14- 26.
74. Sappho. *Şiirler, Fragmanlar*. trc. Alova. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2023.
75. Sappho. *Şiirler*. trc. Cevat Çapan. İstanbul: Alaz Yayıncılık, 1984.
76. Sappho. *Şiirler*. trc. Samih Rifat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021.
77. Sennett, Richard. *Ten ve Taş, Batı Uygarlığından Beden ve Şehir*. trc. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 2008.
78. Smith, J. Moyr. *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri*. trc. İpek Dağlı. Ankara: Töz Yayınları, 2020.
79. Sophokles. *Antigone*. trc. Ari Çokona. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022.
80. Sophokles. *Elektra*. trc. Azra Erhat. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
81. Şar İşbilen, Evren, Çığır Dikyol, Derya. "Antik Yunan Dünyasında Bir Kadın Olarak Sappho'nun Yeri". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 66 (2020): 147 – 161.
82. Şener, Sevda. "Klasikten Moderne Tiyatro Yazarının Etik Duyarlığı". *Erdem* 15, sy. 44 (2005): 73- 82.

83. Şener, Sevda. *Yaşamın Kırılma Noktasında Dram Sanatı*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2007.
84. Taşçı, Vicdan. “Sophokles ve Antigone’si”. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1999.
85. Tezcan, Mahmut. *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayınları, 2012.
86. Uslu, Laleş. “Aiskhylos, Sophokles, Euripides ve Aristophanes’in Eserleri Işığında Antik Yunan Toplumunda Kadına Bakış”. *Researcher: Social Science Studies* 6, sy. 2 (2018): 167- 177.
87. Uslu, Laleş. “Antik Yunan’ın Asi Kızı: Sappho”. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 21 (2018): 261 – 268.
88. Vernant, Jean Pierre. *Eski Yunan’da Söylen ve Toplum*. trc. Mehmet Emin Özcan. Ankara: İmge Kitabevi, 1996.
89. Weithmann, Michale. *Xanthippe ve Sokrates, Sokrates’in Karısı*. trc. Akın Kanat. İzmir: İlya İzmir Yayınevi, 2004.
90. Yakut, Ayşe. “Homeros Destanlarında Dostluk Anlayışı: Phılos ve Kseinos Kavramları”. *Tarih Araştırmaları Dergisi* 41, sy. 72 (Eylül 2022): 1- 30.
91. Yalçınkaya, Berkay, Fatih Çağatay Cengiz. “Yeni Bir Oikos Olarak Modern Sivil Toplum”. *Akademik İncelemeler Dergisi* 16, sy. 1 (Nisan 2021): 108- 121.
92. Yıldız Akgül, Tülay. “Bir İdeoloji Taşıyıcısı Olarak Mit ve Tragedya”. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, sy. 11 (2014): 1-16.
93. Yılmaz, Zafer. “Özel Alan – Kamusal Alan Ayrımının Tarihsel Temelleri “Antik Yunan””. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy.14 (2006): 359- 371.
94. Yılmazcan, Defne. “Antik Yunan’da Oikos ve Kadın”. *ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi* 8, sy. 2 (Ekim 2020): 272- 285.

Türkçe Tez Özeti

Antik Yunan döneminde Atina'da yaşayan kadınların sosyal ve siyasi hayatı incelenmiştir. Kadınlar yaşadıkları dönemde ve ortamda tanrıça, ev kadını, anne, köle, cariye, fahişe ve hetaira olarak sınıflandırılmışlardır. Ev kadınları için yaşadıkları ortam olan hane, aynı zamanda onların üretim alanlarıdır. Onlar evde kumaş dokurlar ve evde yaşayan halka kumaşlarla kıyafet dikerlerdi. Evli kadının çeyizinin yalnızca kullanım hakkı evlendiği erkektedir. Böylece evlenmiş olan kadının ve doğacak çocuklarının gelecekteki hakları korunmuş olmaktadır. Küçük kızlar okuma yazmayı annelerinden öğrenmektedirler. Genç bir kadın olduklarında da kiminle evleneceklerini anne ve babaları belirlemektedir. Erkek çocukları ise yedi yaşına kadar evde kız kardeşiyle birlikte annesinden öğrenmekte, yedi yaşından sonra ise okullarda eğitim görmektedirler. Kadınların seçme ve seçilme hakları yoktur, bu hakta erkeklere aittir. Destanlar bölümünde görüldüğü üzere yalnızca kadın tanrıçalar istedikleri gibi yaşayabilmekte ve mükemmeldirler. Kötü davranışlar bile bu onları kötü yapmamaktadır. Şiirde ve tiyatrolarda, ozanlar eserlerinde eski kaynaklardan ilham aldıkları için, tanrıçalar görülmektedir. Felsefe alanında, Platon ilk eserlerinde kadınları erkeklerden aşağı bir şekilde konumlandırmıştır. Daha sonraki eserlerinde ise ideal devleti oluşturmak için kadın ve erkeğin eşit koşullarda çalışması gerektiğini belirtmiştir. Aristoteles ise kadının ahlakının nasıl olması gerektiğine değinmiştir. Son başlık olan kadın filozoflar başlığında ise kadınların ya bir filozofun eşi ya kızı olması durumunda ya da hetaira olması durumunda okuyup kendilerini geliştirebildikleri anlaşılmıştır. Filozofların ortaya çıkması ile birlikte eril-egemen söz kullanımı ortaya çıkmaya başlamıştır. Evli kadınların ölçülü olarak belirlenmiş bir yaşama mahkum kılınmaları, kadınların siyasi haklarının olmayışı ve şölenlerde yalnızca erkeklerin bulunması ataerkil toplum örnekleridir.

Abstract

The social and political life of women living in Athens during the Ancient Greek period is analyzed. Women were categorized as goddesses, housewives, mothers, slaves, concubines, prostitutes and hetairas in the period and environment they lived in. For housewives, the household, the environment in which they lived, was also their sphere of production. They wove cloth at home and sewed clothes for the people living in the household. A married woman's dowry was exclusively owned by the man to whom she married. This protects the future rights of the married woman and her future children. Little girls learn to read and write from their mothers. When they become young women, their parents decide whom they marry. Boys, on the other hand, learn from their mothers at home with their sisters until the age of seven, after they are educated in schools. Women don't have the right to vote and be elected, this right belongs to men. As seen in the epics, only female goddesses can live as they wish and are perfect. Even if they behave badly, this doesn't make them evil. In poetry and theater, goddesses are seen because bards are inspired by ancient sources. In philosophy, Plato in his early works positioned women as inferior to men. In his later works, he stated that men and women should work on equal terms in order to create the ideal state. Aristotle, on the other hand, talked about how women's morality should be. Under the last heading, women philosophers, it was understood that women could read and improve themselves if they were either the wife or daughter of a philosopher or if they were hetaira. With the emergence of philosophers, the use of masculine-dominant speech began to emerge. The condemnation of married women to a life of moderation, the lack of political rights for women and the presence of only men at feasts are examples of patriarchal society.